

CRNA GORA
Ministarstvo za ljudska i manjinska prava

**IZVJEŠTAJ CRNE GORE O IMPLEMENTACIJI
PEKINŠKE DEKLARACIJE I PLATFORME ZA AKCIJU (BPfA) I AGENDE ZA
ODRŽIVI RAZVOJ 2030 (AGENDA 2030)**

Podgorica, maj 2019. godine

SADRŽAJ:

REZIME	6
POGLAVLJE I	8
PRIORITETI, DOSTIGNUĆA, IZAZOVI I NEUSPJEH	8
I Kvalitetno obrazovanje, obuka i cjeloživotno učenje za žene i djevojke.....	20
II Eliminisanje nasilja nad ženama i djevojkama	20
III Pristup kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti koja se može priuštiti, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje i reproduktivna prava	21
IV Političko učešće i predstavljanje.....	22
V Žensko preduzetništvo i ženska preduzeća	22
POGLAVLJE II	23
PROGRES KROZ 12 KRITIČNIH OBLASTI INTERESOVANJA	23
1) INKLUZIVNI RAZVOJ, ZAJEDNIČKI PROSPERITET I PRISTOJAN RAD	23
2) ISKORJENJIVANJE SIROMAŠTVA, SOCIJALNA ZAŠTITA I SOCIJALNE USLUGE	27
3) SLOBODA OD NASILJA STIGME I STEREOTIPA.....	33
4) KONZERVACIJA ŽIVOTNE SREDINE, ZAŠTITA I REHABILITACIJA	55
POGLAVLJE III	57
NACIONALNE INSTITUCIJE I PROCESI	57
POGLAVLJE IV	60
PODACI I STATISTIKA	60
ANEKSI	66
ANEKS 1 – Izvještaj Vrhovnog suda Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i platforme za akciju	66
ANEKS 2 – Informacija iz Ministarstva zdravlja Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i platforme za akciju	71
ANEKS 3 – Izvještaj Zavoda za zapošljavanje Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i platforme za akciju	72
ANEKS 4 – Izvještaj Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i platforme za akciju	76
ANEKS 5 - Informacija Univerziteta Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i platforme za akciju	77

ANEKS 6 - INFORMACIJA MINISTARSTVA PROSVJETE ZA POTREBE SAČINJAVANJA NACIONALNOG IZVJEŠTAJA O PRIMJENI PEKINŠKE DEKLARACIJE I PLATFORME ZA AKCIJU	78
ANEKS 7 – INFORMACIJA IZ MINISTARSTVA JAVNE UPRAVE CRNE GORE ZA POTREBE SAČINJAVANJA NACIONALNOG IZVJEŠTAJA O PRIMJENI PEKINŠKE DEKLARACIJE I PLATFORME ZA AKCIJU	79
ANEKS 8 - INFORMACIJA IZ MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA CRNE GORE ZA POTREBE SAČINJAVANJA NACIONALNOG IZVJEŠTAJA O PRIMJENI PEKINŠKE DEKLARACIJE I PLATFORME ZA AKCIJU	82
ANEKS 9 – IZVJEŠTAJ IZ MINISTARSTVA PRAVDE CRNE GORE ZA POTREBE SAČINJAVANJA NACIONALNOG IZVJEŠTAJA O PRIMJENI PEKINŠKE DEKLARACIJE I PLATFORME ZA AKCIJU	86
ANEKS 10 – INFORMACIJA IZ MINISTARSTVA VANJSKIH POSLOVA CRNE GORE ZA POTREBE SAČINJAVANJA NACIONALNOG IZVJEŠTAJA O PRIMJENI PEKINŠKE DEKLARACIJE I PLATFORME ZA AKCIJU	90
ANEKS 11 – IZVJEŠTAJ MINISTARSTVA ODBRANE CRNE GORE ZA POTREBE SAČINJAVANJA NACIONALNOG IZVJEŠTAJA O PRIMJENI PEKINŠKE DEKLARACIJE I PLATFORME ZA AKCIJU	91
ANEKS 12 – IZVJEŠTAJ IZ MINISTARSTVA ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA CRNE GORE ZA POTREBE SAČINJAVANJA NACIONALNOG IZVJEŠTAJA O PRIMJENI PEKINŠKE DEKLARACIJE I PLATFORME ZA AKCIJU	95
ANEKS 13 – INFORMACIJA IZ ODJELJENJA ZA UNAPREĐENJE I ZAŠTITU PRAVA RAE POPULACIJE – MINISTARSTVO ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA ZA POTREBE SAČINJAVANJA NACIONALNOG IZVJEŠTAJA O PRIMJENI PEKINŠKE DEKLARACIJE I PLATFORME ZA AKCIJU	100

REZIME

Povodom 25-godišnjice Četvrte svjetske konferencije o ženama i usvajanja Pekinške deklaracije i platforme za akciju (1995), Ekonomsko – socijalno vijeće Ujedinjenih nacija odlučilo je da na svojoj 64. sjednici, u 2020. godini, Komisija za status žena sagleda i procijeni implementaciju Pekinške deklaracije i platforme za akciju i rezultate 23. specijalne sjednice Generalne skupštine, uključujući procjenu trenutnih izazova koji utiču na implementaciju Platforme za akciju i postizanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje žena kao i njen doprinos u potpunoj realizaciji Programa održivog razvoja 2030. Vijeće je pozvalo sve države da sveobuhvatno sagledaju ostvareni napredak na nacionalnom nivou.

U cilju sagledavanja sveobuhvatnog pregleda na nacionalnom nivou sačinjen je **IZVJEŠTAJ CRNE GORE O IMPLEMENTACIJI PEKINŠKE DEKLARACIJE I PLATFORME ZA AKCIJU (BPfA) I AGENDE ZA ODRŽIVI RAZVOJ 2030 (AGENDA 2030)**. Izvještaj je metodološki rađen po Uputstvu za sveobuhvatne preglede na nivou država koje su sačinile UN – Žene i regionalne komisije Ujedinjenih nacija kako bi pomogle vođenje sveobuhvatnih pregleda.

Prvi put će se, 2020. godine, u potpunosti uspostaviti pregled implementacije Pekinške deklaracije i platforme za akciju s Agencijom za održivi razvoj 2030, paralelno. Shodno tome, Izvještaj Crne Gore o implementaciji Pekinške deklaracije i Platforme za akciju (BPfA) i Agende za održivi razvoj 2030, razmatra napredak u pogledu zakona, politika i strategija; institucionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost; transformacija diskriminatorskih normi i rodnih stereotipa; investicija za pokrivanje praznina u resursima; odgovornosti za postojeće obaveze i izgradnju kapaciteta, prikupljanje podataka, praćenje i evaluaciju. Dostignuća se procjenjuju na osnovu dokaza, kao i prepreka i izazova u ovim oblastima. Izvještaj Crne Gore sintetiše napredak u posljednjih pet godina (približno 2014 – 2019).

Izvještaj Crne Gore o implementaciji Pekinške deklaracije i Platforme za akciju (BPfA) i Agende za održivi razvoj 2030 sadrži:

- Poglavlje 1 - makro analizu prioriteta, dostignuća, izazova i neuspjeha, sa fokusom na proteklih pet godina (tj. od 2014. do 2019); kao i sa fokusom na nove i nastajuće prioritete za budućnost.
- Poglavlje 2 - detaljnija analiza preduzetih mjera kako bi se unaprijedila rodna ravnopravnost u 12 kritičnih oblasti od važnosti za BPfA sa fokusom na posljednjih pet godina. Odgovori na pitanja koja podstiču na razmišljanje o tome kako se BPfA i Agenda 2030 mogu implementirati, međusobno jačajući način ubrzanja napretka za sve žene i djevojke. Za svaku od oblasti navedeni su konkretni primjeri preduzetih mjera, izazova i postignuća i korišćeni podaci za dokumentovanje, tamo gdje su podaci bili dostupni.

- Poglavlje 3 - nacionalni procesi i mehanizmi implementacije i praćenje Pekinške deklaracije i platforme za akciju i Agendu o održivom razvoju 2030.
- Poglavlje 4 - napredak u pogledu dostupnosti podataka razvrstanih po polu i statistikama polova, povezivanje implementacije Pekinške deklaracije i platforme za akciju sa rodno odgovornim sprovođenjem Agende o održivom razvoju 2030.

U izradi Izvještaja Crne Gore korišćeni su podaci iz relevantnih nacionalnih strategija i akcionih planova za konkretne oblasti interesovanja. Kao bazični strateški dokument za implementaciju politike rodne ravnopravnosti korišćen je *Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori – PAPRR koji je utemeljen na Pekinškoj deklaraciji i Platformi za akciju*, kojim su definisane kritične oblasti u kojima je izražena rodna neravnopravnost i sadrži ciljeve i mjere za postizanje rodne ravnopravnosti u onim oblastima društvenog života, koje su prepoznate i Pekinškom deklaracijom.

Imajući u vidu prethodno navedeno, Komisija za sprovođenje Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti 2017-2021 (PAPRR), zaključkom sa sjednice, je određena za nacionalni mehanizam za implementaciju i praćenje Pekinške deklaracije i Platforme za akciju, te zadužena da kao radna grupa pripremi ovaj izvještaj.

Komisija za praćenje Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti, sastavljena od predstavnika/ca ministarstava, kao i relevantnih nevladinih organizacija, na sjednici održanoj 08. maja 2019. godine, razmotrila je predmetni nacionalni Izvještaj koji je sačinjen u konsultativnom procesu, kojim je koordiniralo **Ministarstvo za ljudska i manjinska prava – Odjeljenje za rodnu ravnopravnost**. Priloge sačinjavanju ovog izvještaja dale su različite državne institucije, a isti se nalaze u formi aneksa Izvještaja.

Izvještaji Crne Gore će biti uključen u globalni izvještaj o sintezi koji će UN-Žene podnijeti na 64. sjednici Komisije za status žena koje će se održati u martu 2020. godine.

POGLAVLJE I

PRIORITETI, DOSTIGNUĆA, IZAZOVI I NEUSPJEH

DOSTIGNUĆA, IZAZOVI I NASTOJANJA U PRAVCU RAVNOPRAVNOSTI POLOVA I OSNAŽIVANJA ŽENA U PERIODU OD 2014. DO 2019. GODINE

U pravcu ostvarivanja rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena u Crnoj Gori evidentan je napredak u prethodnih pet godina. Na definisanje prioriteta na kojima se bazira pomenuti napredak svakako su uticali međunarodni instrumenti za ljudska prava, dokumenta Ujedinjenih nacija, Savjeta Evrope, Evropske unije i specijalizovanih međunarodnih organizacija u onom dijelu u kojem se odnose na rodnu ravnopravnost. Zaključci Četvrte svjetske konferencije o ženama, Pekinška deklaracija i Platforma za akciju jedan su od osnovnih dokumenata na kojima je Crna Gora bazirala svoja strateški i zakonodavni okvir.

Od 12 kritičnih oblasti u kojima je najizraženija rodna neravnopravnost u Pekinškoj deklaraciji, Crna Gora se opredijelila za osam oblasti u kojima namjerava da djeluje u cilju postizanja rodne ravnopravnosti, a to su: Unaprjeđenje ljudskih prava žena i rodne ravnopravnosti; Rodno osjetljivo vaspitanje i obrazovanje; Rodna ravnopravnost u ekonomiji; Rodno osjetljiva zdravstvena zaštita; Rodno zasnovano nasilje; Rodna ravnopravnost u medijima, kulturi i sportu; Ravnopravnost u procesu odlučivanja u političkom i javnom životu; Institucionalni mehanizmi za primjenu rodne ravnopravnosti i međunarodna saradnja.

Jedno od najvažnijih dostignuća u postizanju rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena jeste ***unapređenje antidiskriminatornog zakonodavstva***, nacionalnih akcionih planova i razvijanje institucionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost na državnom i lokalnom nivou.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti, usvojen 2015. u Skupštini Crne Gore, definiše da se pitanjima posredne i neposredne diskriminacije po osnovu pola (pored svih oblika diskriminacije), u okviru svojih nadležnosti bavi Zaštitnik/ca, te da je postupak po predstavkama u slučajevima diskriminacije po osnovu pola prešao iz nadležnosti Ministarstva za ljudska i manjinska prava u nadležnost Zaštitnika/ce. Važno je napomenuti da je ovim Zakonom proširen obim sankcija koje se tiču diskriminacije po osnovu pola te kršenja principa jednakog tretmana muškaraca i žena u određenim oblastima života, uključujući i diskriminaciju prema ženama usljed trudnoće.

Zakon i izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti je usklađen sa Zakonom o zabrani diskriminacije, kao i sa pravnom tekovinom EU.

Izvršene su izmjene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije (2014 i 2017), Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore (2014), Zakona o rodnoj ravnopravnosti (2015), i donesen novi Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom (2015), kojima je utvrđena jača obaveza zaštite svih oblika diskriminacije, za koju su uvedene kaznene odredbe, kao i data veća ovlašćenja instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda.

Pored postojećih institucionalnih mehanizama za sprovođenje politike rodne ravnopravnosti: Ministarstva za ljudska i manjinska prava - Odjeljenja za rodnu ravnopravnost, Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore i institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, uz kontakt osobe iz svih relevantnih institucija, koje su u obavezi da obavljaju poslove u vezi sa postizanjem rodne ravnopravnosti, na nacionalnom i lokalnom nivou, 24. oktobra 2016. uspostavljen je Nacionalni Savjet za rodnu ravnopravnost koji predstavlja novi institucionalni mehanizam za postizanje rodne ravnopravnosti. Kao stručno-savjetodavno tijelo, formirano je radi razmatranja pitanja sprovođenja politike rodne ravnopravnosti na nacionalnom i lokalnom nivou.

Shodno Zakonu o rodnoj ravnopravnosti, ministarstva i organi uprave su odredili službenike/ce koji/e obavljaju poslove koordinatora/ki aktivnosti u vezi pitanja rodne ravnopravnosti iz svoje nadležnosti, i učestvuju u pripremi i sprovođenju planova aktivnosti.

Usvojen je Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori 2017 – 2021 (u daljem tekstu: PAPRR) koji predstavlja treći po redu razvojni dokument za implementaciju politike rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori. Kao i prethodna dva, i on je zasnovan na međunarodnim i domaćem pravnom okviru koji tretira problematiku rodne ravnopravnosti.

Pored institucionalnih mehanizama na nacionalnom nivou uspostavljeni su mehanizmi i na lokalnom nivou. U Crnoj Gori je u prethodnom periodu značajno unaprijeđena politika rodne ravnopravnosti u okviru lokalnih samouprava, zahvaljujući aktivnostima kako Ministarstva za ljudska i manjinska prava, kao i višegodišnjih partnera, Misije OEBS-a u Crnoj Gori, Kancelarije UNDP-a u Crnoj Gori, kao i partnera iz lokalnih samouprava i civilnog sektora. U 2015. godini potpisani su Memorandumi sa 7 opština Gusinje, Plav, Andrijevica, Petnjica, Šavnik, Žabljak i Plužine. Tako su potpisani Memorandumi o saradnji sa svim opštinama – ukupno 23, osim Tuzi (koja je nova opština).

Koordinatori/ke za rodnu ravnopravnost su imenovani u 21 opštini. U 18 opština je usvojena Odluka o rodnoj ravnopravnosti.

U 12 opština formirani su Savjeti za rodnu ravnopravnost, a 5 opština formiralo je kancelariju za rodnu ravnopravnost. Takođe je u opštinama vršena edukacija zaposlenih u lokalnoj samoupravi, o pitanjima rodne ravnopravnosti i uopšte o anti-diskriminacionom zakonodavstvu.

Iako su u poslednjih pet godina unaprijeđeni institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost u Crnoj Gori, žene se i dalje suočavaju sa različitim oblicima diskriminacije u političkoj, društvenoj i ekonomskoj sferi.

Romkinje i Egipćanke još uvijek žive na marginama društva i treba dalje raditi na polju obrazovanja, zdravstvene zaštite, stambenog zbrinjavanja i zaposlenja.

Žene sa invaliditetom su takođe izložene višestrukoj diskriminaciji i fizički pristup institucijama i dalje je jedan od najočiglednijih problema.

Solidan zakonodavni okvir Crne Gore za eliminaciju diskriminacije žena ima ograničen uticaj, a evidentan je i mali broj žalbi na diskriminaciju po osnovu pola i roda.

Pozicija u organizacionoj strukturi, finansijska i administrativna podrška Odjeljenja za rodnu ravnopravnost kao nacionalnog mehanizma za postizanje rodne ravnopravnosti nedovoljna je za jačanje njegovih kapaciteta za formulisanje, implementaciju, pružanje savjeta, koordinaciju i praćenje pripreme i primjene zakonske regulative i politika u oblasti rodne ravnopravnosti.

Analizom stanja u lokalnim samoupravama konstatovano je da opštine nemaju dovoljno sredstava za uspostavljanje sopstvenih struktura za postizanje rodne ravnopravnosti, usvajanje i efektivnu primjenu lokalnih planova za postizanje rodne ravnopravnosti.

Značajna dostignuća u Crnoj Gori postignuta su na polju **ekonomskog osnaživanja žena**.

Iako se smanjio procenat radno aktivne populacije oba pola, žene u Crnoj Gori ipak imaju za jednu trećinu manje izgleda od muškaraca da se zaposle. Muška populacija je značajno više zastupljena u okviru radno aktivnog stanovništva. Takođe, postoje znatne razlike u nivou i tipu ekonomskog angažovanja žena, u zavisnosti od starosti, stepena obrazovanja i mjesta gdje žive. Na lošiji položaj žena ukazuje i podatak da žene koje su značajno više prisutne u kategoriji neaktivnog stanovništva, sve češće su prusutne u sivoj ekonomiji.

Nizak procenat vlasništva žena nad poslovnim subjektima (koji je u 2015. po podacima Poreske uprave iznosio samo 9,6%) jedan je od najboljih pokazatelja rodne nejednakosti kada je u pitanju ženska ekonomska moć.

U tom kontekstu, kreirani su mehanizmi i usvojeni strateški dokumenti u skladu sa principima EU koji, između ostalog, predviđaju podršku ekonomskom osnaživanju žena i ženskom preduzetništvu. Ipak, razvoj ženskog preduzetništva zahtijeva dalje unapređenje uslova i instrumente neophodne podrške, koji će u značajnoj mjeri promijeniti položaj preduzetnica u Crnoj Gori.

U dosadašnjem periodu, bila je uočena fragmentiranost pristupa u jačanju ženskog preduzetništva kroz različite strateške dokumente, te je Planom aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori 2013-2017 (PAPRR) predviđena izrada strategije ženskog preduzetništva. Usvajanjem ovog strateškog dokumenta Crna Gora je naglasila nužnost integrisanog pristupa jačanju ženskog preduzetništva, utemeljenog na rodnoj osjetljivosti svih aktera političkog, ekonomskog i društvenog života.

Sprovedene mjere u poslednjih pet godina na polju ekonomskog osnaživanja žena svakako su imale uticaj na razvoj ženskog preduzetništva, na što ukazuje i činjenica da je po podacima Poreske uprave u 2018. procenat preduzetnica, kao i vlasnica mikro, malih i srednjih preduzeća iznosio 24,3 % od ukupnog broja privrednih subjekata, što je u odnosu na 2015. značajan napredak. Statistika svakako nije jedini indikator uspjeha, pogotovo ako se uzmu u obzir sve okolnosti koje utiču na statističke podatke.

Nasilje nad ženama i nasilje u porodici su i dalje jedan od prioritetnih problema u dijelu rodne ravnopravnosti, posebno ako smo se ima u vidu rasprostranjenost rodno baziranog nasilja u Crnoj Gori.

Nakon usvajanja Zakona o zaštiti od nasilja u porodici ¹, donošenja Strategije zaštite od nasilja u porodici juna 2011. za period 2011-2015. od strane Vlade Crne Gore, kao i potpisivanja Protokola o postupanju novembra 2011. godine, u Crnoj Gori je zaokružen zakonski i institucionalni okvir za djelovanje u ovoj oblasti. Sa ratifikovanjem Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprječavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) 22. aprila 2013. i njenim stupanjem na snagu 1. avgusta 2014, Crna Gora je preuzela niz novih obaveza koje se tiču strukturne zabrane diskriminacije i sprovođenja principa „nulte tolerancije” prema nasilju nad ženama i nasilju u porodici kroz djelotvornu i koordiniranu saradnju svih nadležnih organa, institucija i organizacija.

Marta 2015. Ministarstvo rada i socijalnog staranja formiralo je Radnu grupu za izradu nove Strategije za period 2016-2020. godine, koja je ubrzo nakon toga usvojena i time shodno izazovima definisano ukupno 5 ciljeva. Oni su definisani tako da u narednih pet godina, od usvajanja, usmjeravaju resurse države ka jačanju sistema zaštite kako sektorski, tako i multisektorski, u skladu sa Istanbulskom konvencijom i drugim međunarodnim aktima kojima se reguliše ova oblast.

Od usvajanja Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, iz godine u godinu, povećan je broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici i nasilja nad ženama, što ukazuje da se Zakon primjenjuje u praksi, uz povećanu svijest o važnosti prijavljivanja. Podaci iz Vijeća za prekršaje i Vrhovnog suda za 2014. pokazuju veći stepen procesuiranih i riješenih slučajeva. Navedeni podaci govore o vidljivosti samog fenomena i tome da je unaprijeđen okvir koji stimuliše žrtve da prijave nasilnika i naprave korake ka izlasku iz situacije nasilja.

Uprkos naporima Države da unaprijedi i zakonodavni okvir i njegovu primjenu, uticaj ukupnih društvenih i ličnih rodni percepcija širom institucionalnog sistema podrške rezultira sa lošim multisektorskim odgovorom na nasilje, naročito u slučajevima nasilja u porodici. Iako postoje jasne instrukcije i procedure o institucionalnoj saradnji u vezi s porodičnim nasiljem i nasiljem nad ženama, sa detaljno objašnjenom ulogom policije, zdravstvenog, obrazovnog sistema, sistema socijalne zaštite.

Nasledeno iskustvo patrijarhalne moći, koje daje muškarcu pravo na privilegovan položaj u odnosu na ženu, je i dalje jedna od ključnih prepreka za ostvarivanje prava na zaštitu od nasilja u porodici. Nasilje nad ženama se nažalost još uvijek često tretira kao porodično/privatni problem iako pravni okvir, konkretno Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (član 9), propisuje kao dužnost državnih organa, drugih organa, zdravstvenih, obrazovnih i drugih ustanova da prijavljuju policiji nasilje, u slučaju sumnje u učinjeno nasilje za koje su saznale u vršenju poslova iz svoje nadležnosti, odnosno djelatnosti.

UNDP istraživanje o percepciji nasilja daje informaciju da je 92% građana ocijenilo nasilje u porodici kao značajno prisutno, dok je samo 13% izjavilo da se oseća prijatno da razgovara o njemu ili prijavi isto. Isto istraživanje je potvrdilo visoku toleranciju za nasilje u porodici u društvu u cjelini, imajući u vidu da je 1 od 4 građanina rekao da je nasilje opravdano. Takođe, samo u 36% slučajeva, članovi šire porodice bili bi spremni da pruže podršku i zaštitu žrtvi nasilja.²

¹ Do donošenja ovog Zakona, ova oblast je bila regulisana krivičnim i procesnim zakonima.

² PLAN AKTIVNOSTI ZA POSTIZANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI (PAPRR) 2017-2021 SA PROGRAMOM SPROVOĐENJA ZA PERIOD 2017-2018.

<http://www.minmanj.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=270269&rType=2&file=PAPRR%202017%20-%202021.pdf>

Dostignuća vrijedna pažnje Crna Gora je ostvarila i na polju ***Ravnopravnost u procesu odlučivanja u političkom i javnom životu.***

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o izboru odbornika i poslanika iz marta 2014, unaprijeđen je sistem kvota na kandidatskim listama na izborima kojima kojima je zakonodavac pokušao pospješiti participaciju žena u organima predstavničke vlasti.

Izmjene izbornog zakonodavstva iz 2014. godine, uticale su na parlamentarne izbore 2016. godine. U sadašnjem sazivu Skupštine Crne Gore (26. saziv) od 81 poslanika 19 je žena ili 23,46%, što predstavlja povećanje u odnosu na 25. saziv kada je bilo 15 žena ili 18,5%.

Iako je ovo predstavlja istorijski najveće učešće žena u parlamentu ikada, jos uvijek je učešće koje je ispod minimalnog zahtjeva za 30%, kao privremene mjere za postizanje potpunog cilja u budućnosti.

Prema sprovedenoj procjeni glavnih prepreka u daljem razvoju političke participacije žena, neki od glavnih uzroka koji su prepoznati su:

- a) nedostatak ženske solidarnosti;
- b) nedostatak posjedovanja stvarne pozicije moći;
- v) percepcija o političkim grupama žena kao pretežno humanitarnim organizacijama;
- g) hronični nedostatak javne podrške;
- d) rodne uloge u percepciji političkih lidera/ki;
- e) ekonomska nezavisnost žena i nedostatak ekonomskog uticaja;
- ž) vrlo malo jakih uzora u politici.³

2. Pet prioriteta u Crnoj Gori za ubrzavanje napretka za žene i djevojke kroz zakon, politike i/ili programe

- *Jednakost i nediskriminacija prema zakonu i pristupu pravdi*

Crnogorski sudovi, snažno su posvećeni stvaranju pravnog prostora koji je zasnovan na poštovanju ljudskih prava, pa i prava svih žena i djevojčica, i to bez diskriminacije po bilo kom osnovu.

„Ustavom Crne Gore zagarantovano je pravo da su svi pred zakonom jednaki, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo. Takođe, u smislu pristupa pravdi, svako ima pravo na jednaku zaštitu svojih prava i sloboda i na pravni lijek protiv odluke kojom se odlučuje o njegovom pravu ili na zakonom zasnovanom interesu. Pored toga, svako uziva pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, ustanovljenim na osnovu zakona, koje pravo je garantovano Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

Značajne preduslove za jednak pristup pravdi Crna Gora je ispunila donošenjem Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći koji se primjenjuje od 1. januara 2012. godine. Zakonom se

³ PLAN AKTIVNOSTI ZA POSTIZANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI (PAPRR) 2017-2021 SA PROGRAMOM SPROVOĐENJA ZA PERIOD 2017-2018.

uređuje sveobuhvatan sistem pružanja besplatne pravne pomoći i omogućava se pristup sudu licima slabijeg imovnog stanja. Kada je riječ o žrtvama krivičnih djela nasilja u porodici i trgovine ljudima, oni prema ovom Zakonu imaju status privilegovanih korisnika, i njima se ova zaštita pruža bez prethodne procjene imovnog stanja.

Unaprijeđena je djelotvornost instituta besplatne pravne pomoći i poboljšan pristup pravdi kroz donošenje *Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći* 2015.

U cilju realizacije mjera predviđenih Strategijom reforme pravođa 2014.-2018. godine i pratećim akcionim planom, gdje je u okviru strateškog cilja „jačanje dostupnosti, transparentnosti i javnog povjerenja u pravosuđe“, kao jedna od strateških smjernica, predviđeno je razvijanje i unaprijeđenje sistema besplatne pravne pomoći. Shodno tome, u prethodnom periodu su preduzete sljedeće aktivnosti:

- Udruženje sudija Crne Gore izradilo je brošuru o pravu na besplatnu pravnu pomoć koja je dostavljena osnovnim sudovima i objavljena na njihovim web stranicama, a info-letak o besplatnoj pravnoj pomoći izrađen uz podršku UNDP-a je dostavljen svim osnovnim sudovima, centrima za socijalni rad i poštama;

- Unaprijeđen je način prikupljanja i analiziranja podataka o pružanju besplatne pravne pomoći, tako što je Ministarstvu pravde omogućen pristup podacima iz Pravosudnog informacionog sistema (PRIS). Naime, PRIS u realnom vremenu omogućava pregled podataka pružanja besplatne pravne pomoći, na način što se za svaki pojedinačni sud na dnevnom nivou mogu dobiti podaci o broju podnesenih zahtjeva za besplatnu pravnu pomoć, načinu odlučivanja po zahtjevima, statistika po licima kojima je odobrenih besplatna pravna pomoć, statistika po korisnicima, kao i po obliku pružene pravne pomoći i ukupnom iznosu isplaćenih i vraćenih sredstava po osnovu pružanja pravne pomoći.

- U saradnji Udruženja sudija i Centra za demokratsku tranziciju sa sudovima, izradjena je brošura o besplatnoj pravnoj pomoći koja je istaknuta na internet stranicama sudova.

- U cilju afirmisanja sistema besplatne pravne pomoći među studentima pravnih fakulteta u Crnoj Gori, na osnovu Memoranduma o saradnji koji su potpisali Vrhovni sud Crne Gore i Pravni fakultet Univerziteta Donja Gorica, na stručnu praksu u Osnovnom sudu u Podgorici upućeno je dvoje saradnika u nastavi .

U periodu od 2014. do 2016. godine, žene oštećene raznim vrstama krivičnih djela su podnijele ukupno 88 zahtjeva za BPP. Od toga broja, 83 zahtjeva su usvojena, 3 zahtjeva su odbijena, dok su 2 zahtjeva odbačena. ⁴

- *Eliminisanje nasilja nad ženama i djevojkama*

Nakon ratifikovanja Istanbulske konvencije i implementacije obaveza njome definisanih u nacionalno zakonodavstvo, planove i politike, Crna Gora je eliminisanje nasilja nad ženama i djevojkama svrstala u ključni prioritet za ubrzavanje napretka za žene i djevojke.

⁴ Podaci iz Izvještaja Vrhovnog suda Crne Gore, april 2019.god – Anex 1

Procjenu primjene Istanbulske konvencije u Crnoj Gori izvršila je Grupa eksperata za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO), nezavisno tijelo za praćenje ljudskih prava koje ima zadatak da prati sprovođenje Konvencije.

Prvi GREVIO Izvještaj za Crnu Goru (2018) ističe ukupni napredak koji su organi u Crnoj Gori ostvarili u izgradnji zakonodavnog, političkog i institucionalnog okvira za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama. Posebno se pozdravlja uvođenje važnih zakona, akcionih planova i strategija koje se bave nekim oblicima nasilja nad ženama, posebno porodičnim nasiljem.

Najistaknutiji primjer je Zakon o zaštiti od nasilja u porodici koji je centralni dokument u crnogorskom pristupu borbi protiv porodičnog nasilja. Zakon uvodi krivično djelo porodičnog nasilja s glavnim ciljem da se zakonodavnim organima omogući djelotvorniji odgovor na nasilje u porodici, budući da su opcije dostupne prema Krivičnom zakoniku smatrane nezadovoljavajućim. Ono što je važno je da po prvi put uvodi hitne mjere zaštite i zabranu prilaska za hitne slučajeve kao i druga važna prava za žrtve nasilja u porodici, kao što je pravo na pravnu pomoć. Nove izmjene i dopune Krivičnog zakonika predviđaju kriminalizaciju drugih oblika nasilja nad ženama predviđenih Konvencijom, prije svega proganjanje, genitalno sakaćenje žena i prinudnu sterilizaciju.

„GREVIO je pozdravio korake ka potpunijem sprovođenju Istanbulske konvencije, ali i primjetio da je većina pažnje u zakonodavstvu i kreiranju politika usmjerena ka porodičnom nasilju. Mjere koje se bave drugim oblicima nasilja nad ženama tek treba da dosegnu isti nivo sveobuhvatnosti, posebno u pogledu prinudnog braka, silovanja i proganjanja.

Slučajevi silovanja se bitno slabije prijavljuju, zbog kulturnih stigmi koje se pripisuju žrtvama. Iskustva žrtava silovanja sa krivično pravnim sistemom ukazuju na duboko ukorijenjene društvene stavove koji onemogućavaju djelotvorne sudske ishode, pri tome dodajući nevoljnosti prijave silovanja. Žrtve silovanja i seksualnog zlostavljanja u Crnoj Gori se previše često nalaze same u pravosudnom sistemu, koji čini se nije pretjerano rodno osjetljiv.“⁵

Javnost Crne Gore je upoznata s nalazima GREVIO Komiteta na način što je Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore održao sjednicu Ženskog parlamenta, koja je emitovana u direktnom tv prenosu, a tokom koje je izjaviteljka GREVIO Komiteta za Crnu Goru Marcelina Naudi, predstavila Izvještaj GREVIO Komiteta o procjeni zakonodavnih i drugih mjera kojima se primjenjuju odredbe Konvencije SE o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) za Crnu Goru.

U decembru 2015. godine usvojena je Strategija zaštite od nasilja u porodici za period 2016 – 2020.

⁵ Izvještaj GREVIO komiteta o procjeni zakonodavnih i drugih mjera kojima se primjenjuju odredbe Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) CRNA GORA, 25.oktobar, 2018. godine.

Vlada je 2016. usvojila Izvještaj o sprovođenju Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, koji je predstavio rezultate primjene Zakona za period 2010 – 2015, koji sadrži preporuke za unapređenje stanja u oblasti zaštite od nasilja u porodici.

Pomenuti Zakon je ocijenjen kao vrlo dobar i usklađen sa međunarodnim standardima. Problemi u njegovoj primjeni do kojih se došlo analizom podataka, ne proizlaze iz zakonskih rješenja, već iz problema tumačenja zakona, nedostatka finansijskih, operativnih i ljudskih resursa, nedovoljnog nivoa senzibilisanosti lica koja primjenjuju zakon i sl. U Izvještaju identifikovane su dobre prakse koje se odnose na: intenzivan rad na usklađivanju ukupnog zakonodavstva sa ovim Zakonom; rad centara za socijalni rad i uvođenje novih mjera za pomoć i zaštitu žrtava nasilja u porodici; uspješne aktivnosti u podizanju svijesti i obuci stručnjaka; dobra saradnja i uključivanje NVO sektora; omogućavanje pružanja besplatne pravne pomoći žrtvama nasilja u porodici; povećana senzibilizacija u radu policije i ukupna dobra realizacija zaštitnih mjera i prijavljivanja slučajeva nasilja u porodici; formiranje multidisciplinarnih timova; implementacija Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici; povećan broj osuđujućih presuda za prijavljene prekršaje i povećan broj izrečenih zaštitnih mjera; otvaranje nacionalne SOS linije, dok su identifikovani nedostaci kao što su nedovoljan nivo koordinacije u radu sa žrtvama nasilja između institucija; nedostatak dovoljnih kapaciteta i resursa centara za socijalni rad i zdravstvenih ustanova; nedostatak odvojenih i specijalizovanih usluga za djecu žrtve nasilja u porodici; nedostatak jedinstvenog načina prikupljanja podataka i odsustvo indikatora za evaluaciju i praćenje primjene samog; nedovoljna obuka zdravstvenih radnika i zdravstvenih saradnika za specifične vrste nasilja (nasilje nad djecom, nad ženama, osobama sa invaliditetom, starim osobama i dr.), u pogledu identifikacije žrtava i prijavljivanja slučajeva nasilja u porodici.

S tim u vezi date su preporuke institucijama koje se odnose jačanje ljudskih i operativnih kapaciteta centara za socijalni rad u oblasti zaštite od nasilja u porodici; razvijanje integrisanog sistema prikupljanja podataka i indikatora praćenja i evaluacije slučajeva nasilja u porodici, kao i sprovođenje specifičnih edukacija zdravstvenih radnika za prepoznavanje pojedinih vrsta nasilja, kao i da se u zdravstvenim ustanovama primarne zdravstvene zaštite u kojima nijesu obrazovani stručni timovi za sprovođenje zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana, formiraju stručni timovi za sprovođenje navedene zaštitne mjere.

- *Pristup zdravstvenoj zaštiti, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje*

Na opštim principima jednakosti i nediskriminacije zasnivaju se Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Zakon o zdravstvenom osiguranju, Zakon o pravima pacijenata, podzakonska akta donijeta u skladu sa zakonom, kao i drugim propisima čija su osnova navedeni zakoni, a odnose se na Sektor zdravstvenih politika. U cilju kreiranja i implementacije odgovarajućih politika usvojena je Strategija za očuvanje i unapređenje reproduktivnog i seksualnog zdravlja za period 2013. – 2020. godina.

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti utvrđeno je da u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu građani su jednaki, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, rodni identitet, seksualnu orijentaciju, starosnu dob, invaliditet, jezik, vjeru, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i drugo lično svojstvo u skladu sa zakonom.

Zakonom o pravima pacijenata utvrđeno je jednako pravo na kvalitetnu i kontinuiranu zdravstvenu zaštitu garantuje se svakom pacijentu u skladu sa njegovim zdravstvenim stanjem, opšte prihvaćenim stručnim standardima i etičkim načelima uz pravo na ublažavanje patnje i bola u svakoj fazi bolesti i stanja na svim nivoima zdravstvene zaštite.

Zakonom o uslovima i postupku za prekid trudnoće, utvrđeno je da je doktor specijalista ginekologije i akušerstva dužan da u svim slučajevima podnošenja zahtjeva za prekid trudnoće, trudnicu, odnosno roditelja, usvojioca, staraoca ili organ starateljstva upozna sa medicinskim metodama i sredstvima za izvršenje prekida trudnoće i ukaže na opasnost i štetne posljedice po zdravlje koje mogu da nastupe usljed prekida trudnoće.

U slučaju prijema pacijentkinja koje su pretrpjele bilo kakav vid nasilja psihičkog, psihološkog ili fizičkog, zdravstveni radnik u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi je u obavezi da identifikuje nasilje ukoliko je prepoznato i isto prijavi Ministarstvu unutrašnjih poslova u cilju procesuiranja i preduzimanja odgovarajućih radnji na zaštiti od nasilja.”⁶

- *Političko učešće i predstavljanje*

Izmjenama Izbornog zakona u Crnoj Gori (2014) poboljšana je politička participacija žena, povećan broj žena na izbornim listama i procenat zastupljenosti žena u zakonodavnim tijelima.

Sadašnji 26. saziv Skupštine Crne Gore od 81 poslanika ima 19 žena ili 23,46%, što predstavlja povećanje u odnosu na 25. saziv kada je bilo 15 žena ili 18,5%.⁷

U okviru projekta IPA 2014 “Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti“, koji realizuju Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori, a uz finansijsku podršku Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori sproveden je intenzivan proces političkog snaženja žena. U okviru projekta u novembru 2017. formirana je Ženska politička mreža (ŽPM), koju čine predstavnice 16 pozicionih i opozicionih partija u Crnoj Gori, Ženska politička mreža Crne Gore od formiranja 2017. Ostvarila je značajne rezultate:

- Na inicijativu NVO, poslanica i ŽPM usvojeni su amandmani na Krivični zakon koji se tiču usklađenosti definicije silovanja sa Istanbulskom konvencijom;
- Pripremljeni amandmani za izmjenu izbornog zakonodavstva, u cilju unapređenja političke participacije žena u Crnoj Gori i povećanja kvote od 40% i dostavljeni Radnoj grupi za primjenu preporuka OEBS/ODIHR - a;
- Dobijena podrška od 14 političkih partija za predložene izmjene izbornog zakonodavstva;
- 14 opština (Podgorica, Budva, Bar, Ulcinj, Tivat, Danilovgrad, Kolašin, Mojkovac, Bijelo Polje, Pljevlja, Rožaje, Plav, Berane, Herceg Novi) opredijelila posebna sredstva za žensko preduzetništvo u budžetima za 2019. u ukupnom iznosu od 158,000 EUR na inicijativu ŽPM.

⁶ Informacija iz Ministarstva zdravlja Crne Gore - Aneks 2.

⁷ Podaci iz PLANA AKTIVNOSTI ZA POSTIZANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI (PAPRR) 2017-2021 SA PROGRAMOM SPROVOĐENJA ZA PERIOD 2017-2018.

Ženska politička meža kontinuirano vrši obuke i treninge unutar političkih partija u Crnoj Gori u cilju unaređenja rodne ravnopravnosti u političkim partijama, jačanja ženskih organizacija i stvaranja kapaciteta partija da kandiduju žene za mjesta odlučivanja kako unutar partija tako i na funkcije u zakonodavnoj ili izvršnoj vlasti.

- *Žensko preduzetništvo i ženska preduzeća*

Ambicija Crne Gore je da postane preduzetničko društvo sa kvalitetnim i fleksibilnim odnosom prema malim i srednjim preduzećima i preduzetnicima/ama.

Okvir dosadašnjeg djelovanja u cilju intenziviranja razvoja malih i srednjih preduzeća definisan je Strategijom podsticanja konkurentnosti na mikro nivou 2011-2015, a naročito Strategijom razvoja malih i srednjih preduzeća 2011-2015 koja, kao poseban zadatak, predviđa i aktivnosti podsticanja ženskog preduzetništva. Ipak, razvoj ženskog preduzetništva zahtijeva dalje unaprjeđenje uslova i instrumente neophodne podrške, koji će u značajnoj mjeri promijeniti položaj preduzetnica u Crnoj Gori.

Usvajanjem Strategije razvoja ženskog preduzetništva 2015 – 2020, Crna Gora naglašava nužnost integrisanog pristupa jačanju ženskog preduzetništva, utemeljenog na rodnoj osjetljivosti svih aktera političkog, ekonomskog i društvenog života.

Međutim, duboko ukorijenjeni patrijarhalni stavovi muškaraca, ali i žena u Crnoj Gori, i dalje predstavljaju značajnu barijeru za razvoj ženskog preduzetništva. Rodna neravnopravnost se ispoljava kroz nizak nivo zastupljenosti žena na liderskim i pozicijama odlučivanja, ekonomsku nejednakost, feminizaciju određenih profesija, segregaciju obrazovnih profila, razliku po pitanju zarada (za poslove iste vrijednosti) i vlasništva nad imovinom, te neravnopravnu podjelu obaveza u porodici. Povećan rizik od siromaštva za žene, praćen je nižom stopom zaposlenosti, razlikom u nivou zarada i dominacijom muškaraca u preduzetničkoj aktivnosti.

Imajući to u vidu crnogorske institucije koje su nosioci aktivnosti definisanih Strategijom razvoja ženskog preduzetništva kontinuirano stvaraju preduslove za osvarivanje 4 Strategijom utvrđena cilja:

1. Kreiranje povoljnog poslovnog ambijenta za razvoj ženskog preduzetništva
2. Bolji pristup finansijama
3. Obezbeđenje potrebnih znanja i vještina
4. Promociju, umrežavanje i zagovaranje interesa žena preduzetnica

Napredak je ostvaren u svim oblastima i veliki dio aktivnosti definisanih godišnjim akcionim planovima do 2018. godine, iz Strategije razvoja ženskog preduzetništva 2015-2020 je i uspješno realizovan.⁸

⁸ Podaci iz IZVJEŠTAJA O REALIZACIJI AKCIONOG PLANA ZA SPROVOĐENJE STRATEGIJE RAZVOJA ŽENSKOG PREDUZETNIŠTVA U CRNOJ GORI 2015-2020. GODINE ZA 2017. GODINU, Ministarstvo ekonomije, 2018.

3. Mjere za sprečavanje diskriminacije i promocije prava žena i djevojaka koje doživljavaju višestruke i ukrštene oblike diskriminacije

- *Ženska rasna, etnička ili vjerska manjina*

Vlada Crne Gore je u martu 2016. godine donijela Strategiju za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2016-2020. Strategija ima 7 oblasti: stanovanje, obrazovanje, zdravstvena zaštita, zapošljavanje, pravni status, socijalni status i porodična zaštita (u okviru kog su definisane četiri podoblasti i to: borba protiv nasilja u porodici i nasilje nad ženama; prevencija i suzbijanje prosjačenja; borba protiv trgovine ljudima i sprečavanje sklapanja dječijih nedozvoljenih brakova), kultura, identitet i informisanje.

Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore u kontinuitetu afirmiše politiku antidiskriminacije, kao i aktivnosti koje daju podsticaj unapređenju ukupnog položaja romske zajednice, poštovanju ljudskih prava i sloboda, i posebno stvaranju uslova za bolji položaj i zaštitu djece i žena u romskoj populaciji.

Što se zapošljavanja tiče, za razliku od 2005. kada je pokrenut projekat "Dekada Roma 2005-2015" kada nije bilo zaposlenog pripadnika Roma i Egipćana u državnim organima, u periodu na koji se odnosi ovaj izvještaj: u državnim i organima lokalnih samouprava radi 10 pripadnika romske i egipćanske populacije, a njih 18 pohađa fakultete. Planirano je da se tokom 2017. godine zaposle 2 zdravstvena romska medijatora i oko 20 medijatora u obrazovanju.

Do sada su medijatori bili plaćeni preko projekata. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u kontinuitetu organizuje edukacije roditelja, djece, RAE aktivistkinja, službenika državne uprave o zaštiti od nasilja u porodici i maloljetničkih prisilnih brakova među romskom populacijom u svim crnogorskim gradovima u kojima živi značajan broj pripadnika ove populacije. Aktivnost se realizuje u saradnji sa Ministarstvom unutrašnjih poslova, Kancelarijom za borbu protiv trgovine ljudima, lokalnim samoupravama, Romskim savjetom, romskim NVO.

Osim edukacija, organizuju se i kampanje, odnosno obilazak romskih naselja o problemu nasilja nad ženama i prisilnim brakovima RE djevojčica. Kontinuirano se i organizuju edukacije za osnaživanje pripadnica manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, sa fokusom na Romkinje, u cilju osnaživanja istih za bavljenje politikom.

Prema podacima iz 2015. zdravstvena zaštita u Kampu Konik gdje žive pripadnici RE populacije je veoma dobro organizovana, jer je preko 10.000 lica izabralo svog ljekara, 6.456 izabranog doktora za odrasle, 1.743 izabranog doktora za djecu i 1.886 izabranog ginekologa. Podijeljene su i edukativne brošure kojima su informisani stanovnici ovog naselja o dostupnosti zdravstvene zaštite. U 2016. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava organizovalo je ultrazvučne i ginekološke preglede za 30 Romkinja i Egipćanki iz Kampa Konik.

- *Žene sa invaliditetom*

Zavod za zapošljavanje Crne Gore kontinuirano prati proces **profesionalne rehabilitacije**, koji se realizuje sa ciljem osposobljavanja pojedinca za socijalnu i radnu integraciju, pri čemu obuhvata mjere i aktivnosti koje omogućavaju da se lica sa invaliditetom i ostala teže zapošljiva lica, kao ciljna grupa, na odgovarajući način osposobe za rad, zadrže zaposlenje, u njemu napreduju ili promijene profesionalnu karijeru. Suštinu profesionalne rehabilitacije čini prepoznavanje problema, procjena preostale radne sposobnosti, usmjeravanje i osposobljavanje za zapošljavanje, uz psiho-socijalnu podršku i na kraju zapošljavanje, održanje zaposlenja i napredovanje u njemu. Zavod za zapošljavanje analizira pomenuti proces i prikuplja podatke u kontinuitetu.

Na dan 31.12.2016. 144 poslodavca je ostvarivalo pravo na subvenciju zarade za 222 zaposlena lica sa invaliditetom, od čega su 94 žene. Podaci za izvještajni period na godišnjem nivou dati su u Aneksu 3⁹

- *Žene koje žive u udaljenim i ruralnim područjima*

Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja kroz Program razvoja poljoprivrede i ruralnih područja Crne Gore u okviru IPARD II 2014-2020 (IPARD II program) kontinuirano sprovodi mjere¹⁰ podsticaja za žene iz ruralnih područja.

Sve je veći broj žena koji su nosioci poljoprivrednih gazdinstava. Od 2016. godine pa do danas u *Registru poljoprivrednih gazdinstava* registrovano je 1349 gazdinstava kojima su žene nosioci gazdinstva. Mjere podrške Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja omogućile su modernizaciju gazdinstva, jačanje proizvodne konkurentnosti, povećavanje produktivnost gazdinstava, smanjenje troškova, povećanje kvaliteta proizvoda, higijene i bezbjednosti hrane.

4. Uticaj humanitarnih kriza na implementaciju BPfA u Crnoj Gori

Sve veći broj humanitarnih kriza, izazvanih sukobom, ekstremnim vremenskim prilikama ili drugim događajima, još uvijek ne utiče na implementaciju BPfA u Crnoj Gori.

5. Pet prioriteta Crne Gore važnih za ubrzavanje napretka žena i djevojaka u narednih pet godina kroz zakone, politike i programe

Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (PAPRR) koji se donosi za period od četiri godine (2017-2021) i to za oblasti definisane u skladu sa Pekinškom deklaracijom i Planom za akciju je glavni nacionalni strateški dokument. Kako je već navedeno, od 12 kritičnih oblasti u kojima je najizraženija rodna neravnopravnost u Pekinškoj deklaraciji, Crna Gora se opredijelila za osam oblasti u kojima namjerava da djeluje u cilju postizanja rodne ravnopravnosti, a to su: Unaprjeđenje ljudskih prava žena i rodne ravnopravnosti;

⁹ Informacija Zavoda za zapošljavanje Crne Gore – Aneks 3

¹⁰ Detaljnije o mjerama podsticaja u Informaciji Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja – Aneks 4

Rodno osjetljivo vaspitanje i obrazovanje; Rodna ravnopravnost u ekonomiji; Rodno osjetljiva zdravstvena zaštita; Rodno zasnovano nasilje; Rodna ravnopravnost u medijima, kulturi i sportu; Ravnopravnost u procesu odlučivanja u političkom i javnom životu; Institucionalni mehanizmi za primjenu rodne ravnopravnosti i međunarodna saradnja.

Imajući u vidu oblasti za koje se Crna Gora opredijelila PAPRR – om i relevantne kategorije date u Uputstvu za sveobuhvatne preglede na nacionalnom nivou, može se definisati sledećih pet kategorija kao pet prioriteta za ubrzavanje napretka žena i djevojaka u narednih pet godina:

I Kvalitetno obrazovanje, obuka i cjeloživotno učenje za žene i djevojke

Jedna od devet oblasti u kojima je Crna Gora postavila strateški cilj za postizanje rodne ravnopravnosti je uvođenje rodno osjetljivog obrazovanja na svim nivoima obrazovanja.

U postizanju tog cilja strategijom su definisana sledeća dostignuća sa indikatorima (pokazateljima):

- ✚ U nastavi u osnovnim i srednjim školama prisutna je rodna komponenta. Indikator (pokazatelj) efekta: Procenat nastavnika/ca koji primjenjuju ciljeve iz međupredmetne oblasti rodne ravnopravnosti za osnovne i srednje škole.
- ✚ Povećan nivo znanja zaposlenih u obrazovnom sistemu o rodnoj ravnopravnosti. Indikator (pokazatelj) efekta: Minimum 25% ustanova na nivou predškolskog, osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja u Crnoj Gori uključeno u program obuke i po 1 njihov predstavnik/ca povećao/la nivo znanja u oblasti rodne ravnopravnosti.
- ✚ Postignut rodni balans u izboru profesija u srednjoškolskim i visokoškolskim ustanovama. Indikator (pokazatelj) efekta: Povećan procenat dječaka i djevojčica (momaka i djevojaka) koji se obrazuju za profesije u kojima nijesu tradicionalno zastupljeni.
- ✚ Unaprijeđena rodna ravnopravnost u visokoškolskim ustanovama. Indikator (pokazatelj) efekta:
 - Povećan nivo znanja zaposlenih u visokoškolskom obrazovanju o rodnoj ravnopravnosti.
 - Rodna komponenta integrisana u realizaciji programa visokoškolskog obrazovanja.

II Eliminisanje nasilja nad ženama i djevojkama

Sledeći strateški cilj koji se postavila Crna Gora za postizanje rodne ravnopravnosti je suzbijanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja, nasilja nad ženama i nasilja u porodici, te unaprijeđenje položaja i zaštita prava žrtava svih oblika rodno zasnovanog nasilja.

U postizanju tog cilja strategijom su definisana sledeća dostignuća sa indikatorima (pokazateljima):

- ✚ Unaprijeđen zakonodavni okvir i tehnički uslovi za efikasno sprovođenje zaštitnih mjera i efikasnije sankcionisanje nasilnika. Indikator (pokazatelj) efekta:
 - Zakonski okvir za zaštitu od rodno zasnovanog nasilja je usklađen sa međunarodnim dokumentima i pozitivnom praksom.
 - Ojačani kapaciteti nadležnih službi za adekvatan odgovor na nasilje i pružanje adekvatne zaštite žrtava nasilja.

- ✚ Uspostavljen efikasan sistem praćenja primjene mjera iz Strategije za borbu protiv trgovine ljudima 2012-2018. Indikator (pokazatelj) efekta:
- Postoji minimum jedan izvještaj godišnje o implementaciji mjera iz Strategije za borbu protiv trgovine ljudima 2012-2018, sa preporukama za unapređenje stanja.
- ✚ Podizanje svijesti javnosti o pojavi, problemima i načinima suzbijanja rodno zasnovanog nasilja. Indikator (pokazatelj) efekta:
- Povećan broj otkrivenih djela rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici i smanjene tradicionalne štetne prakse koje podržavaju nasilničko ponašanje.
- ✚ Ojačan sistem socijalne i druge podrške i zaštite svih žrtava nasilja u porodici. Indikator (pokazatelj) efekta:
- Povećan broj, vrste i dostupnost servisa podrške žrtvama nasilja u porodici za 25%. Kvalitet pruženih usluga i stepen zadovoljstva korisnika/ka uslugama.
- Poboljšana održivost socijalnih i drugih servisa institucija i organizacija civilnog društva u oblasti zaštite od porodičnog nasilja.
- ✚ Razvijanje svijesti kod građana, posebno državnih službenika/ca odgovornih za primjenu zakona o svim oblicima diskriminacije i rodno zasnovanog nasilja i njihova edukacija. Indikator (pokazatelj) efekta:
- Povećan nivo svijesti u vezi sa zakonodavnim i institucionalnim okvirima za zaštitu od diskriminacije.
- Poboljšan stepen informisanja i stručnih kompetenci državnih službenika/ca za pružanje efikasne zaštite i podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja.

III Pristup kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti koja se može priuštiti, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje i reproduktivna prava

Strateški cilj Crne Gore u narednih pet godina je i rodno osjetljiva zdravstvena zaštita, odnosno unapređenje dostupne rodno osjetljive zdravstvene zaštite.

U postizanju tog cilja, strategijom su definisana sledeća dostignuća sa indikatorima (pokazateljima):

- ✚ Unaprijeđena prevencija i rano otkrivanje malignih oboljenja. Indikator (pokazatelj) efekta: Unaprijeđen nacionalni program ranog otkrivanja i organizovana minimum jedna godišnja kampanja.
- ✚ Unaprijeđene mjere za očuvanje reproduktivnog zdravlja svih žena i djevojčica. Indikator (pokazatelj) efekta: Obezbijedena je dostupna i sveobuhvatna zdravstvena zaštita i podrška u ostvarivanju iste za sve žene, posebno pripadnice ranjivih kategorija (žene sa sela, žene sa invaliditetom, žrtve trgovine ljudima i sl.) u svim opštinama u Crnoj Gori.
- ✚ Povećana senzibilisanost zdravstvenih radnika o rodno osjetljivoj zdravstvenoj zaštiti. Indikator (pokazatelj): Povećana informisanost i nivo znanja zdravstvenih radnika o pojmu rodne ravnopravnosti i značaju rodno osjetljive zdravstvene zaštite.
- ✚ Unaprijeđen odgovor zdravstvenog sistema u dijelu prepoznavanja i reagovanja u slučajeva nasilja. Indikator (pokazatelj) efekta: Povećan nivo informisanosti zdravstvenih radnika/ca o zakonskim obavezama i propisima iz Protokola o

postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, koji je Ministarstvo zdravlja potpisalo.

IV Političko učešće i predstavljanje

Ravnopravno učešće žena i muškaraca na svim nivoima odlučivanja, još jedan je od osnovnih strateških ciljeva za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori.

U postizanju tog cilja strategijom su definisana sledeća dostignuća sa indikatorima (pokazateljima):

- ✚ Postignuta uravnotežena zastupljenost žena i muškaraca u zakonodavnoj vlasti na svim nivoima. Indikator (pokazatelj) efekta:
 - Najmanje 40 % žena poslanica u Skupštini Crne Gore do 2020. godine.
 - Najmanje 50% parlamentarnih partija usvojilo afirmativne mjere za političko jačanje žena unutar partije.
 - Najmanje 50% partija realizuje rodno osviježene kampanje, a programi sadrže mjere za postizanje rodne ravnopravnosti.
 - Najmanje jedna aktivnost godišnje realizovana kroz zajedničku akciju žena iz parlamentarnih partija.
 - Najmanje tri ženske organizacije pri partijama imaju samostalni budžet na godišnjem nivou u visini od 10% od ukupnih partijskih budžetskih primanja.

V Žensko preduzetništvo i ženska preduzeća

Jedan od najznačajnijih ciljeva za postizanje rodne ravnopravnosti je i povećanje zaposlenosti žena i uklanjanje svih oblika diskriminacije žena na tržištu rada.

U postizanju tog cilja strategijom su definisana sledeća dostignuća sa indikatorima (pokazateljima):

- ✚ Povećana zapošljivost žena, posebno teže zapošljivih kategorija. Indikator (pokazatelj) efekta: Povećan broj zaposlenih žena, posebno procenat teže zapošljivih kategorija.
- ✚ Podsticati žensko preduzetništvo i samozapošljavanje. Indikator (pokazatelj) efekta: Unaprijeđen pravni okvir i obezbijeđene posebne mjere podrške za razvoj preduzetništva i samozapošljavanja žena na nacionalnom i lokalnom nivou.
- ✚ Osnaživanje lokalnih institucija i ženskih kapaciteta da se omogući i podstakne ulazak u preduzetništvo. Indikator (pokazatelj) efekta: Angažovane lokalne službe podrške i uspostavljena saradnja sa finansijskim institucijama kao kredibilnim klijentima finansijskih institucija.
- ✚ Postignut visok stepen usklađenosti radnih i porodičnih obaveza žena i muškaraca. Indikator (pokazatelj) efekta: Obezbijeđen pravni okvir i promovisana praksa koji omogućava da se koriste radni angažmani koji omogućavaju usklađivanje radnih i porodičnih obaveza žena i muškaraca.
- ✚ Osigurana efikasna primjenu zakona i smanjena rodno bazirana diskriminacija na tržištu rada. Indikator (pokazatelj) efekta: Smanjen broj slučajeva rodno bazirane diskriminacije na tržištu rada i povećan broj riješenih prijavljenih slučajeva.

- ✚ Smanjiti jaz u zaradama muškaraca i žena. Indikator (pokazatelj) efekta: Jaz u zaradama muškaraca žena u Crnoj Gori smanjen za minimum 3% do kraja izvještajnog perioda (januar 2019. godine), sa dostupnim godišnjim podacima posebno za privatni i posebno za javni sektor.

POGLAVLJE II

PROGRES KROZ 12 KRITIČNIH OBLASTI INTERESOVANJA

1) INKLUZIVNI RAZVOJ, ZAJEDNIČKI PROSPERITET I PRISTOJAN RAD

- *Ključne oblasti interesovanja*
- *Žene i siromaštvo*
- *Žene i ekonomija*
- *Ljudska prava žena*
- *Ljudska prava djevojčica*

6. Aktivnosti koje je Crna Gora preduzela u poslednjih pet godina da bi unaprijedila ravnopravnost polova u pogledu uloge žene u plaćenom radu i zapošljavanju

- *Ojačani/primijenjeni zakoni i politike i praksa na radnom mjestu koje zabranjuju diskriminaciju u zapošljavanju, zadržavaju i unapređuju žene u javnom i privatnom sektoru i zakoni o jednakim platama*

Razlika u zaradama između muškaraca i žena u Crnoj Gori iznosi prema poslednjim zvaničnim podacima iz 2014 iznosi 13,9%, što znači da žene zarađuju 86,1% od prosječne zarade isplaćene muškarcima za isti rad. Uzroci za rodni jaz u zaradama uključuju: još uvijek patrijahalne obrasce i stereotipe, kao i povećanu potreba žena za ravnotežom između posla i privatnog života, koji je vjerovatno u vezi sa preuzimanjem dodatne odgovornosti koje imaju kao davaoci njege (ne smo djeci već i starim i nemoćnim članovima domaćinstva).¹¹

Važećim Zakonom o radu propisano je da zaposleni ima pravo na odgovarajuću zaradu, koja se utvrđuje u skladu sa zakonom, kolektivnim ugovorom i ugovorom o radu. Zaposlenom, muškarcu, odnosno ženi, garantuje se jednaka zarada za isti rad ili rad iste vrijednosti koji ostvaruje kod poslodavca. Pod radom iste vrijednosti podrazumijeva se rad za koji se zahtijeva isti stepen stručne spreme, odnosno kvalifikacije nivoa obrazovanja ili stručne kvalifikacije, odgovornost, vještine, uslovi rada i rezultati rada.

¹¹ Plan aktivnosti za za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori 2017-2021

U slučaju povrede prava odnosno da se za isti rad ili rad iste vrijednosti zaposlenom muškarcu odnosno ženi ne garantuje ista zarada, zaposleni ima pravo na naknadu štete u visini neisplaćenog dijela zarade.

Odluka poslodavca ili sporazum sa zaposlenim koji nije u skladu sa navedenim ništavi su. Takođe, Zakon o zaradama u javnom sektoru ne poznaje razliku u zaradama između muškaraca i žena.

Prilikom vršenja nadzora nad primjenom Zakona o radu od strane Inspekcije rada kao i vršenja upravnog nadzora od strane upravne inspekcije, nije se naišlo na probleme koji se odnose na razliku u zaradama između muškaraca i žena.

Takođe u Predlogu novog Zakona o radu predviđena je jednakost među zaradama između muškaraca i žena, s tim što je u novom Zakonu o radu izdvojen poseban član koji se odnosi na jednakost zarada sa istim nazivom. Isto tako u novom zakonu propisana je jednakost među zaradama za svakog zaposlenog, bez preciznog navođenja da se odnosi na muškarce i žene. Ovo iz razloga sveobuhvatnijeg regulisanja jednakosti zarada.

- *Poboljšana finansijska inkluzija i pristup kreditima, uključujući i samozaposlene žene*

Finansijska podrška Ženskom preduzetništvu poboljšana nakon usvajanja Strategije razvoja ženskog preduzetništva. Investiciono razvojni fond Crne Gore povećao je broj kreditnih linija namijenjenih ženama i olakšao procedure za njihovo dobijanje.

- Tokom 2017. godine kroz 3 kreditne linije odobreno je 34 kredita u vrijednosti od 2,4 mil. €. Program podrške ženama u biznisu – UNDP – finansirano je 14 kredita sa iznosom od 128,923.00 €;
- Program podrške ženama u biznisu - finansirano je 15 kredita sa iznosom od 2,090,000.00 €;
- Program podrške ženama u biznisu – start up - finansirano je 5 kredita sa iznosom od 159,618.00 €.

Zavod za zapošljavanje Crne Gore je u 2017. godini je kroz Inovirani program za kontinuirano stimulisanje zapošljavanja i preduzetništva u Crnoj Gori, preduzetnicama je odobrio 14 kredita, za otvaranje 20 novih radnih mjesta, u iznosu od 85.000€.

Vlada Crne Gore je usvojila *Informaciju o osnivanju Garantnog fonda u okviru Investiciono razvojnog fonda Crne Gore (IRFCG)*. U novembru 2017. je usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Investiciono razvojnog fondu Crne Gore, čime su se stekli uslovi za realizaciju Garantnog fonda, što se očekuje početkom 2018.godine. Kao preduslov za osnivanje Garantnog fonda izmijenjen je Statut Investiciono razvojnog fonda Crne Gore i, Vlada Crne Gore je usvojila Izmjene Zakona o Investiciono-razvojnog fondu.¹²

Tokom 2017, 2018. i 2019. godini, Ženska politička mreža Crne Gore koju čine predstavnice 16 pozicionih i opozicionih partija u Crnoj Gori, formirana u okviru IPA II Projekta „Podrška

¹² Podaci iz IZVJEŠTAJA O REALIZACIJI AKCIONOG PLANA ZA SPROVOĐENJE STRATEGIJE RAZVOJA ŽENSKOG PREDUZETNIŠTVA U CRNOJ GORI 2015-2020. GODINE za 2017. GODINU, Ministarstvo Ekonomije, 2018.

antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti“ inicijativom ka budžetima lokanih samouprava obezbijedila je uvođenje novog lokalnog mehanizma za podršku ženskom preduzetništvu. Posebne budžetske linije u budžetima za 2018. i 2019. godinu za podršku ženskom preduzetništvu, uvedene su u 14 crnogorskih opština: Danilovgrad, Podgorica, Ulcinj, Bar, Budva, Tivat, Herceg Novi, Kolašin, Mojkovac, Bijelo Polje, Pljevlja, Berane, Rožaje i Plav i opredijelile su za tu svrhu ukupno 110.000 € za 2018. i 158.000 € za 2019. godinu.

- *Uvedene/ojačane aktivne politike tržišta rada*

Zavod za zapošljavanje sprovodi aktivnu politiku zapošljavanja, kroz planove, programe i mjere usmjerene ka povećanju zaposlenosti, odnosno smanjenju nezaposlenosti.

U okviru profesionalne orijentacije realizuju se mjere informisanja, savjetovanja, organizovanja radionica i druge aktivnosti.

U izvještajnom periodu, Zavod za zapošljavanje realizovao je veliki broj kratkoročnih i dugoročnih programa, obuhvat korisnika po pojedinim programima za izvještajni period dat je u Informaciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore – Aneks 3.

Zavod za zapošljavanje u kontinuitetu sprovodi „Inovirani program za kontinuirano stimulisanje zapošljavanja i preduzetništva u Crnoj Gori“ (poznatiji kao „Inovirani program samozapošljavanja“). Ovaj program podrazumijeva finansiranje pokretanja sopstvenog biznisa nezaposlenih lica, kao i kreditiranje malih i srednjih preduzeća pod povoljnijim uslovima od tržišnih. Za kreditna sredstva iz ovog Programa mogu konkurisati fizička lica – lica sa evidencije nezaposlenih, preduzetnici, kao i pravna lica sa statusom malog i srednjeg preduzeća. Preduslov za dobijanje kreditnih sredstava je otvaranje novih radnih mjesta zahvaljujući poslovnoj aktivnosti koja se otpočinje ili proširuje. Za svako novootvoreno radno mjesto može se dobiti do 5.000€, s tim što je maksimalni iznos kredita 15.000 € (3 novootvorena radna mjesta). Rok otplate kredita je 3 godine za fizička i 2 godine za pravna lica sa grace periodom od 1 godine. Kamatna stopa je 3% i 4% na godišnjem nivou. Kamatna stopa od 3% je nezaposlene žene nosioce kredita i lica iz manje razvijenih opština, a 4% za lica iz razvijenijih opština i mala i srednja preduzeća. U periodu od 1.1.2014. do 31.12.2018. godine za nezaposlena lica je isfinansirano 173 kredita. Od ovog broja, 43,93% kredita je dodijeljeno nezaposlenim licima ženskog pola (76 kredita) u iznosu od 420.000€, čijom realizacijom je omogućeno otvaranje 84 nova radna mjesta.

7. Postupci koje je Crna Gora preduzela u poslednjih pet godina da prepozna, smanji i/ili redistribuira neplaćenu brigu i rad u domaćinstvu i promoviše rad i na poslu i u porodici

- *Pojačano porodiljsko odsustvo za materinstvo/očinstvo/roditeljsko odsustvo ili druga vrsta porodičnog odsustva*

Zakonom je propisano da poslodavac ne može odbiti da zaključi ugovor o radu sa trudnom ženom, niti joj može otkazati ugovor o radu zbog trudnoće ili ako koristi porodiljsko odsustvo. Poslodavac ne može da raskine ugovor o radu sa roditeljem koji radi polovinu punog radnog vremena zbog njege djeteta s težim smetnjama u razvoju, samohranim roditeljem koji ima dijete do sedam godina života ili dijete sa teškim invaliditetom, kao ni sa licem koje koristi neko od navedenih prava. Za vrijeme odsustva sa rada zbog njege djeteta i korišćenja roditeljskog odsustva poslodavac ne može zaposlenom da otkaže ugovor o radu.

Zaposlenoj ženi kojoj ugovor o radu na određeno vrijeme ističe u periodu korišćenja prava na porodiljsko odsustvo, rok za koji je ugovorom o radu zasnovala radni odnos na određeno vrijeme produžava se do isteka korišćenja prava na porodiljsko odsustvo.

Zakonom je propisano da je roditeljsko odsustvo pravo jednog od roditelja da koristi odsustvo sa rada zbog njege i staranja o djetetu, i može se koristiti u trajanju do 365 dana od dana rođenja djeteta. Roditelj može da otpočne da radi i prije isteka ovog odsustva ali ne prije nego što protekne 45 dana od dana rođenja djeteta. Ako jedan od roditelja prekine korišćenje roditeljskog odsustva, drugi roditelj ima pravo da koristi neiskorišćeni dio roditeljskog odsustva. Majka djeteta ne može prekinuti korišćenje porodiljskog odsustva prije nego što protekne 45 dana od dana rođenja djeteta.

Zakonom je propisano da zaposlena žena može da otpočne porodiljsko odsustvo 45 dana, a obavezno 28 dana prije porođaja. Ukoliko zaposlena žena otpočne da radi prije isteka roka predviđenog za roditeljsko odsustvo, ima pravo da pored dnevnog odmora, u dogovoru sa poslodavcem, koristi još 90 minuta odsustva sa rada zbog dojenja djeteta.

Zakonom je propisano da za vrijeme porodiljskog odsustva, roditelj ima pravo na naknadu zarade u visini zarade koju bi ostvarila/o da radi, u skladu sa zakonom i kolektivnim ugovorom. Poslodavac je dužan da zaposlenom po isteku porodiljskog, odnosno roditeljskog odsustva obezbijedi povratak na isto radno mjesto ili na odgovarajuće radno mjesto sa najmanje istom zaradom.

- *Postojeće usluge brige o djeci postale su pristupačnije*

Ministarstvo prosvjete i Kancelarija UNICEF-a u Crnoj Gori, 2015. sproveli su kampanju u vrtićima čiji je cilj upisa što većeg broja djece uzrasta od 3-6 godina. Kao podršku zaposlenim roditeljima, u vrtićima uspostavljeno je radno vrijeme u skladu sa radom javnih ustanova, državnih organa i organizacija.

- *Sprovedene su kampanje i aktivnosti podizanja svijesti kako bi se podstaklo učešće muškaraca i dječaka u neplaćenoj njezi i radu u domaćinstvu*

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u cilju podizanja svijesti o odgovornom očinstvu, sprovelo kampanju "Nađi vremena da budeš tata" koja je dala vidljive rezultate jer je veliki broj očeva učestvovao u manifestacijama koje su u okviru sprovedene kampanje.

Fleksibilne radne aranžmane i rad od kuće promoviše i Unija poslodavaca Crne Gore. Neke od aktivnosti su: Dvogodišnji EU projekat "DOP za sve" (2013 - 2014) Projekat "Promocija jednakost i i prevencija diskriminacije na radnom mjestu u Crnoj Gori" koji Unija realizuje uz podršku Međunarodne organizacije rada (2014). Predstavljena je publikacija "Vodič kroz društvenu odgovornost preduzeća prema - zaposlenim ženama, ženama na tržištu i ženama u zajednici".

Unija poslodavaca Crne Gore organizuje edukativne seminare za predstavnike javnog, privatnog i civilnog sektora, kao i studente.

U prethodno navedenim aktivnostima Unije poslodavaca Crne Gore (u daljem tekstu: UPGG) je među privrednicima promovisala primjenu fleksibilnih radnih aranžmana koji uključuju, između ostalog, sljedeće modele: rad sa nepunim/skraćenim radnim vremenom, fleksibilno radno vrijeme, rad od kuće, rad na daljinu i sl.

8. Mjere štednje/ fiskalne konsolidacije, kao što su smanjenje javnih rashoda ili smanjenje broja zaposlenih u javnom sektoru

Crna Gora je u izvještajnom periodu uvela mjere finansijske konsolidacije, smanjenja javnih rashoda i broja zaposlenih u javnom sektoru kroz Fiskalnu strategiju Crne Gore od 2017 – 2020. i Plan optimizacije javne uprave od 2018 – 2020. godine. Uticaj ovih mjera posebno na žene i muškarce nije ocijenjen.

2) ISKORJENJIVANJE SIROMAŠTVA, SOCIJALNA ZAŠTITA I SOCIJALNE USLUGE

Ključne oblasti interesovanja

- *Žene i siromaštvo*
- *Obrazovanje i obuka žena*
- *Žene i zdravlje*
- *Ljudska prava žena*
- *Ljudska prava djevojčica*

9. Aktivnosti koje je Crna Gora preduzela u poslednjih pet godina kako bi smanjila/iskorijenila siromaštvo među djevojkama i ženama

- *Promovisan je pristup siromašnih žena dostojnom radu kroz aktivne politike tržišta rada*

Zakon o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti zasniva se između ostalog na načelu afirmativne akcije usmjerene prema teže zapošljivim licima. S tim u vezi i mjere aktivne politike zapošljavanja kreiraju se prema određenim ciljnim grupama, između ostalog i prema teže zapošljivim licima na tržištu rada.

Tako je u periodu 2014 -2018. godine, od ukupno uključenih nezaposlenih lica u mjeru aktivne politike zapošljavanja obrazovanja i osposobljavanja odraslih (3.480) učešće žena bilo 59,9%. U mjeru javni rad, od ukupno uključenih nezaposlenih lica(5.917), učešće žena je bilo 59%.

U 2018. godini je sproveden Pilot program podrške teže zapošljivim licima u pripremi i aktiviranju na tržištu rada “Osnaži me i uspješću”. Program je kreiran na bazi nacionalnih i evropskih smjernica i preporuka, s ciljem pružanja podrške teže zapošljivim licima, prioritetno ženama, u pripremi i aktiviranju na tržištu rada. Programom je obuhvaćeno 925

teže zapošljivih lica. U ukupnom broju učesnika programa, lica ženskog pola učestvuju sa 95,7%.¹³

- *Podržane su aktivnosti ženskog preduzetništva i razvoja poslovanja*

U uvodu Izvještaja podrška ženskom preduzetništvu već je definisana kao jedan od ključnih prioriteta za ubrzavanje napretka za žene i djevojke u Crnoj Gori. U tom kontekstu, kreirani su mehanizmi i usvojeni strateški dokumenti u skladu koji predviđaju podršku ekonomskom osnaživanju žena i ženskom preduzetništvu.

Nakon usvajanja Strategije razvoja ženskog preduzetništva 2015-2020. godine, poboljšana je finansijska inkluzija i pristup kreditima, uključujući i samozaposlene žene kroz programe Investiciono razvojnog fonda Crne Gore, Zavoda za zapošljavanje Crne Gore i mjera podrške iz lokalnih samouprava koje su već navedene.

Sprovode se različiti vidovi obuka i treninga, koji pomažu potencijalnim i postojećim preduzetnicima/ama da steknu potrebna znanja i vještine kako bi unaprijedili/e svoj biznis. Mentoring program i specijalističke obuke predstavljaju podršku preduzetnicima/ama u prvim godinama poslovanja i imaju za cilj unaprjeđenje poslovanja (dijagnoza stanja biznisa, akcioni plan za rješavanje problema kroz konsultantski rad, stručne savjete, informacije) i sticanje posebnih preduzetničkih znanja.

Pored obuka, značajno mjesto zauzimaju specijalizovane savjetodavne usluge, koje nisu potrebne samo u start up fazi, već i u kasnijem periodu poslovanja preduzeća. One su značajne posebno u firmama koje su suočene sa manjkom potrebne ekspertize u okviru svoje firme. Angažovanje spoljnih konsultanata često predstavlja ključni iskorak ka daljem rastu i razvoju preduzeća. Ovo je izuzetno značajno za žene preduzetnice, s obzirom na ne baš čestu praksu da žene imaju pristup ovakvim nefinansijskim oblicima podrške.

U cilju jačanja konkurentnosti preduzeća u vlasništvu žena organizovali su se brojni edukativni seminari u cilju osposobljavanja menadžmenta firmi za potpunije razumijevanje i primjenu metoda i mehanizama koje nužno iziskuje savremeno poslovanje:

- Preko 300 žena prošlo je kroz razne trening programe dizajnirane za postojeće i potencijalne preduzetnice, koje su organizovali Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, UPCG, Privredna komora Crne Gore (u daljem tekstu: PKCG), Asocijacija poslovnih žena i Udruženje preduzetnica i dr;
- Urađeno više od 50 biznis planova;
- Za više od 20 preduzetnica su organizovane mentorske usluge.¹⁴

Poslovne žene - preduzetnice i menadžerke, sve više prepoznaju potrebu za međusobnim umrežavanjem i saradnjom. U cilju podsticanja žena da se poslovno udružuju u klastere i

¹³ Podaci Zavoda za zapošljavanje Crne Gore – Aneks 3

¹⁴ Podaci iz IZVJEŠTAJA O REALIZACIJI AKCIONOG PLANA ZA SPROVOĐENJE STRATEGIJE RAZVOJA ŽENSKOG PREDUZETNIŠTVA U CRNOJ GORI 2015-2020. GODINE za 2017. GODINU, Ministarstvo Ekonomije, 2018.
http://www.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=308319&rType=2&file=43_70_29_03_2018.pdf

lance vrijednosti, kontinuirano se organizuje veliki broj okruglih stolova i promotivnih događaja od strane različitih institucija i informacija koji su imali za temu žensko preduzetništvo. Predstavници/ce nadležnih institucija i udruženja preduzetnica učestvuju na regionalnim konferencijama na temu ženskog preduzetništva. Na ovim događajima Crna Gora je predstavljena kao primjer dobre prakse zemlje koja jača institucionalnu infrastrukturu i unapređuje kreditnu podršku ženama preduzetnicama.

10. Aktivnosti koje je Crna Gora preduzela u poslednjih pet godina kako bi poboljšala pristup socijalnoj zaštiti žena i djevojaka

- Uvedena/ojačana socijalna zaštita nezaposlenih žena

Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti je propisana zabrana diskriminacije korisnika po osnovu rase, pola, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porijekla, seksualne orijentacije, vjeroispovijesti, političkog, sindikalnog ili drugog opredjeljenja, imovnog stanja, kulture, jezika, invaliditeta, prirode.

Donošenjem novog Zakon o socijalnoj dječjoj zaštiti unaprijeđena je oblast materijalnih davanja, propisana je mogućnost radnog angažovanja radno sposobnih korisnika materijalnog obezbjeđenja. Zakonom je uspostavljen osnov za osnivanje Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu, organizovanje socijalne inspekcije.

U Crnoj Gori je organizovano 11 centara za socijalni rad koji obavljaju djelatnost socijalne i dječje zaštite i porodične zaštite u svim opštinama.

Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti propisano je da prava iz socijalne i dječje zaštite utvrđena ovim zakonom i međunarodnim ugovorom može ostvariti lice koje ima status stranca sa odobrenim privremenim boravkom ili stalnim nastanjenjem u državi, u skladu sa posebnim zakonom.

Visina prava na materijalno obezbjeđenje usklađuje se polugodišnje 1. januara i 1. jula tekuće godine) sa kretanjem troškova života i prosječne zarade zaposlenih na teritoriji Crne Gore.

- Poboljšan pristup specifičnim populacijama

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u okviru svojih nadležnosti implementira politiku zaštite i unaprijeđenja prava RE populacije, i tome se pristupa sa puno pažnje i posvećenosti, a ta politika se sprovodi i kroz aktivnosti Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti, kao i Odjeljenja za unaprijeđenje i zaštita prava RE populacije koja funkcionišu u okviru ovog ministarstva.

Vlada Crne Gore je donijela Strategiju za trajno rješavanje pitanja raseljenih i interno raseljenih lica u Crnoj Gori sa posebnim osvrtom na oblast Konik 2017 – 2019. sa godišnjim akcionim planovima za implementaciju, koji sadrži aktivnosti i mjere u cilju regulisanja statusa ovih lica.

Tokom perioda implementacije Strategije za 2011-2015, uočen je značajan napredak pristupa socijalnoj pomoći za najranjivije kategorije stanovništva u kampovima na Koniku. Takođe, sprovedene su aktivnosti, koje će biti nastavljene i u narednom periodu, na približavanju stanovnika kampa drugim gradskim zajednicama, posebno među djecom i ženama koje žive u kampovima. Vlada Crne Gore, UNHCR, Crveni krst Crne Gore, kao i nevladine organizacije Help, Pravni centar, Juventas i drugi partneri će nastaviti s pružanjem pomoći stanovnicima kampova na Koniku u pristupu socijalnoj pomoći i materijalnom obezbjeđenju porodice.¹⁵

11. Aktivnosti koje je Crna Gora preduzela u poslednjih pet godina kako bi poboljšala zdravstvene rezultate žena i djevojaka

- *Promovisan je pristup žena zdravstvenim uslugama kroz širenje univerzalne zdravstvene zaštite ili usluge javnog zdravlja*

Pravo na zdravstvenu zaštitu propisano je Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i Zakonom o zdravstvenom osiguranju.

U zdravstvenom sistemu ne vode se evidencije koje su zasnovane na etičkoj, nacionalnoj ili nekoj drugoj pripadnosti korisnika zdravstvene zaštite.

U sistemu zdravstva sve žene, uključujući žene sa invaliditetom, žene iz RE populacije i raseljene izbjegle žene, imaju slobodan i odgovarajući pristup za dobijanje zdravstvenih usluga preko izabranog doktora, odnosno izabranog ginekologa, na primarnom nivou zdravstvene zaštite kao polazne osnove za ostvarivanje i dobijanje zdravstvenih usluga na većim nivoima zdravstvene zaštite.

U svim zdravstvenim ustanovama na primarnom nivou zdravstvene zaštite osnovana su odgovarajuća savjetovališta, odnosno centri podrške za sve korisnike zdravstvenih usluga, pa i za žene (savjetovališta HIV/AIDS, reproduktivno i seksualno zdravlje i druga savjetovališta centra kao prevencija zaštite zdravlja žena).

Kroz edukativne kampanje, medije i pojačanu savjetodavnu uslugu od strane javnih zdravstvenih ustanova u Crnoj Gori, daje se puni doprinos značaju preventivnih mjera kako u upotrebi kontraceptivnih sredstava u planiranju porodice, tako u prevenciji bolesti koje se prenose seksualnim putem, uključujući HIV/AIDS.

¹⁵ Strategija za trajno rješavanje pitanja raseljenih i interno raseljenih lica u Crnoj Gori sa posebnim osvrtom na oblast Konik 2017 – 2019. Podgorica, 2017.

<http://www.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=267018&rType=2>

- Obezbijeđeno je ženama ili djevojkama izbjeglicama, kao i ženama i djevojkama u humanitarnim ustanovama da imaju pristup uslugama seksualnog i reproduktivnog zdravlja

Zakonom o zdravstvenom osiguranju obezbijedeno je da socijalno ugrožene kategorije, žene u toku trudnoće godinu dana nakon porođaja, starije od 65 godina i oboljele od zaraznih bolesti ne učestvuju u troškovima liječenja, što znači da imaju besplatnu zdravstvenu zaštitu. Uredba o načinu ostvarivanja zdravstvene zaštite stranaca obezbjeđuje i pripadnicama RE raseljeničke populacije zdravstvenu zaštitu kao i svim građanima/kama Crne Gore.

Pored izbjegličkih kampova Konik I i Konik II postoji ambulanta, s tim što pripadnici RE populacije ostvaruju zdravstvenu zaštitu na svim lokacijama zdravstvenih ustanova.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji sa Ministarstvom zdravlja i NVO sektorom, svake godine sprovodi akcije preventivnih zdravstvenih pregleda za pripadnike romske i egipćanske zajednice, s fokusom na žene i djevojčice.

Tokom 2018. godine, pregledi su organizovani u domovima zdravlja u Podgorici, Tivtu, Bijelom Polju, Nikšiću i Beranama u okviru kojih je ukupno pregledano 150 osoba, od čega 100 žena Romkinja, a pregledi su izvršeni u cilju prevencije i provjere stanja pacijenata u pogledu kardio-vaskularnih oboljenja, ultrazvuk abdomena, dijabetes, ultrazvučni ginekološki pregledi, rentgen pluća, štitasta žlijezdu, grudi, pluća, mamografija i druge vrste pregleda. Vrste pregleda koje će biti izvršena u okviru ovih kampanja, određuju se u dogovoru sa samim korisnicima/ama.

Vođeni parolom da je prevencija pola zdravlja, cilj ovih akcija upravo je podizanje svijesti pripadnika/ca romske i egipćanske populacije o značaju očuvanja zdravlja.

12. Aktivnosti koje je Crna Gora preduzela u poslednjih pet godina kako bi poboljšala ishode učenja i vještina žena i djevojaka

U Crnoj Gori garantovana je jednaka dostupnost obrazovanju na svim nivoima, i ženama i muškarcima. Tokom poslednjih godina zabilježen je veći procenat žena koje imaju visoko obrazovanje.

- Preduzete su mjere za povećanje pristupa djevojaka obrazovanju, za zadržavanje na i završavanje obrazovanja, potom tehničkom i stručnom obrazovanju i obukama i programa za razvoj vještina*

Ministarstvo prosvjete sprovodi kampanje u cilju podsticanja stručnog obrazovanja, obuka i programa za razvoj vještina. Kampanja „Stručno je ključno – uči, zaradi, sebe izgradi“ je uspješno realizovana i ostvarila je dobre efekte, jer se povećao broj upisanih učenika i učenica u nove, modularizovane programe stručnog obrazovanja. Oko 20% više djece

upisalo je programe u trogodišnjem trajanju, a oko 40% njih je na trećem stepenu istovremeno u dualnom obrazovanju.¹⁶

U tekućoj školskoj godini počela je primjena deset modernizovanih obrazovnih programa, kao što su: Elektrotehničar elektronike, Elektrotehničar elektronskih komunikacija, Elektrotehničar računarskih sistema i mreža, Elektrotehničar za razvoj mobilnih i veb aplikacija, Modni dizajner, Nautički tehničar, Gastronom i dr. Očekuje se da će sljedeće školske godine biti uvedeno još 15 takvih modernizovanih programa.

Ministarstvo prosvjete nastavlja sa finansiranjem deficitarnih zanimanja za stručne škole. Centar za stručno obrazovanje (CZS) je organizovao manifestaciju – XVII dani obrazovanja i učenja odraslih od 20. do 30. novembra 2017. godine, u okviru koje su realizovane aktivnosti za promociju obrazovne ponude za obrazovanje odraslih u Crnoj Gori, kao i dani otvorenih vrata organizatora obrazovanja odraslih za zainteresovane građane/ke.

Organizator obrazovanja odraslih – Urban protection training centar “Montenegro” je u saradnji sa CZS, organizovao okrugli sto na temu: “Deficitarna zanimanja iz oblasti bezbjednosti” i prezentaciju portala bezbjednosti. U okviru ovih programa, posebno je isticana mogućnost upisa žena na ove programe obrazovanja.

- *Pojačani su obrazovni kurikulumi za povećanje rodne odgovornosti i eliminisanje pristrasnosti na svim nivoima obrazovanja:*

Kroz obrazovne kurikulume na odgovarajućim studijskim programima, studentkinje i studenti stiču stručna znanja i vještine iz oblasti rodne ravnopravnosti, sa ishodima i mogućnostima za primjenu u praksi. Po osnovu međuinstitucionalnog sporazuma za kreditnu mobilnost, sklopljenog u okviru Erasmus + programa Univerziteta Crne Gore, studentkinja Političkih nauka boravi na Univerzitetu Island u Reykjaviku, na programu koji je baziran na konceptu rodne ravnopravnosti.¹⁷

Studijski programi su ravnopravno dostupni i studentkinjama i studentima i Univerzitet Crne Gore ih ravnomjerno promoviše kroz upisnu politiku.

Kroz pravne propise Univerziteta Crne Gore data je mogućnost da se i kroz programe cjeloživotnog učenja stiču odgovarajuća znanja i vještine.

- *Povećan je pristup vještinama i obuci u novim i oblastima u nastajanju, pogotovo u oblasti nauka, tehnologija, inženjeringa i matematike i digitalne pismenosti:*

Ministarstvo prosvjete kontinuirano sprovodi kampanje podsticanja žena i muškaraca da se obrazuju za profesije u kojima nijesu tradicionalno zastupljeni, pogotovo u „zelenim“ i inovativnim sektorima (ICT i sl).

¹⁶ Ministarstvo prosvjete, *Odgovor na upitnik o primjeni Pekinške deklaracije*, Aneks 6

¹⁷ Informacija Univerziteta Crne Gore o aktivnostima po pitanju rodne ravnopravnosti, Aneks 5

Obilježavanje Međunarodnog dana djevojčica u ICT počelo je 2011. godine na inicijativu Međunarodne telekomunikacione unije (ITU) u sklopu globalnog cilja da se podigne svijest o važnosti osnaživanja i ohrabrivanja djevojčica i djevojaka da se uključe u obrazovne programe s fokusom na informaciono – komunikacione tehnologije i grade svoje karijere u ovoj oblasti. Dan djevojčica u ICT obilježava se posljednjeg četvrtka u aprilu.

Ministarstvo javne uprave je u saradnji sa Ministarstvom prosvjete obilježava Međunarodni dan djevojčica u ICT-u. U okviru tog dana realizuju se različite aktivnosti.¹⁸

Kad je u pitanju obrazovanje RE populacije, fokus je bio na ranu integraciju, pripremne vrtiće, desegregisano obrazovanje, mentorske programe za srednjoškolce, mjere afirmativne akcije kod upisa u srednje škole i na fakulteta, kao i kod vanrednog polaganja i sl.

3) SLOBODA OD NASILJA STIGME I STEREOTIPA

Ključne oblasti interesovanja

- *Nasilje nad ženama*
- *Ljudska prava žena*
- *Žene i mediji*
- *Ljudska prava djevojčica*

13. Oblici nasilja nad ženama i djevojkama kojima je Crna Gora u poslednjih pet godina dala prioritet za akciju

- *Nasilje intimnog partnerstva/nasilje u porodici, uključujući seksualno nasilje i bračno silovanje*

Crna Gora je potpisala Istanbulsku konvenciju 11. maja 2011. godine, ratifikovala je 22. aprila 2013. godine i bila je među prvim državama potpisnicama za koje je stupila na snagu 1. avgusta 2014. godine. Ratifikacija Istanbulske konvencije od strane Crne Gore 2013. godine desila se tri godine nakon usvajanja Zakona o zaštiti od nasilja u porodici (ZŽNP). Ovaj zakon predstavlja važnu zakonsku regulativu koja se posebno bavi jednim oblikom nasilja obuhvaćenog Konvencijom. Uvodi nasilje u porodici kao prekršaj s ciljem da zakonodavne agencije djelotvornije odgovore na takvo nasilje. Takođe uvodi hitne mjere zaštite i mjere zabrane prilaska za hitne slučajeve, kao i druga važna prava za žrtve, kao što je pravo na besplatnu pravnu pomoć. Konstituisan je na rodno neutralan način i obuhvata porodično nasilje protiv širokog spektra članova porodice, muškaraca ili žena.

Nadalje, važni politički dokumenti kao što je Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (2017-2021) i Strategija zaštite od nasilja u porodici (2016-2020) imaju za cilj sveobuhvatnije mjere za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama.

¹⁸ Konkretno aktivnosti opisane u Informaciji iz Ministarstva javne uprave Crne Gore, Aneks 7

Izmjene i dopune Krivičnog zakonika (KZ) iz 2017. godine nastoje da kriminalizuju druge važne oblike nasilja nad ženama obuhvaćene Istanbulskom konvencijom i izvrše pooštavanje kazni kod krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici na način što je za osnovni oblik ovog krivičnog djela kazna povećana sa jedne na dvije godine, dok je za kršenje mjere zaštite od nasilja u porodici (koje odredi sud ili drugi državni organ na osnovu zakona) predviđena kazna zatvora do jedne godine, umjesto šest mjeseci. Takođe, uvedeno je novo krivično djelo - proganjanje čime je izvršeno usaglašavanje sa članom 34 Istanbulske konvencije. Izvršene su izmjene krivičnog djela silovanje, a uveden je i novi oblik krivičnog djela zaključenje ništavog braka.

- *Sakaćenje ženskih genitalija*

Izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2017. godine u krivično zakonodavstvo Crne Gore, uvedena su nova krivična djela: sakaćenje ženskih genitalija i prinudna sterilizacija čime je izvršeno usklađivanje sa čl. 38 i 39 Istanbulske konvencije.

- *Trgovina ženama i djevojkama*

U Crnoj Gori ne postoji zakon o trgovini ljudima već je ova problematika regulisana krivičnim zakonikom, koji u članu 444. definiše samo krivično djelo i određuje raspon kazni za izvršenje istog. Posljednje dvije godine pred nadležnim sudovima nije bilo pokrenutih postupaka za krivična djela iz člana 444 KZ-a – trgovina ljudima. Poslednji pravnosnažno okončani predmet za ovo djelo bio je u 2014. godini pred Osnovnim sudom u Ulcinju.

Nacionalna kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima je u saradnji i uz podršku misije OEBS-a sredinom 2018. izradila je analizu uticaja sprovođenja Strategije za borbu protiv trgovine ljudima za period 2012-2017. godine na osnovu koje je izrađen Nacrt nove Strategije za period 2019-2024. godine, sa pratećim akcionim planom za 2019. godinu.

Nacionalna kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima je u partnerstvu sa NVO SOS Nikšić tokom 2018. godine otpočela projekat pod nazivom "Unapređenje pružanja usluga i svijesti o borbi protiv trgovine ljudima na Balkanu - Albanija, Makedonija, Crna Gora, Kosovo" koji ima za cilj da ojača kapacitete predstavnika institucija u primjeni transnacionalnih mehanizama za razmjenu informacija o slučajevima trgovine ljudima, a koji su urađeni i usvojeni u cilju kvalitetnije implementacije potpisanih sporazuma o saradnji. Tokom radionica koje su organizovane, ukazano je na posebnu osjetljivost žena i djevojčica u odnosu na pojavu trgovine ljudima, a učešće u radu istih uzeli su i predstavnici Ministarstva rada i socijalnog staranja/centara za socijalni rad, Uprave policije, kao i NVO "Crnogorski ženski lobi".¹⁹

14. Akcije koje je Crna Gora u poslednjih pet godina postavila kao prioritet kako bi se bavila nasiljem nad ženama i djevojkama

¹⁹ Podaci iz Informacije Ministarstva unutrašnjih poslova – Aneks 8

- *Ojačani su zakoni protiv nasilja nad ženama, kao i njihova implementacija i izvršenje*

Vlada je 2016. usvojila Izvještaj o sprovođenju Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, koji je predstavio rezultate primjene Zakona za period 2010.–2015. koji sadrži preporuke za unapređenje stanja u oblasti zaštite od nasilja u porodici.

Pomenuti Zakon je ocijenjen kao vrlo dobar i usklađen sa međunarodnim standardima. Problemi u njegovoj primjeni do kojih se došlo analizom podataka, ne proizlaze iz zakonskih rješenja, već iz problema tumačenja zakona, nedostatka finansijskih, operativnih i ljudskih resursa, nedovoljnog nivoa senzibilisanosti lica koja primjenjuju zakon i sl.

Izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2017. godine u krivično zakonodavstvo Crne Gore, uvedena su nova krivična djela sakaćenje ženskih genitalija, prinudna sterilizacija i proganjanje.

Izvršeno je pooštavanje kazni kod krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici na način što je za osnovni oblik ovog krivičnog djela kazna je povećana sa jedne na dvije godine, dok je za kršenje mjere zaštite od nasilja u porodici (koje odredi sud ili drugi državni organ na osnovu zakona) predviđena kazna zatvora do jedne godine, umjesto šest mjeseci. Izvršene su izmjene krivičnog djela silovanje, a uveden je i novi oblik krivičnog djela zaključenje ništavog braka.

Pored zakona koji regulišu ovu oblast, Pravilnik o sprovođenju mjera zaštite predviđa obavezno psihosocijalni tretman počinioca nasilja ali još uvek nema znakova za konceptualizaciju programa prema kojem obučeni profesionalci treba da obavljaju takve tretmane.

„Na žalost, uticaj ukupnih društvenih i ličnih rodni perцепcija širom institucionalnog sistema podrške rezultira lošim multisektorskim odgovorom na nasilje, naročito u slučajevima nasilja u porodici, iako Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici daje jasne instrukcije o proceduri i institucionalnoj saradnji u vezi s porodičnim nasiljem i nasiljem nad ženama, sa detaljno objašnjenom ulogom policije, zdravstvenog, obrazovnog sistema, sistema socijalne zaštite.”²⁰

- *Uvedeni su, ažururani i prošireni akcioni planovi za ukidanje nasilja nad ženama i djevojkama*

Vlada Crne Gore je preduzele inicijalne korake kako bi kreirala skup pravila o svim oblicima nasilja nad ženama usvajanjem Strategije zaštite od nasilja u porodici za period 2016-2020. Iako se naslov odnosi samo na nasilje u porodici, njegova definicija rodno zasnovanog nasilja zasniva se na definiciji iz člana 3. stav d. Istanbulske konvencije. Međutim, njene mjere još uvijek rešavaju nasilje nad ženama samo u onoj mjeri u kojoj se to događa u porodičnom kontekstu. Stoga je neophodno raditi na politici koja obuhvata sve oblike nasilja nad ženama kao dio iste pojave, rodno zasnovanog nasilja.

Postoje dodatne strategije i akcioni planovi, posebno Plan aktivnosti za rodnu ravnopravnost (2017-2021) i Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori (2016-2020).

Postoji i Akcioni plan za implementaciju Rezolucije Ujedinjenih naroda 1325 "Žene, mir i sigurnost" (2017-2018).

²⁰ Podaci iz PLANA AKTIVNOSTI ZA POSTIZANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI (PAPRR) 2017-2021 SA PROGRAMOM SPROVOĐENJA ZA PERIOD 2017-2018

Pored Strategije zaštite od nasilja u porodici, Ministarstvo zdravlja, uz podršku Svjetske zdravstvene organizacije, započelo je rad na Strategiji za prevenciju i zaštitu od zlostavljanja i zanemarivanja djece, kojom je, između ostalog, obuhvaćena i oblast nasilja u porodici.

„Usvajanjem Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti maja 2013. i izmjenama iz januara, jula i avgusta 2015. u Crnoj Gori je stvoren novi okvir za pružanje usluga socijalne zaštite i okvir za njihovo praćenje kroz Informacioni sistem socijalnog staranja.

U pristupnim pregovorima Crne Gore i EU, kompleks pitanja vezano za nasilje nad ženama i nasilje u porodici ohuvaćen je poglavljima 23, 24 i 19, pa će EU u narednom periodu pratiti kvantitativne i kvalitativne pokazatelje napretka, i to najmanje iz tri ugla: poštovanje ljudskih prava, efikasnost zaštite tih prava od strane institucija, kao i pristup pravdi i pravna zaštita žrtava.

Standardi postavljeni u Istanbulskoj konvenciji u potpunosti korespondiraju sa standardima iz pomenutih poglavlja i integrišu standarde ustanovljene UN konvencijom o zaštiti žena od svih vidova diskriminacije (CEDAW) i UN Konvencijom o pravima djeteta (CRC).”²¹

- *Uvedene su i ojačane službe za žrtve nasilja*

U Ministarstvu rada i socijalnog staranja, kao i centrima za socijalni rad, koristi se Informacioni sistem socijalnog staranja (ISSS) - Socijalni karton. Cilj ovog sistema je, između ostalog, uspostavljanje dodatna funkcionalnost i interoperabilnost (automatska razmjena podataka), naročito u dijelu koji se tiče procedura vezanih za nasilje u porodici (policija, zdravstvo, tužilaštvo i sudstvo), te će unaprijediti razmjenu podataka između centara i opštinskih sekretarijata za socijalno staranje i upućivanje na socijalnu i dječju zaštitu.

U okviru usluga koje pružaju centri, razvijen je poseban modul za nasilje u porodici, preko kojeg centri procesuiraju sve prijave nasilja u porodici, bez obzira da li je nasilje prijavljeno u centru za socijalni rad ili u Upravi policije. Na taj način je uspostavljena jedinstvena baza prijava nasilja. Razmjena podataka o prijavljenom nasilju između centara za socijalni rad i organa policije, obavlja se u papirnom obliku, pa se onda te prijave unose u ISSS, a pošto su centri za socijalni rad i policija dužni da međusobno razmjenjuju podatke, u informacionom sistemu se generiše jedinstvena baza prijava nasilja u porodici.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja, svakih šest mjeseci dobija podatke o podnesenim tužbama od tužilaštva, a od Sudskog savjeta o statusu predmeta i donesenim presudama. Podaci su prikazani tabelarno i odnose se na određeni vremenski period.

U Crnoj Gori postoje tri skloništa za žene i djecu žrtve nasilja u porodici (NVO – i) u Podgorici, Nikšiću, Pljevljima i jedna javna institucija u Bijelom Polju za podršku porodici su mjesta gdje se smještaju žene i djeca žrtve nasilja u porodici. U 2014. godini Ministarstvo rada i socijalnog staranja pripremilo je Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluga smještaja u prihvatilištu-skloništu. Planirano je da se u budućnosti uvede proces licenciranja NVO koje pružaju usluge socijalne i dječje zaštite.

²¹ Vlada Crne Gore, Strategija zaštite od nasilja u porodici 2016-2020.
<http://www.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=223283&rType=2>

Takve licence izdavaće Ministarstvo rada i socijalnog staranja. Takođe je važno naglasiti da su postojeća skloništa primarno dizajnirana za žene žrtve.

U 2018. godini adaptirana su tri stana koja služe kao prihvatne stanice i to u Podgorici, Herceg Novom i Kotoru.

Uvođenje nacionalne SOS linije sprovodi se kroz partnerstvo državnih institucija, odnosno Ministarstva rada i socijalnog staranja i EU, UNDP-a i NVO SOS Nikšić. Nacionalna SOS linija zvanično je počela s radom u septembru 2015. godine. Od septembra 2015. do februara 2016. godine upućen je 1.671 poziv s prijavom nasilja, dok je u godini koja je prethodila izvještaju pomoć SOS telefona Nikšić zatražilo 109 žena koje su uputile oko 750 poziva. Dramatičan porast u broju slučajeva nasilja u porodici prijavljenih posredstvom nacionalne SOS linije u prvoj godini funkcionisanja ukazuje na to da je stvoren povoljniji pravni okvir, da su žrtve odlučnije u prijavljivanju nasilja državnim institucijama i što je još važnije, da je SOS linija naširoko poznata i prepoznata u javnosti. Linija je anonimna i besplatna za pozive iz bilo koje mreže u Crnoj Gori i na raspolaganju je 24 sata dnevno.²²

U nevladinim organizacijama koje funkcionišu u Ulcinju, Podgorici, Beranama, Bijelom Polju i Plavu takođe se može prijaviti nasilje putem telefona.

15. Strategije koje je Crna Gora u poslednjih pet godina koristila kako bi spriječila nasilje nad ženama i djevojčicama

- *Podizanje svijesti javnosti i promjena stavova i ponašanja*

Vlada Crne Gore aktivnosti podizanja svijesti sprovodi svake godine u okviru 16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama, međunarodne kampanje koja traje od 25. novembra do 10. decembra svake godine. Tokom ovih 16 dana u cijeloj zemlji organizuju se brojni događaji i aktivnosti na temu sprečavanja i borbe protiv nasilja nad ženama. Nevladine organizacije i međuvladine organizacije aktivni su partneri u ovoj kampanji.

Za predstavnike medija u 2016. organizovane su dvije radionice. U novembru 2016. tokom kampanje „16 dana aktivizma” Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Misija OEBS-a predstavili su spot o rodno zasnovanom nasilju, koji je emitovan na 12 crnogorskih TV stanica i emitovani su video klipovi sa porukama o rodno zasnovanom nasilju, koji su bili izrađeni na crnogorskom, albanskom i engleskom jeziku. Poruke su izgovarali muškarci i odnosile su se na otklanjanje stereotipa kao jednog od glavnih uzroka rodno zasnovanog nasilja.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u novembru 2016. objavilo *Bilten o ljudskim pravima*, koji je obuhvatio informacije u vezi sa oblastima ljudskih prava i borbe protiv predrasuda i predstavljen je u nekoliko srednjih i osnovnih škola.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je novembra 2018. godine u saradnji sa Zavodom za školstvo, organizovalo jednodnevni seminar na temu: Rodna ravnopravnost u

²² Podaci iz Izvještaja o sprovođenju Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, septembar 2016.

obrazovanju sa posebnim osvrtom na rodno zasnovano nasilje. Ciljna grupa bili/e su nastavnici/e različitih struka osnovnih i srednjih škola u Crnoj Gori, posebno nastavnici/e građanskog vaspitanja/obrazovanja.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Glavni grad Podgorica organizovali su 05. novembra 2018. godine, jednodnevnu obuku za novinare/ke „Novinarsko pero o rodnoj ravnopravnosti“.

Ostale aktivnosti podizanja svijesti sprovode nevladine organizacije ili međuvladine organizacije i njihov opseg je definisan raspoloživim sredstvima kao i područjem specijalizacije uključenih aktera. Kao rezultat toga, pažnja nije na svim oblicima nasilja nad ženama, već na nekoliko njih, uglavnom nasilje u porodici.

- *Osnovna i mobilizacija na nivou zajednice*

Članom 11 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici propisana je mogućnost da centar za socijalni rad obrazuje stručni tim od predstavnika te ustanove, organa i službi lokalne uprave, policije, nevladinih organizacija i stručnjaka koji se bave pitanjima porodice, radi utvrđivanja plana pomoći žrtvi i koordinacije aktivnosti u procesu pomoći žrtvi, u skladu sa njenim potrebama i izborom.

U skladu sa navedenim, Ministarstvo rada i socijalnog staranja iniciralo je formiranje multidisciplinarnih timova u centrima za socijalni rad u Crnoj Gori, koji su formirani u 11 opština.

Timovi se sastoje od predstavnika navedenih institucija i zaduženi su da obezbijede multidisciplinarni i sveobuhvatan pristup zaštiti žena i djece žrtava nasilja u porodici. Formiranje multidisciplinarnih timova doživljava se kao vrlo korisno u obezbjeđivanju sveobuhvatne zaštite žena i djece žrtava nasilja u porodici. U slučajevima koji su složeni i iziskuju kompleksan odgovor raznih institucija, rad multidisciplinarnih timova koriste centri za socijalni rad.

Nivo korisnosti rada ovih timova nesporan je iz ugla svih uključenih institucija. Naročito aktivni unutar timova bili su centri za socijalni rad, policija i NVO.

Prema podacima Uprave policije, tokom 2015. godine, održano je 76 sastanaka 11 multidisciplinarnih timova. Međutim, timovi se u svom radu susreću s poteškoćama poput broja članova koje treba pozvati u vezi sa slučajevima što nije uvijek moguće zbog: preopterećenja nekih članova; nedostatka efikasnosti ovih timova u određenim slučajevima u odnosu na nuđenje konkretnih zaključaka i rješenja; problema stručnjaka koji učestvuju u timovima u vezi s određenim slučajevima s kojima nijesu upoznati; nedostatka interesovanja kod nekih članova – predstavnika pojedinih institucija; niske dosljednosti primjene jedinstvenih standarda u radu timova na slučajevima; nedostatka nadzora nad radom timova i nedostatka standardizovane metodologije rada i nedostatka finansijskih sredstava u vezi s radom timova.

U septembru 2015. godine, organizovana je obuka o korišćenju Uputstva za primjenu Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici za predstavnike

multidisciplinarnih timova. Uticaj navedenog uputstva na rad multidisciplinarnih timova i potencijalan napredak u tom smislu moći će se ocijeniti tek u budućim izvještajnim periodima.²³

16. Aktivnosti koje je Crna Gora u posljednjih pet godina preduzela kako bi spriječila i odgovorila na nasilje nad ženama i djevojčicama olakšano tehnologijama (onlajn seksualno uznemiravanje, onlajn uhođenje, dijeljenje intimnih slika bez pristanka)

- *Uvedene su i pojačane zakonske i regulatorne odredbe*

Izmjenama Krivičnog zakonika iz 2017. godine, kod krivičnog djela iz člana 211 dječija pornografija, izvršeno je usklađivanje sa obavezama iz Lanzarot konvencije i Konvencije Savjeta Evrope o računarskom kriminalu, na način da je uvedena definicija dječje pornografije.

Po novom zakonskom rješenju dječjom pornografijom smatra se svaki materijal koji vizuelno prikazuje dijete koje se bavi stvarnim ili simuliranim seksualno eksplicitnim ponašanjem i svako prikazivanje polnih organa djeteta u primarno seksualne svrhe.

Na ovaj način uvedena je definicija dječje pornografije u skladu sa stavom 2 člana 20 Konvencije.²⁴

- *Sprovedene su inicijative za podizanje svijesti usmjerene na opštu javnost i mlade žene i muškarce u obrazovnim ustanovama*

Ministarstvo javne uprave svakodnevno promoviše i edukuje o bezbjednom i odgovornom korišćenju interneta i savremenih tehnologija i mogućim prijetnjama na internetu.

Širenje svijesti o prijetnjama u sajber prostoru, kao i njihovom uticaju na cjelokupno društvo postalo je vitalno. Kroz podizanje svijesti, individualni i korporativni korisnici mogu naučiti kako da se ponašaju i osjećaju sigurnijim i spremnim da posluju u online svijetu.

Edukacija građana kroz objavljivanje raznih sigurnosnih savjeta, uputstava i upozorenja bazira se na aktuelnim trendovima u tehnologiji i distribuciji relevantnih znanja regionalnih i međunarodnih stručnjaka. Važan segment u širenju svijesti je i unapređenje sadržaja na portalu sa materijalima, koji se kontinuirano ažuriraju u skladu sa novim tehnologijama, vezanim za sigurnost informacija (smjernice, priručnik, prezentacije, vebinari, predavanja). Fokus na različite ciljne grupe je rezultat uspješnih i efikasnih kampanja o širenju svijesti o bezbjednosnim izazovima.

Kontinuirano praćenje i evaluacija kampanje je korisna u smislu identifikacije novih nastalih potreba i prilagođavanja procesa kampanje. Održivi ljudski i finansijski resursi i kontinuirani monitoring mogu doprinijeti povećanju fleksibilnosti i prilagodljivosti kampanje.

²³ Podaci iz Izvještaja o sproviđenju Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, septembar 2016.

²⁴ Izvještaj Ministarstva pravde Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju - Aneks 9

Ministarstvo javne uprave je u saradnji sa Ministarstvom prosvjete, Telenor fondacijom, Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda, 5 godina zaredom realizovalo projekat „Osvoji internet – Surfuj pametno“.

Projekat je nastao kao potvrda dugoročne zajedničke posvećenosti u oblasti povećanja bezbjednosti i zaštite djece na internetu, odnosno kreiranja sigurne digitalne sredine za najmlađe korisnike modernih tehnologija u Crnoj Gori.

Od početka inicijative #SurfujPametno edukovano je više od 20.000 osnovaca iz 20 crnogorskih opština koji su kroz 490 interaktivnih radionica prošli obuku kako na bezbjedan način koristiti internet i društvene mreže i izbjegavati opasne i nepoželjne sadržaje.

Dan sigurnog interneta - obilježava se širom svijeta pod sloganom “Ujedinjeni za bolji internet”.

U okviru ovog projekta održane su radionice, debate i prezentacije za djecu, nastavnike i roditelje u osnovnim i srednjim školama, radilo se na kreiranju zajedničkog digitalnog sadržaja na temu bezbjednosti djece na internetu, održane su filmske projekcije i niz drugih aktivnosti posvećenih ovoj temi. Cilj ove međunarodne akcije je promocija bezbjednog i odgovornog korišćenja interneta i savremenih tehnologija, sa posebnim fokusom na djecu i mlade širom svijeta.²⁵

17. Aktivnosti koje je Crna Gora u poslednjih pet godina preduzela da bi se bavila prikazom žena i djevojčica, diskriminacijom i/ili polnim predrasudama u medijima

- Uvedena je obavezujuća regulativa za medije

U Crnoj Gori postoje dva zakonska akta koji su relevantni za ovu oblast: Zakon o medijima koji zabranjuje bilo kakav sadržaj koji podstiče diskriminaciju, mržnju i nasilje zbog seksualnog orijentacije lica (član 23) i Zakon o rodnoj ravnopravnosti koji predviđa da mediji promovišu rodnu ravnopravnost (član 13). Drugi zakon predviđa i obavezu obuke o rodnoj ravnopravnosti za medijske stručnjake (član 13a), kao i sankcije za korišćenje jezika koji nije rodno osjetljiv (član 33a). Svi mediji (TV, radio, štampani i online mediji) su obavezani tim odredbama.

Usklađenost nadzire Agencija za elektronske komunikacije u pogledu radio i TV emitera. Ne postoji nijedan mehanizam za usklađenost za štampane i online medije.

Postupajući prema žalbama koje su podnijeli gledaoci ili po službenoj dužnosti, ova agencija ima moć da ukloni sadržaj koji krši odredbe koje osiguravaju programske standarde propisane u Pravilniku o programskim standardima u elektronskim medijima. Jedan primjer

²⁵ Informacija iz Ministarstva javne uprave Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju – Aneks 7

je uklanjanje snimka sa sigurnosnih kamera o ubistvu jedne žene od strane njenog partnera, emitovan od strane televizijske stenice.

- *Podržano je da medijska industrija razvija dobrovoljne kodekse ponašanja*

Standarde etike za novinare koji postoje u obliku samoregulacionih standarda je potpisalo nekoliko profesionalnih udruženja novinara i taj Kodeks zabranjuje bilo kakav medijski sadržaj koji podstiče ili je vjerojatno da će podsticati neprijateljstvo prema licu na osnovu pola (načelo 5), ali se ne bavi problemima oko stereotipnog prikazivanja žena.

Stoga je neophodno u većoj mjeri uključiti medije kako bi se podigla svijest i promijenili seksistički stavovi u crnogorskom društvu.

18. Akcije koje je Crna Gora u poslednjih pet godina preduzela, a koja je naročito bila orjentisana na tretiranje nasilja nad specifičnim grupama žena koje se suočavaju sa višestrukim oblicima diskriminacije

Jedan od strateških dokumenata u Crnoj Gori kojim se definišu važne odrednice za borbu protiv nasilja nad ženama je svakako Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana 2016 – 2020. Dokument je usvojenu cilju poboljšanja socio-ekonomskog položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori i nadovezuje se na prethodna dva strateška dokumenta.

„Statistika o slučajevima nasilja nad ženama i u porodici u Crnoj Gori se ne vodi po osnovu nacionalne pripadnosti tako da ne postoje podaci koji se odnose isključivo na romsku i egipćansku populaciju. No, opšta je procjena zaposlenih u javnom sektoru i posebno onih koji se bave rodnom ravnopravnošću, da je problem porodičnog nasilja i nasilja nad ženama u romskim i egipćanskim porodicama veoma izražen i da je neophodno da se ovom pitanju posveti posebna pažnja. Drugi problem koji treba da se adresira kao posebna oblast u ovom segmentu jeste pitanje sklapanja prisilnih/nedozvoljenih brakova i u ovom pogledu, nažalost, nije moguće utvrditi precizne podatke, ali se na osnovu procjene kako nadležnih organa, tako i NVO romskih i egipćanskih aktivista može reći da je broj slučajeva prisilnih brakova takav da zaslužuje posebnu pažnju.“²⁶

Među prioritetnim ciljevima pomenute Strategije je borba protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama. U okviru ovog cilja, kroz mjere i aktivnosti, kontinuirano se:

- ✚ organizuju i sprovode edukativne radionice i obuke o problemu nasilja u porodici i nasilja nad ženama, a ove aktivnosti su prvenstveno usmjerene na pripadnike romske i egipćanske populacije, edukaciju roditelja, djecu, romske i egipćanske aktiviste kao i predstavnike nadležnih državnih institucija.
- ✚ organizuju kampanje u romskim i egipćanskim naseljima o problemu nasilja nad ženama i prisilnim brakovima djevojčica romske i egipćanske
- ✚ organizuju i sprovode informativne kampanje po romskim naseljima u cilju podizanja svijesti o problemu nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Ovim kampanjama biće obuhvaćen veliki broj romskih i egipćanskih naselja širom Crne Gore.

²⁶ Strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana 2016 - 2020. godine, mart 2016.

Ove aktivnosti sprovode Nacionalne kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u saradnji međunarodnim partnerima i organizacijama civilnog društva.²⁷

Većina prethodnih inicijativa su ad hoc i uglavnom ih sprovode nevladine organizacije romskih žena. Redovne i od strane vlade podržane aktivnosti vezane za podizanje svijesti važne su za povećanje napora za podizanje svijesti o štetnim tradicijama i praksama koje postoje, a moraju se prevazići. Takvi napori treba da budu ugrađeni u rad u zajednici koji je osnažujući i koji nastoji stvoriti promjenu iznutra. Sve takve mjere podizanja svijesti trebale bi se prilagoditi kako bi dosegle romske i egipatske žene koje su često nepismene i imaju ograničen pristup informacijama.

4) UČEŠĆE, ODGOVORNOST I RODNO - ODGOVORNE INSTITUCIJE

Ključne oblasti interesovanja

- *Žena na pozicijama i donošenje odluka*
- *Institucionalni mehanizmi za unapređenje žena*
- *Ljudska prava žena*
- *Žena i mediji*
- *Ljudska prava djevojčica*

19. Akcije koje je Crna Gora preduzela u poslednjih pet godina da promoviše učešće žena u javnom životu i donošenju odluka

- *Reformisani su zakoni i propisi koji regulišu žensko učešće u politici, pogotovo na nivou donošenja odluka*

Već je navedeno da se 2014. godine u Crnoj Gori intenzivno zagovaralo poboljšanje afirmativne akcije u Zakonu o izboru odbornika i poslanika. Taj proces sprovodilo je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u saradnji sa UNDP uz finansijsku podršku EU. Proces je je obuhvatio rukovodstva, poslanike/ce i ženske grupe parlamentarnih političkih partija kroz set sastanaka o kojima je bila informisana i javnost. I mediji su pratili ove aktivnosti sa emisijama na ovu temu, sa ciljem podizanja nivoa informisanosti i stvaranja pozitivnije klime u društvu i podrške za veće uključivanje žena u politiku. Kampanja je rezultirala uvođenjem mjere kojom se kvota za veću zastupljenost žena donekle unapređuje i usvaja se rješenje da se žene pozicioniraju kao najmanje svaka četvrta na listi. Takođe, je tim zakonskim izmjenama uvedena i dodatna garancija za bolju predstavljenost žena u organima predstavničke vlasti, jer shodno novousvojenom rješenju *“ako mandat prestane odborniku, odnosno poslaniku iz reda manje zastupljenog pola, umjesto njega izabraće se prvi sljedeći kandidat na izbornoj listi iz reda manje zastupljenog pola.”*

²⁷ Precizniji podaci u Informaciji Ministarstva unutrašnjih poslova – Aneks 8

Izmjenama Zakona o rodnoj ravnopravnosti iz juna 2015. prihvaćene su sugestije Evropske komisije da promovisanje principa rodne ravnopravnosti bude dio aktivnosti zakonodavne i izvršne vlasti. Uspostavljena je bliža veza između Zakona o rodnoj ravnopravnosti sa Zakonom o političkim strankama i Zakonom o izboru poslanika i odbornika kao posebnim zakonima, koji propisuju ponašanje političkim partijama, da u svojim aktima predvide rješenja kojima će se obezbijediti ravnopravan pristup i veće učešće žena u strukturama vlasti i odlučivanja.

Osim mjera koje se u pravnom sistemu uvode da bi obezbijedile pravnu jednakost žena i muškaraca, u politici se uspostavljaju i mjere preferencijalnog tretmana za žene, kao što su na primer sistemi kvota i druge unutarpartijske mjere. Statuti političkih partija u Crnoj Gori uglavnom propisuju osnovne principe kojima se zalažu za promovisanje pitanja rodne ravnopravnosti. Pored opštih principa, statuti većine političkih partija u Crnoj Gori sadrže i odredbe kojima se uvode unutarpartijske kvote procenti pri kandidovanju i izboru članova partijskih organa, čime se, obezbjeđuje zastupljenost žena u upravljačkim organima političkih partija. Međutim, i pored pravnih garancija sadržanih u najvišim pravnim aktima političkih partija, nije rijedak slučaj da faktičko stanje, odnosno faktička zastupljenost žena u organima upravljanja nije na predviđenom nivou, odnosno da prisustvo žena u najvišim organima partija ne zadovoljava standarde predviđene pravnim aktima.

Sve partije imaju uspostavljene asocijacije/forume žena koje djeluju kao posebne organizacione jedinice u okviru političkih partija. Međutim, partije nemaju posebne budžetske linije za ženske organizacije, te je svaka njihova aktivnost i uopšte funkcionisanje veoma zavisno od donosioca odluka unutar partija, a to su muškarci ili pretežno muškarci u kolektivnim tijelima. Zato je neophodno raditi na jačanju foruma žena unutar partija.

Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore deset godina za redom organizuje zasijedanje Ženskog parlamenta u cilju promovisanja ženskih ljudskih prava u Crnoj Gori, i potrebe za većim učešćem žena u političkom i javnom životu, kako bi se putem dijaloga između Skupštine, Vlade i civilog društva dobio pregled stanja u domenu rodne ravnopravnosti i identifikovale oblasti u koje je neophodno uložiti dodatne napore, radi postizanja značajnih rezultata.

- *Obezbijeđene su prilike za mentorstvo, treninge u liderstvu, odlučivanju, javnom govoru, samoostvarenju, političkoj kampanji*

Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, u saradnji sa Misijom OEBS-a u Crnoj Gori, je organizovao više dvodnevni radionica za poslanike/ce i zaposlene na temu: "Rodna ravnopravnost i orodnjavanje", u cilju realizacije jedne od mjera iz Plana aktivnosti za rodno osjetljivu Skupštinu Crne Gore, koji predviđa izgradnju kapaciteta i procedura za realizaciju procjena u svim fazama kreiranja i usvaanja zakona, politika i drugih akata.

Takođe, Odbor za rodnu ravnopravnost, u saradnji sa Misijom OEBS-a u Crnoj Gori, organizovao je više dvodnevni radionica za poslanike/ce i zaposlene u Skupštini, na temu „Rodno odgovorno budžetiranje” u cilju realizacije jedne od mjera iz Plana aktivnosti za rodno osjetljivu Skupštinu Crne Gore

Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore u skladu sa Akcionim planom za jačanje zakonodavne i kontrolne uloge Skupštine Crne Gore, usvojio je Plan aktivnosti za rodno odgovornu Skupštinu Crne Gore septembar 2016 – septembar 2018. godine, čija izrada je podržana od strane misije OEBS-a u Crnoj Gori.

U okviru IPA projekta “Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnost” koji sprovodi Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori uz finansijsku podršku Delegacije EU u Crnoj Gori, u novembru 2014. godine dodijeljeno je 18 sertifikata predstavnicama parlamentarnih političkih partija, koje su prošle program obuke za trenerice, sa ciljem da se dodatno osnaže za političko djelovanje, kao i da budu osposobljene da dalje implementiraju i promovišu senzibilizaciju žena iz svojih stranaka za veće uključivanje u procese donošenja odluka odnosno učešće u javnom i političkom životu.

Obuke su nastavljene i 2016. godine sertifikate je dobila nova generacija trenerica za rodnu ravnopravnost u političkim partijama.

Ovaj proces rezultirao je formiranjem Ženske političke mreže Crne Gore čiju okosnicu čine trenerice obje generacije sa tendencijom kontinuiranog širenja u odnosu na okolnosti i promjene na političkoj sceni. Ženska politička mreža kroz procese lobiranja i uticaja na donosiocima odluka intenzivno djeluje u, za sada, tri prioritetne oblasti: Politička participacija žena, Podrška ženskom preduzetništvu i Borba protiv nasilja nad ženama.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava kontinuirano sprovodi edukacije za mlade pripadnike/ce manjinskih naroda, s naglaskom na pripadnike/ce romske i egipćanske populacije i akcentom na žene, u cilju osnaživanja istih za uključivanje u javni i politički život. Tokom 2018. edukacije su sprovedene u Nikšiću, Podgorici i Tivtu na kojima je učestvovalo u prosjeku po 20 učesnika/ca na jednoj edukaciji, od čega 40 žena²⁸.

- *Sakupljeni su i analizirani podaci o učešću žena u politici, uključujući i zauzete i izabrane pozicije*

Vlada Crne Gore je avgusta 2015. usvojila *Informaciju o učešću žena u zakonodavnoj, izvršnoj i sudskoj vlasti* sa preporukama za unapređenje stanja u ovoj oblasti. Neke od njih su: unaprijediti statistiku o političkoj participaciji žena, sprovoditi istraživanje o stepenu zainteresovanosti žena za politički aktivizam svake pete godine, uspostaviti saradnju s medijima s ciljem promovisanja političkog angažmana žena, ohrabriti političke partije da unutar sistema uspostave kvote i pruže logističku podršku itd. Podaci ukazuju da su u javnoj upravi u nešto većem broju zaposlene žene.

²⁸ ANEKS 13 – Informacija Odjeljenja za unapređenje i zaštitu prava RAE populacije za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju

20. Akcije koje je Crna Gora preduzela u posljednjih pet godina da poveća prisup žena izražavanju i učešću u donošenju odluka u medijima, uključujući i informacione i komunikacione tehnologije (ICT)

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti 2015. propisane su dvije odredbe, za koje su predviđene sankcije, a koje se odnose na upotrebu rodno senzitivnog jezika i obavezne obuke o rodnoj ravnopravnosti za sve zaposlene, uključujući i medije.

Tokom proteklih godina, sprovedene su brojne aktivnosti, kako bi mediji bili akteri u implementaciji politike rodne ravnopravnosti. Usvojeni su zakoni i strateška dokumenta koja obavezuju medije na poštovanje ženskih ljudskih prava i promociju politike rodne ravnopravnosti.

U dijelu medija, jedan od primjera dobre prakse je i projekat “Rodna senzibilizacija crnogorskih medija – “Korak naprijed” koji je realizovan pod pokroviteljstvom Misije OSCE u Crnoj Gori i Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti, u 2013. čiji je cilj bio unapređenje medijskih politika i praksi na ostvarenju politike rodne ravnopravnosti i na poštovanju ženskih ljudskih prava.

Rodna senzibilizacija crnogorskih medija prepoznata je u Planu aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (poglavlje 6) gdje su mediji prepoznati za ostvarenje politike rodne ravnopravnosti i neophodnost preduzimanja mjera u cilju obezbjeđivanja proaktivnije uloge medija u implementaciji standarda rodno korektnog medijskog izvještavanja.

“Nažalost, uloga medija još uvijek nije dovoljno jaka u dijelu promovisanja rodne ravnopravnosti, već podliježe korporativnim ciljevima i seksističkim marketinškim programima. Imajući pristup širokom broju građanki i građana, mediji utiču na njihove stavove i mišljenja, i naučno je dokazano da dugotrajno izlaganje ljudi sličnim porukama i obrascima doprinosi njihovim prihvatanjem kao istinitih, jer ih ponavljanjem, podsvijest čini istinitima. Primjetno je korištenje tj. zloupotreba ženskog tijela u reklamnoj industriji, takođe praćena stereotipnim predstavljanjem žene u ulozi domaćice, koja s osmijehom na licu služi muža i djecu. Na taj način, reklamna industrija pomaže stereotipnom prikazu žena kao manje ambicioznih i sposobnih, a nerijetko i promoviše seksizam u medijima.

Primjetno je da u Crnoj Gori, kao i drugim zemljama regiona, vidljivost žena u medijima opada kako raste istaknutost i važnost teme.”²⁹

21. Procenat nacionalnog budžeta koji e ulaže u promociju rodne ravnopravnosti i osnaživanje žena (gender-responsive budgeting)

Zakon o budžetu i fiskalnoj odgovornosti, kojim se u Crnoj Gori uređuje planiranje i izvršenje budžeta, fiskalna odgovornost i druga pitanja od značaja za nacionalni budžet i budžete jedinica lokalne samouprave, ne prepoznaje rodnu perspektivu u budžetskom procesu i ne strukturira prihode i rashode u cilju promovisanja rodne ravnopravnosti.

Segmenti prakse rodnog budžetiranja na lokalnom nivou počeli su se pojavljivati tokom 2017. i 2018. godine kada su lokalne samouprave svojim odlukama uvele posebne budžetske

²⁹ PLAN AKTIVNOSTI ZA POSTIZANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI (PAPRR) 2017-2021 SA PROGRAMOM SPROVOĐENJA ZA PERIOD 2017-2018.

<http://www.minmanj.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=270269&rType=2&file=PAPRR%202017%20-%202021.pdf>

linije za podršku ženskom preduzetništvu na već pomenutu inicijativu Ženske političke mreže.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava planira da do 2021. kroz programske budžete, radi na uvođenju rodničkih indikatora, koji će biti pokazatelji koliko je budžet usmjeren na ostvarivanje jednakih mogućnosti žena i muškaraca u Crnoj Gori.

22. Procenat zvanične razvojna pomoć (ODA), koja je uložena u promovisanje rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena

Crna Gora je 2018. donijela Zakon o međunarodnoj razvojnoj saradnji i upućivanju međunarodne humanitarne pomoći, a u toku je izrada podzakonskog akta koji će regulisati sadržaj, način prikupljanja podataka i vođenje evidencije za predmetnu oblast.

23. Važeća nacionalna strategija ili akcioni plan za rodnu ravnopravnost

Crna Gora ima nacionalni akcioni plan za rodnu ravnopravnost. Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori (2017 – 2021) (PAPRR) treći je po redu razvojni dokument za implementaciju politike rodne ravnopravnosti. Kao i prethodna dva zasnovan je na međunarodnim i nacionalnim pravnim izvorima koji tretiraju problematiku rodne ravnopravnosti.

Politička dimenzija PAPRR-a vidljiva je u njegovoj povezanosti sa ostalim usvojenim razvojnim dokumentima, strategijama, politikama i u mnogim svojim dijelovima predstavlja njihovu realizaciju. Njegova uspješna realizacija zahtijeva saradnju i koordinaciju Ministarstva za ljudska i manjinska prava, odnosno Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti, sa nadležnim ministarstavima, organima državne uprave, sa članovima i članicama Skupštine, javnim ustanovama, organima lokalne uprave i civilnim sektorom.

PAPRR je donesen za period od četiri godine i to za oblasti definisane u skladu sa Pekinškom deklaracijom i Planom za akciju. Od 12 kritičnih oblasti u kojima je najizraženija rodna neravnopravnost u Pekinškoj deklaraciji, Crna Gora se opredijelila za osam oblasti, i to: Unaprjeđenje ljudskih prava žena i rodne ravnopravnosti; Rodno osjetljivo vaspitanje i obrazovanje; Rodna ravnopravnost u ekonomiji; Rodno osjetljiva zdravstvena zaštita; Rodno zasnovano nasilje; Rodna ravnopravnost u medijima, kulturi i sportu; Ravnopravnost u procesu odlučivanja u političkom i javnom životu; Institucionalni mehanizmi za primjenu rodne ravnopravnosti i međunarodna saradnja. U svakoj oblasti je određen strateški cilj, definisane su aktivnosti, nosioci, partneri, vremenski okvir, indikatori, sredstva verifikacije i potrebna finansijska sredstva za realizaciju predviđenih aktivnosti. Aktivnosti u PAPRR-a finsiraju se iz sredstava opredijeljenih za redovan rad Ministarstva za ljudska i manjinska prava kao i ostalih nosilaca aktivnosti za svaku konkretnu planiranu aktivnost.

U izradi PAPRR-a su korišćena nacionalna, regionalna i globalna iskustva u kreiranju i implementaciji sličnih dokumenata. Izrada navedenog dokumenta zasnivala se na politikama pridruživanja Crne Gore EU, preporukama Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena (CEDAW) i nacionalnim prioritetima u domeni politike rodne ravnopravnosti. Većina

mjera iz PAPRR-a inkorporirana su u akcioni plan za pregovaračko poglavlje 23 Pravosuđe i temeljna prava i pregovaračko poglavlje 19 Zapošljavanje i socijalna politika.

Vlada Crne Gore usvaja godišnje izvještaje o sprovođenju strategije - Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori.

24. Akcioni plan i vremenski rok za sprovođenje preporuka Komiteta za ukidanje svih oblika eliminaciju diskriminacije žena, ili preporuke Univerzalnog periodičnog pregleda ili drugih mehanizama za ljudska prava Ujedinjenih nacija koji rješavaju rodne nejednakosti/diskriminacije žena

Crna Gora još uvijek nema jedinstveni akcioni plan za praćenje/sprovođenje preporuka svih ugovornih tijela UN iz oblasti ljudskih prava i UPR. U cilju efikasnijeg izvještavanja, Crna Gora je izabrana da bude pilot zemlja za primjenu OHCHR baze za praćenje i sprovođenje preporuka ugovornih tijela i UPR. Primjenom ove baze biće definisane aktivnosti, kao i vremenski rok za implementaciju pojedinačnih preporuka.³⁰

25. Nacionalna institucija za ljudska prava

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda je Ustavom Crne Gore ustanovljena nacionalna institucija za zaštitu ljudskih prava. Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore je samostalan i nezavisan organ koji preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda.

U 2014. godini usvojene su izmjene Zakona o zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore, kojim je predviđeno da Zaštitnik ljudskih prava i sloboda može imati više zamjenika. U međuvremenu je donesena Odluka kojom se predviđa da Zaštitnik ljudskih prava i sloboda ima 4 zamjenika. Izmjenama Zakona o rodnoj ravnopravnosti, usvojenim 2015. godine definisano je da se pitanjima posredne i neposredne diskriminacije po osnovu pola (pored svih oblika diskriminacije), u okviru svojih nadležnosti bavi Zaštitnik/ca, te da je postupak po predstavkama u slučajevima diskriminacije po osnovu pola prešao iz nadležnosti Ministarstva za ljudska i manjinska prava u nadležnost ove institucije.

Unutrašnjim aktom Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore, sistematizovana je četvrta osnovna grupa poslova - Institucionalni mehanizam za zaštitu od diskriminacije, manjinska prava i rodna ravnopravnost, u okviru koje se obavljaju poslovi zaštite ljudskih prava i sloboda u oblastima: zaštite od diskriminacije, prava pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, prava starih lica, vjerskih prava, prava lica sa invaliditetom, rodne ravnopravnosti (uključujući i zaštitu od nasilja u porodici od aprila 2015. godine), rodnog identiteta i seksualne orijentacije i drugim srodnim oblastima.

Skupština Crne Gore je 2014. izvršila izbor jednog zamjenika Zaštitnika za ovu oblast, koji je stupio na dužnost januara 2015.

Finansije za rad Zaštitnika se obezbjeđuju u budžetu Crne Gore. U prosjeku 80-85% godišnjeg budžeta Zaštitnika koristi se za funkcionisanje institucije. U ukupnom modelu

³⁰ Prilog Ministarstva vanjskih poslova Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju – Aneks 10

finansiranja institucije ne postoji odvojena struktura prihoda i troškova sektora anti-diskriminacije, odnosno dijela koji se bavi rodnom ravnopravnošću.

Tokom 2014. instituciji Zaštitnika podnešene su 3 pritužbi o diskriminaciji po osnovu pola, a tokom 2015. samo jedna. Po mišljenju Zaštitnika ovako mali broj pritužbi mogao je (ne i nužno) biti rezultat činjenice da Zakon o zabrani diskriminacije, nije sadržao eksplicitnu odredbu o diskriminaciji na osnovu pola, već u širem kontekstu odredbu o diskriminaciji po osnovu rodnog identiteta. Na inicijativu Zaštitnika, ova zakonska odredba je brisana izmjenama Zakona rodnoj ravnopravnosti. Postupak po predstavkama izbrisan iz Zakona o rodnoj ravnopravnosti, a ovu nadležnost u cjelosti preuzima Zaštitnik od 2015. godine.

Prema periodičnim izvještajima o zaštiti od diskriminacije sa stanovišta djelovanja institucije Zaštitnika broj pritužbi po osnovu pola se nije značajno povećao ni u periodu nakon 2015. godine do danas. Nešto veći broj zabilježen je tokom 2017. u kojoj je tokom prve polovine godine podneseno sedam (7) pritužbi zbog rodno zasnovanog nasilja i dvije (2) pritužbe zbog nasilja u porodici. Zaključak u Izvještaju Zaštitnika u odnosu na ove okolnosti je: „Podatak o malom broju predmeta zbog nasilja u porodici i nasilja nad ženama stvara pretpostavku da žrtve nasilja ostvaruju djelotvornu zaštitu pred organima koji su zaduženi za postupanje po prijavljenim slučajevima nasilnih akata, kao i da imaju određeni stepen povjerenja prema organima i osjećaj zaštićenosti po obraćanju njima.“³¹

U periodu od 01.01. do 31.12.2018. godine u radu je bilo 155 predmeta (2017. 135), od čega je pet (5) prenijeto iz 2017. i završeno. Postupak je okončan u 146 predmeta, a devet (9) je prenijeto u 2019. godinu, jer su većinom formirani u decembru 2018. godine. I ovi predmeti su uzeti u rad, ali je zbog činjenično-pravne kompleksnosti i ograničenosti kratkim rokovima, postupak ispitivanja povrede prava i sloboda nastavljen u 2019. godini.³²

5) MIRNA I INKLUZIVNA DRUŠTVA

Ključne oblasti interesovanja

- *Žene i oružani sukobi*
- *Ljudska prava žena*
- *Ljudska prava djevojčica*

26. Aktivnosti koje je Crna Gora u posljednjih pet godina preduzela za izgradnju i održavanje mira, promovisanje miroljubivih i inkluzivnih društava za održivi razvoj i sprovođenje agende – žene, mir, bezbjednost

- *Usvojen i/ili implementiran Nacionalni akcioni plan za žene, mir i bezbjednosti*

³¹IZVJEŠTAJ O ZAŠTITI OD DISKRIMINACIJE SA STANoviŠTA DJELOVANJA INSTITUCIJE ZAŠTITNIKA LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA CRNE GORE ZA PERIOD 01.01 - 31.07.2018. GODINE, oktobar 2018.

https://www.ombudsman.co.me/docs/1541165543_izvjestaj--diskriminacija-01.011--31.07.2018.pdf

³²IZVJEŠTAJ O RADU INSTITUCIJE ZAŠTITNIKA LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA CRNE GORE ZA 2018. GODINU, Podgorica, mart 2019. godine

Ministarstvo odbrane u donošenju nacionalnih akcionih planova za primjenu Rezolucije Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1325 RSBUN 1325, ima ulogu inicijatora i nadležnost za praćenje i izvještavanje o sprovođenju aktivnosti propisanih njime.

Prvi Akcioni plan za primjenu RSBUN 1325 (2017-2018), Vlada Crne Gore usvojila je u februaru 2017. godine. Cilj ovog plana ogledao se u obuhvatanju i razradi tri suštinska područja za primjenu RSBUN 1325, i to:

- povećanje učešća žena u odlučivanju i mirovnim procesima,
- zaštita žena i djevojaka u konfliktnim zonama i
- integracija rodne perspektive i rodnog obrazovanja u mirovne operacije,

kao i područje mehanizama za primjenu RSBUN 1325 i njoj pratećih rezolucija.

Izvještavanje o primjeni Akcionog plana je redovno i ostvaruje se na godišnjem nivou. Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore nosioci su odgovornosti za 20 aktivnosti, od čega je 17 aktivnosti realizovano, realizacija jedne aktivnosti je u toku, a dvije aktivnosti nijesu realizovane.

U februaru 2019. godine nacrt novog Akcionog plana sa programom sprovođenja 2019-2020. godine je urađen i u procesu je usvajanja³³.

Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, na zajedničkim sjednicama sa Odborom za bezbjednosti i odbranu razmatra izvještaje o realizaciji Akcionog plana za primjenu Rezolucije Savjeta bezbjednosti UN – Žene, mir i bezbjednost u Crnoj Gori, kojim su definisane mjere i aktivnosti na integrisanju pitanja rodne ravnopravnosti u procese reforme sistema odbrane i na svim nivoima na kojima se donose odluke, kreira i sprovodi politike.

Odbor je, u prethodnom periodu, organizovao je Međunarodnu konferenciju “Cetinjski parlamentarni forum: Žene, mir, bezbjednost”, sa ciljem što bolje implementacije i razumijevanja Rezolucije 1325 i njoj pratećih rezolucija (R1820, R1888 i R1889), razmjene regionalnih i međunarodnih iskustava kada je u pitanju učešće žena u sistemu bezbjednosti i definisanja budućih aktivnosti na ovom polju i nastavka dobre regionalne saradnje, kako među parlamentima i vladama, tako i sa mevladinim sektorom.

- *Integrisane obaveze žena, mira i bezbjednosti u ključne nacionalne i međuministarske politike, planiranja i monitoring okvira*

Rodna pitanja su postala sastavni dio politika i procesa. Strategijska i planska dokumenta Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore prepoznala su značaj integrisanja rodne perspektive i primjene RSBUN 1325 u sistem odbrane. Rodna perspektiva uključena je: u programe obuke, kroz Instrukciju za obuku Vojske Crne Gore, u međunarodnim aktivnostima Ministarstva i Vojske, kroz učešće u međunarodnim aktivnostima u kojima učestvuje Crna Gora, u povećanju broja žena u mirovnim misijama i operacijama i kao vojno diplomatskih predstavnica u međunarodnim organizacijama, u kampanjama za privlačenje nedostajuće strukture za potrebe Vojske, imenovanjem rodnog savjetnika/ce na strateškom nivou u Ministarstvu odbrane i Vojsci i u planovima zapošljavanja i obrazovanja žena.

³³ Izvještaj Ministarstva odbrane Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju – Aneks 11

U dijelu unapređenja rodne ravnopravnosti, Ministarstvo odbrane je, u julu 2016. godine, donijelo *Strategiju upravljanja ljudskim resursima u Ministarstvu odbrane i Vojsci Crne Gore*, kojom je definisana *Politika rodne ravnopravnosti* i u vezi s tim određeni strateški ciljevi: povećana zastupljenost žena u Vojsci, na komandnim dužnostima i u misijama i kontinuirano sprovođenje nacionalnih politika rodne ravnopravnosti, R SBUN 1325 i drugih primjenjivih i prihvaćenih regulativa.

Na osnovu godišnjih akcionih planova za implementaciju Strategije donose se pojedinačni planovi upravljanja ljudskim resursima koji se između ostalih odnose na: *Plan aktivnosti na implementaciji politike rodne ravnopravnosti i R SBUN 1325 u Ministarstvu odbrane i Vojsci Crne Gore*, *Plan promotivnih aktivnosti na privlačenju kadrova za potrebe Vojske Crne Gore*, *Plan personalne podrške zaposlenima u Ministarstvu odbrane i Vojsci Crne Gore*, *Plan zapošljavanja u Ministarstvu odbrane i Vojsci Crne Gore*, *Plan obrazovanja kadeta i stipendiranja studenata*, koji omogućavaju da se ženama približi i omogući služba u Vojsci, kroz mogućnosti učestvovanja u projektima Ministarstva, obrazovanja na inostranim vojnim akademijama, stipendiranja, prijema u službu, i kroz pozitivne primjere i ostvarene karijere žena u Vojsci.

Ministarstvo odbrane je donijelo i *Smjernice za privlačenje i zadržavanje žena u Vojsci Crne Gore*, koje su namijenjene komandom sastavu Vojske, organizacionim jedinicama koje se bave ljudskim resursima, planiranjem i razvojem, obrazovanjem i obukom, operacijama, odnosima sa javnošću, kao i svim strukturama unutar Ministarstva i Vojske, u čijoj nadležnosti su regrutovanje, prijem, selekcija i profesionalni razvoj lica u Vojsci.

Na povećanje rodne svijesti veliki uticaj je imalo i usvajanje zakona iz sistema odbrane. Tako, Zakon o Vojsci propisuje da se prilikom prijema u službu u Vojsci vodi računa i o rodno balansiranoj zastupljenosti, a Pravilo službe Vojske Crne Gore propisuje način vršenja službe u Vojsci i druga pitanja od značaja za vršenje te službe koji se odnose i na žene i muškarce. U skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti, u Ministarstvu je imenovana koordinatorka u vezi pitanja rodne ravnopravnosti, koja vrši poslove u vezi pitanja rodne ravnopravnosti iz nadležnosti Ministarstva. Takođe, u Vojsci Crne Gore, imenovana je kontakt osoba za pitanja rodne ravnopravnosti. Formacijom Vojske, u Generalštabu utvrđeno je formacijsko mjesto rodnog savjetnika na strateškom nivou, i u toku su aktivnosti na određivanju jednog oficira koji će obavljati ove poslove, i koji će biti upućen na obuku za ovu dužnost.

Kada je riječ o kontrolnim mehanizmima za pitanja rodne ravnopravnosti stvoren je tim od šest regionalnih instruktora/ki za rodnu ravnopravnost u vojnim operacijama koji realizuju obuke ovu temu u jedinicama Vojske. Dvoje od ovih instruktora/ki postali su članovi Regionalne platforme za reformu sektora bezbjednosti (RSSRP), jedinstvene baze više od 50 stručnjaka iz vlada država jugoistočne Evrope, koja je uspostavljena 2015. godine.³⁴

³⁴ Podaci iz Izvještaja Ministarstva odbrane Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju – Aneks 11

- *Upotrijebljene komunikacione strategije, uključujući društvene medije, kako bi se povećala svijest o agendi – žene, mir i bezbjednost*

Ministarstvo odbrane je prepoznalo značaj privlačenja i zadržavanja žena u Vojsci i njihovo napredovanje u karijeri, koje promoviše efikasnije i odgovornije oružane snage, i čije učešće u mirovnim misijama i operacijama doprinosi da mirovni procesi širom svijeta budu djelotvorniji i efikasniji.

Tako, prilikom sprovođenja javnih oglasa za prijem u službu u Vojsci i obrazovanje kadeta, ovo ministarstvo koristi "pozitivnu reklamu", pozivanjem žena da se prijave.

U realizaciji promotivnih aktivnosti postavljaju se info pultovi posvećeni pitanjima rodne ravnopravnosti, štampaju se posebni flajeri i brošure, na internet stranici Ministarstva postoji poseban link « Žene u Vojsci » koji promoviše benefite rada u odbrani. Takođe se u promotivnim aktivnostima angažuju mlade i uspješne oficirke Vojske i u cilju afirmacije vojnog poziva kod žena objavljuje se niz reportaža o ženama u Vojsci.

Ministarstvo objavljuje časopis « *Partner* », na kojima se kontinuirano promovišu i šira javnost se informiše o aktivnostima žena profesionalnih vojnih lica.

Vođeno je više kampanja u različitim formama čiji je cilj bio podizanje svijesti javnosti o pojavama značajnim za bezbjednost (npr. sprječavanje trgovine ljudima, sprječavanje nasilja u porodici i dr.).

27. Aktivnosti koje je Crna Gora u poslednjih pet godina preduzela da poveća liderstvo, zastupljenost i učešće žena u prevenciji sukoba, rješavanju, izgradnji mira, humanitarnim akcijama i odgovorima na krizu, na nivou odlučivanja u situacijama oružanih i drugih sukoba, i u krhkim i kriznim postavkama

- *Promovisano je i podržano značajno učešće žena u mirovnim procesima i implementaciji mirovnih sporazuma*
- *Promovisano je ravnopravno učešće žena u aktivnostima humanitarnog i kriznog odziva na svim nivoima, posebno na nivou odlučivanja*

Kroz implementaciju ciljeva iz čitavog seta planskih dokumenata, nastavlja se dosljedno sprovođenje politika rodne ravnopravnosti, podsticanjem žena na usavršavanje i obrazovanje u cilju razvoja vojne karijere, liderskih sposobnosti, dostupnosti komandnih dužnosti i učešće u mirovnim misijama, zaštita žena od svakog oblika diskriminacije i prijavljivanje svih slučajeva diskriminacije po osnovu pola, kroz uklanjanje kulturalnih barijera, stvaranje pozitivne klime za integraciju žena u Vojsci i obezbijediti da se u sistem uvrste rodni savjetnici, odnosno tim stručnjaka obučenih po rodnom i pitanjima kulturološke svjesnosti, koji će se moći delegirati kao savjetnici, odnosno specijalisti, stavljati na raspolaganje za učešće u mirovnim misijama i koji će biti nosioci aktivnosti na podizanju svijesti o rodnoj ravnopravnosti po dubini u jedinicama Vojske.

Broj žena u Vojsci se povećao, sa 8,97% u 2014. godini na 10,62% u 2019. godini, kao i broj žena koje žele da se pridruže Vojsci Crne Gore, kroz prijavljivanje na javne oglase za obrazovanje na inostranim vojnim akademijama i za zapošljavanje u Vojsci, u svojstvu

vojnkinja po ugovoru, oficirki i civilnih lica. Aktivnom promocijom mogućnosti obrazovanja žena na inostranim vojnim akademijama i njihovim uključivanjem u procese obrazovanja povećan je i broj žena na dužnostima koje su nekada bile tipično „muške“. Tako, imamo ženu na dužnosti pilota, kao i na dužnostima komandirki navigacijskog brodskeg odreda, deklarisanog Voda NBHO, Odjeljenja za pokretni sistem veza, Inženjerskog voda, Voda za podršku u Obavještajno-izviđačkoj četi i na dužnosti zamjenice komandira Vazduhoplovno operativnog centra. Naredne godine, prestižnu američku vojnu akademiju „West Point“ završava jedna kadetkinja.

Prema evidenciji Ministarstva, na dan 31.1.2019. godine, u MO ima 45,19% žena, od čega je 106 državnih službenica i jedna podoficirka. Tri žene su vojno-diplomatski predstavnici u Misiji Crne Gore pri NATO-u. Iz kategorije visoko-rukovodnog kadra zaposlene su dvije žene, i to sekretarka Ministarstva i generalna direktorica Direktorata za materijalne resurse, dok u kategoriji ekspertske-rukovodnog kadra ima sedam žena. U Vojsci, na dan 31.1.2019. godine, ima 10,62% žena, i to 39 profesionalnih vojnkinja po ugovoru, 27 podoficirki, 16 oficirki i 107 žena civilnih lica. Trenutno se, na inostranim vojnim akademijama, školuje devet kadetkinja.³⁵ Do sada je sedam žena učestvovalo u mirovnim misijama u Avganistanu, od čega jedna oficirka. Opšti zaključak je da je u prethodnom periodu povećan broj žena koje učestvuju u mirovnim misijama i broj žena na rukovodećim mjestima u sektoru bezbjednosti.

Regionalna i međunarodna saradnja, kroz različite vidove i projekte, bila je velika podrška na intenziviranju ovih procesa posebno u dijelu jačanja internih mehanizama za sprovođenje rodne ravnopravnosti kroz brojne edukacije. **Pozitivan primjer je da je nakon uspješno završenih obuka za rodnu instruktorku, omogućeno učešće na kursu za rodnu savjetnicu na strateškom nivou, u Nordijskom Centru za rod u vojnim operacijama, za oficirku Vojske, majorice Sanje Pejović, koja je nakon uspješnog završetka iste upućena na dužnost rodne savjetnice komandanta NATO Savezničke Komande za operacije u Monsu - Kraljevina Belgija.**

28. Aktivnosti koje je Crna Gora u poslednjih pet godina preduzela kako bi poboljšala sudsku i ne-sudsku odgovornost za kršenja međunarodnog humanitarnog prava i kršenja ljudskih prava žena i djevojaka u situacijama oružanih i drugih sukoba ili humanitarnih akcija i kriznog odgovora

- *Preduzete su mjere za borbu protiv trgovine ženama i djecom*

Trgovina ljudima, koja u najsirem smislu predstavlja najgrublje kršenje osnovnih sloboda i osnovnih ljudskih prava, čije su najčešće žrtve žene i djeca, propisana je kao krivično djelo u članu 444. Krivičnog zakonika Crne Gore:

“Ko silom ili prijetnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, povjerenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, radi dobijanja saglasnosti od lica koje ima

³⁵ Podaci iz Izvještaja Ministarstva odbrane Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju – Aneks 11

kontrolu nad drugim licem: vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju eksploatacije njegovog rada, prinudnog rada, dovođenja u položaj sluge, ropstva ili ropstvu sličan odnos, vršenja kriminalne djelatnosti, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, sklapanja nedozvoljenog braka, radi oduzimanja dijela tijela za presađivanje ili radi korišćenja u oružanim sukobima, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina. “

U nadležnosti Nacionalne kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima³⁶ je koordinacija rada državnih, međunarodnih i nevladinih organizacija na implementaciji nacionalne politike borbe protiv trgovine ljudima koja je sadržana u Strategiji za borbu protiv trgovine ljudima za period 2012-2018. godine. Strategiju za borbu protiv trgovine ljudima čine šest cjelina: prevencija i edukacija, efikasno krivično gonjenje, identifikacija žrtava trgovine ljudima, pomoć, zaštita i reintegracija žrtava, koordinacija i partnerstvo i međunarodna saradnja. Vlada je usvojila Akcioni plan za implementaciju Strategije za borbu protiv trgovine ljudima za 2017 - 2018. godinu sa konkretnim aktivnostima, rokovima, nosiocima i partnerima, pokazateljima uspjeha i izvorima finansiranja.

Kada je u pitanju borba protiv trgovine ženama i djecom u institucionalnom smislu formiran je Odsjek za suzbijanje trgovine ljudima, krijumčarenja i ilegalnih migracija u martu 2018 god. Ova aktivnost predstavlja unapređenje u smislu jačanja kapaciteta kada su u pitanju krivična gonjenja za navedenu oblast.

Takođe izdvajamo da je formiran Operativni tim za borbu protiv trgovine ljudima kojim rukovodi VDT u Podgorici, a članovi tima kojih ima 8 su predstavnici: tužilaštva, MUP-a, Uprave policije, Ministarstva pravde. Ovaj tim shodno odluci i osnivanju kao glavni zadatak ima krivično gonjenje izvršilaca i identifikaciju žrtava trgovine ljudima.

- *Preduzete su mjere za borbu protiv ilegalne trgovine oružjem*

Kada je u pitanju za borba protiv ilegalne trgovine oružjem Krivični zakonik propisuje krivična djela - Krijumčarenje (Član 265): „ Ko prenese preko carinske linije, izbjegavajući mjere carinskog nadzora, veću količinu oružja ili municije ili oružje čije držanje je građanima zabranjeno ili drugu robu čija je proizvodnja ili promet ograničen ili zabranjen, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina i novčanom kaznom.“ Takođe, u članu 403 inkriminisano je nedozvoljeno držanje oružja i eksplozivnih materija koje glasi: „Ko neovlašćeno izrađuje, prodaje, nabavlja, vrši razmjenu, nosi ili drži vatreno oružje, municiju ili eksplozivne materije, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.“ Zatim kvalifikovani oblik: „Ko neovlašćeno drži, nosi, izrađuje, popravlja, prerađuje, prodaje, nabavlja, vrši razmjenu, prevozi ili na drugi način stavlja u promet vatreno oružje, municiju, eksplozivne materije, rasprskavajuće ili gasno oružje čije držanje je građanima zabranjeno ,kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.“ i najteži oblik ovog krivičnog djela: „ Ako je predmet djela iz st. 1 i 2 ovog člana veća količina oružja ili sredstava ili je u pitanju oružje ili druga sredstva velike razorne moći, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.“

³⁶ Detaljnije o aktivnostima Kancelarije u Aneksu 8: Odgovor na upitnik o primjeni Pekinške deklaracije Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore

29. Aktivnosti koje je Crna Gora u posljednjih pet godina preduzela radi eliminisanja diskriminacije i kršenja prava djeteta

Poštovanje i unapređenje prava djece su u vrhu prioriteta Vlade. S tim u vezi, unaprijeđen je zakonodavni i strateški okvir zaštite prava djece. Porodični zakon je usaglašen sa relevantnim međunarodnim dokumentima. Izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika izvršeno je dodatno usaglašavanje sa standardima iz Lanzarot konvencije o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja, ali i sa opcionim protokolima uz Konvenciju o pravima djeteta. Usvojena je prva Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja. Zaokružen je zakonodavni okvir za potpunu zabranu tjelesnog kažnjavanja djece u svim okruženjima. U toku je proces izrade novog Nacionalnog plana akcija za djecu za period 2018-2022. Crna Gora se pridružila Globalnom partnerstvu za okončanje nasilja nad djecom.

- *Preduzimane su mjere za borbu protiv negativnih socijalnih normi i praksi i povećana je svijest o potrebama i potencijalima djevojčica*

Realizacija kampanja o promociji prava djeteta bilježi značajne rezultate na planu inkluzivnog obrazovanja, razvoja hraniteljstva, deinstitutionalizacije, eliminisanja nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. U realizaciji aktivnosti na planu unapređenja prava djece, značajna je uloga civilnog sektora.

Iako u crnogorskom zdravstvenom sistemu nijesu dozvoljeni selektivni abortusi ženskih fetusa, postoje indicije da se takvim radnjama pribjegava u zdravstvenim ustanovama van granica zemlje. Budući da privatne zdravstvene ustanove nijesu elektronski povezane sa javnim sektorom, vrlo je teško utvrditi broj selektivnih, pa i drugih abortusa. U zdravstvenom sektoru preduzimaju se redovne mjere kontrole i nadzora nad radom javnih i privatnih zdravstvenih ustanova. Ovo svakako nije izazov samo zdravstvenog sektora, kontrole i sprječavanja, već korjenito socijalni i problem ukorijenjen u prevaziđenim uvjerenjima o važnosti muškog djeteta. U cilju sprečavanja tokom 2017. godine, organizovan je javni performans NVO pod nazivom "NEŽELJENA" u koji su se uključile i državne institucije.

- *Sprovođenje politika i programa za smanjenje i iskorjenjivanje ranih i prisilnih brakova*

Praksa ranih-prisilnih brakova je prisutna dominantno među RE populacijom. U cilju iskorjenjivanja ove prakse, realizuju se kampanje i edukacije za pripadnike RE populacije i službenike državne uprave.

Porodični zakon definiše oblast sklapanja braka prije punoljetstva, a Krivičnim zakonikom se na odgovarajući način štite sve kategorije lica, pa tako i maloljetna lica u pogledu zaključenja ništavog braka, omogućavanja zaključenja nedozvoljenog braka, kao i vanbračne zajednice sa maloljetnim licem.

Jedna od mjera za sprovođenje Strategije zaštite od nasilja u porodici 2016–2020 je i izrada akta kojim će se precizirati postupanja nadležnih institucija u slučajevima prepoznavanja i procesuiranja dječjih brakova i vanbračnih zajednica.

S tim u vezi, početkom 2017. godine, Ministarstvo unutrašnjih poslova je uz podršku UNICEF-a, u pravcu realizacije obaveze iz Strategije zaštite od nasilja u porodici 2016-2020, vezano za procesuiranje slučajeva ranih brakova, donijelo *Smjernice za postupanje nadležnih institucija u slučajevima prepoznavanja i procesuiranja dječjih brakova i vanbračnih zajednica*, sa ciljem unapređenja zaštite djece od nasilja. Ovaj dokument predstavlja dodatnu alatku u postupanju svih nadležnih institucija i sadrži niz koraka koje svaka od njih može i treba da preduzme prilikom saznanja da je došlo do dječje vanbračne zajednice.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, svake godine, u saradnji sa nadležnim institucijama i NVO, pa i tokom 2018. godine organizovalo je edukacije i kampanje namijenjene roditeljima, djeci, romskim i egipćanskim aktivistkinja, službenicima/ službenicama državne uprave o zaštiti od nasilja u porodici i maloljetničkih prisilnih/ ugovorenih brakova među romskom populacijom i to: u Ulcinju, Baru, Beranama, Bijelom Polju, Pljevljima, Podgorici, Herceg Novom, Tivtu, Kotoru, Budvi i Cetinju, Nikšiću.³⁷

Službenici Nacionalne Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima uzeli su učešće u realizaciji naprijed pomenutih edukacija – kroz pripremu i prezentaciju sadržaja koji se odnose na borbu protiv trgovine ljudima – sa posebnim osvrtom na rane prisilne/ugovorene brakove kao jednim vidom trgovine ljudima. Sa učesnicima je razgovarano kako da prepoznaju nasilje u porodici i kako treba postupiti ukoliko se nasilje dogodi, kao i o posljedicama maloljetnih ugovorenih brakova i kako i kome prijaviti sumnju da se nekom ugovara brak ili saznanje da je brak već sklopljen. Pored navedenih tema predavači/ce su ukazali/e i na izuzetan značaj obrazovanja za romsku i egipćansku populaciju, što je preduslov za uključivanje u sve tokove društvenog života u Crnoj Gori. S tim u vezi, Ministarstvo je 2018. godine finansiralo štampanje ukupno 900 informativnih flajera na crnogorskom, romskom i albanskom jeziku o vidovima zaštite od trgovine ljudima i nasilja u porodici, koji su tokom pomenutih kampanja i edukacija podijeljeni građanima.

Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, u saradnji sa Centrom za romske inicijative, Nikšić, i IPA Sekcijom Crne Gore, je organizovao Regionalnu konferenciju na temu “Suzbijanje dječjih, prisilnih, ugovorenih brakova u zajednici Roma i Egipćana”. Na kraju rada Konferencije, usvojeni su Zaključci i Preporuke za sve aktere (donosioc odluka, državne institucije, predstavnike civilnog društva, predstavnike međunarodne zajednice i donatore), jer je zajednički rad na suzbijanju ove pojave, te regionalna saradnja i razmjena iskustava od vitalnog značaja. Održavanjem ove konferencije u zgradi Skupštine Crne Gore, obilježen je Međunarodni dan Roma.

4) KONZERVACIJA ŽIVOTNE SREDINE, ZAŠTITA I REHABILITACIJA

Ključne oblasti interesovanja

³⁷ Aneks 13 – Informacija Odjeljenja za unapređenje i zaštitu prava RAE populacije za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju

- *Ljudska prava žena*
- *Žene i životna sredina*
- *Ljudska prava djevojčica*

30. Aktivnosti koje je Crna Gora preduzela u posljednjih pet godina da integriše rodne perspektive i interese u politike životne sredine

Učešćem u međunarodnom dijalogu o Ciljevima održivog razvoja i Agendi održivog razvoja do 2030. godine iskazana je puna posvećenost Crne Gore prioritetnim pitanjima održivog razvoja, kao što je između ostalih i rodna ravnopravnost. Ova posvećenost potvrđena je 7. jula 2016. godine kada je Vlada Crne Gore usvojila Nacionalnu strategiju održivog razvoja do 2030. godine (NSOR do 2030. godine), kao krovni, dugoročni razvojni dokument kojim je u potpunosti u nacionalni sistem integrisala zahtjeve Ujedinjenih nacija utvrđene Agendom za održivi razvoj do 2030. godine.

Vođena preporukama ove Agende Crna Gora je izradom Nacionalne strategije održivog razvoja (NSOR) do 2030. godine, postavila platformu za prevođenje ciljeva, zadataka i indikatora održivog razvoja u nacionalni kontekst. Na taj način, Crna Gora je ovom strategijom uspostavila sveobuhvatni okvir za nacionalni odgovor na izazove koji se nalaze na putu ka ostvarenju održivog razvoja crnogorskog društva u oblasti ekonomije, zaštite životne sredine i razvoja društva u okviru koje su i izazovi koji se odnose na rješavanje pitanja diskriminacije po više osnova.

31. Aktivnosti koje je Crna Gora preduzela tokom proteklih pet godina da integriše rodne perspektive u politike i programe za smanjenje rizika od katastrofa, otpornost na klimatske uslove i ublažavanje posljedica

Crna Gora je usvajanjem Strategije održivog razvoja 2030 definisala, između ostalog, i ključne izazove za sprovođenje politika i programa za smanjenje rizika od katastrofa, otpornost na klimatske uslove i ublažavanje posljedica. Strategijom su precizno definisane slabosti, problemi i nedostaci u politikama za smanjenje rizika od katastrofa i ublažavanje posljedica ali i mjere za jačanje tih politika.

Ova strategija podržava sprečavanje novih i smanjenje postojećih rizika od hazarda kao prioritetni cilj održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine. Tako postavljen cilj u skladu je s globalnim okvirom za smanjenje rizika od katastrofa u periodu 2015–2030. godine.

„U Nacionalnoj strategiji za vanredne situacije identifikovani su dominantni hazardi u Crnoj Gori, na nacionalnom i lokalnom nivou. U okviru Ministarstva unutrašnjih poslova osnovan je Direktorat za vanredne situacije, čije su nadležnosti upravljanje rizicima, zaštitom i spašavanjem u vanrednim situacijama i sanacijom posljedica u vanrednim situacijama (zemljotresi, požari i druge prirodne i tehničko-tehnološke katastrofe). Formiran je i

Koordinacioni tim za vanredne situacije, donesen Zakon o zaštiti i spašavanju, uspostavljen sistem koordinacije i Nacionalna platforma za smanjenje rizika od katastrofa.”³⁸

POGLAVLJE III

NACIONALNE INSTITUCIJE I PROCESI

32. Nacionalni mehanizam za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena

Zakonom o rodnoj ravnopravnosti Ministarstvo za ljudska i manjinska prava određeno je kao nadležno za poslove u vezi ostvarivanja rodne ravnopravnosti. Glavni nacionalni mehanizam za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena koji je osnovala Vlada Crne Gore i koji je poslovao u okviru Vladinog sekretarijata - Kancelarija za ravnopravnost polova, u aprilu 2009. godine preimenovana je u Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti i postaje sastavni dio Ministarstva za ljudska i manjinska prava.

Nadležnosti Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti su: koordinacija aktivnosti i priprema nacionalnog plana aktivnosti koje imaju za cilj jačanje položaja žena u društvu i postizanje rodne ravnopravnosti; učestvovanje u pripremi i donošenju akcionih planova za jačanje položaja žena i uspostavljanje rodne ravnopravnosti na svim nivoima; praćenje primjene međunarodnih dokumenata i konvencija, kao i usvojenih međunarodnih standarda iz oblasti rodne ravnopravnosti, preduzimanje mjera za njihovu implementaciju u pravni sistem Crne Gore; saradnja sa lokalnom samoupravom i pružanje podrške pri bavljenju problematikom rodne neravnopravnosti na lokalnom nivou; uspostavljanje saradnje sa nevladinim organizacijama, dostavljanje Vladi godišnji izvještaj o ostvarivanju Plana aktivnosti.

Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Republike Crne Gore osnovan je 11. jula 2001. godine, i u skladu sa svojim nadležnostima razmatra predloge zakona, drugih propisa i opštih akata koji se odnose na ostvarivanje načela rodne ravnopravnosti; prati primjenu ovih prava kroz sprovođenje zakona i unaprijeđivanje principa rodne ravnopravnosti, posebno u oblasti prava djeteta, porodičnih odnosa, zapošljavanja, preduzetništva, procesa odlučivanja, obrazovanja, zdravlja, socijalne politike i informisanja; učestvuje u pripremi, izradi i usaglašavanju zakona i drugih akata sa standardima evropskog zakonodavstva i programima Evropske unije koji se odnose na rodnu ravnopravnost; afirmiše potpisivanje međunarodnih dokumenata koji tretiraju ovo pitanje i prati njihovu primjenu; sarađuje sa odgovarajućim radnim tijelima drugih parlamenata i nevladinim organizacijama iz ove oblasti. Takođe, Odbor prati i ocjenjuje usklađenost zakona Crne Gore sa pravnom tekovinom Evropske unije

³⁸ Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine (NSOR), jul 2016.

<http://www.mrt.gov.me/odrzivi/165045/Obavijestjenje-Nacionalna-strategija-odrzivog-razvoja-do-2030-godine.html>

i, na osnovu izvještaja Vlade, prati i ocjenjuje primjenu zakona, posebno zakona iz kojih proizilaze obaveze usaglašene sa pravnom tekovinom EU.

U 2016. uspostavljen je novi institucionalni mehanizam za sprovođenje politike rodne ravnopravnosti – nacionalni Savjet za rodnu ravnopravnost kao stručno-savjetodavno tijelo radi razmatranja pitanja sprovođenja politike rodne ravnopravnosti na nacionalnom i lokalnom nivou. Ministar za ljudska i manjinska prava predsjedava Savjetom, koji broji 21 člana od kojih su 4 članice NVO. Prva sjednica Savjeta, održana je 24. oktobra 2016. godine. Za razmatranje pitanja u pojedinim oblastima od značaja za rodnu ravnopravnost u okviru Savjeta formirana su savjetodavna tijela – odbori (njih osam), koji će detaljnije pratiti ostvarivanje i unapređivanje politike jednakih mogućnosti u okviru svojih oblasti.

33. Institucionalni proces implementacije SDG

Nacionalnom strategijom održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine utvrđuje i složeni set indikatora³⁹ koji treba da omogući efikasno praćenje i izvještavanje, a čine ga preuzeti indikatori održivog razvoja UN, specifični nacionalni indikatori, indikatori pojedinih međunarodnih organizacija i složeni indikatori. Za indikatore koji se odnose na rodnu ravnopravnost NSOR-om do 2030. godine definisano je da je odgovorna institucija za njihovo sprovođenje Ministarstvo za ljudska i manjinska prava.

34. Formalni mehanizmi za različite zainteresovane strane da učestvuju u implementaciji i praćenju Pekinške deklaracije i platforme za akciju i Agende održivog razvoja 2030 i njihov doprinos pripremi sadašnjeg nacionalnog izvještaja

Najvažniji strateški dokument za implementaciju politike rodne ravnopravnosti *Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori – PAPRR* utemeljen je na Pekinškoj deklaraciji i Platformi za akciju, usvojenim na konferenciji u Pekingu 1995, kojima su definisane kritične oblasti u kojima je izražena rodna neravnopravnost. Stoga, ovaj dokument sadrži ciljeve i mjere za postizanje rodne ravnopravnosti u onim oblastima društvenog života, koje su prepoznate i Pekinškom deklaracijom.

Imajući u vidu prethodno navedeno, kao i mandat Komisije za sprovođenje Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti 2017-2021 (PAPRR), ista se može smatrati relevantnim nacionalnim mehanizmom za implementaciju i praćenje Pekinške deklaracije i platforme za akciju.

Komisija za praćenje Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti, sastavljena od predstavnika/ca ministarstava, kao i relevantnih nevladinih organizacija, na sjednici održanoj 8. maja 2019. godine, razmotrila predmetni Nacionalni izvještaj koji je sačinjen u konsultativnom procesu koji je koordiniralo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava – Odjeljenje za rodnu ravnopravnost. Priloge sačinjavanju ovog izvještaja dale su različite državne institucije, isti se nalaze u formi aneksa Izvještaja.

³⁹ Set indikatora dat je u Aneksu 12 Izvještaj Ministarstva održivog razvoja Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju

35. Da li je rodna ravnopravnost i osnaživanje svih žena i djevojaka uključeno kao ključni prioritet u nacionalnom planu/strategiji za implementaciju SDG

Kao jedna od najvažnijih tema Agende 2030 rodna diskriminacija, kojoj je posvećen peti Cilj za održivi razvoj (SDG 5): *Postići rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i djevojčice* Nacionalnom strategijom održivog razvoja do 2030. godine ovo pitanje obrađeno je u okviru društvenih resursa, gdje je u poglavlju dva data ocjena stanja u ovoj oblasti, koja je temeljena na analizi izvještaja o implementaciji prethodne Nacionalne strategije održivog razvoja, sprovođenju Milenijumskih razvojnih ciljeva (MRC) u Crnoj Gori, kao i na analizi sektorskih strateških i zakonodavnih dokumenata.

Na osnovu ove analize u okviru NSOR do 2030. godine definisana je prioritetna tema *Podrška vrijednostima, normama i obrascima ponašanja značajnim za održivost društva* i strateški cilj *Stimulisati aktivan odnos ključnih aktera prema održivosti razvoja*. Identifikovani strateški cilji je odgovor na probleme u dostizanju održivog razvoja Crne Gore u ovoj oblasti, a odnosi se i na pitanja rodne ravnopravnosti. Ovaj strateški cilj doveden je u direktnu vezu s izazovima koji se odnose na dostizanje petog Cilja održivog razvoja (SDG 5), kroz realizaciju definisane mjere *Eliminisati rodnu diskriminaciju* Akcionog plana NSOR do 2030. godine. Definisanu mjeru je moguće dostići realizacijom sljedećih podmjera u narednom periodu:

- ✚ Svuda eliminisati sve oblike diskriminacije protiv žena i djevojčica;
- ✚ Prepoznati i cijeniti neplaćenu njegu i poslove u domaćinstvu kroz pružanje javnih usluga, infrastrukturu i politike socijalne zaštite i promovisanje zajedničke odgovornosti u domaćinstvu i porodici;
- ✚ Obezbijediti puno i djelotvorno učešće žena i jednake mogućnosti za vođstvo na svim nivoima odlučivanja u političkom, privrednom i javnom životu;
- ✚ Preduzeti reforme kako bi žene dobile jednaka prava na privredne resurse, kao i pristup vlasništvu i kontroli nad zemljištem i drugim oblicima imovine, finansijskim uslugama, nasljedstvu i prirodnim resursima;
- ✚ Unaprijediti korišćenje pomoćne tehnologije, posebno informaciono-komunikacione tehnologije, za promovisanje osnaživanja žena;
- ✚ Usvojiti i ojačati odgovarajuće politike i važeće zakone za promovisanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i djevojčica na svim nivoima.

Mjere i podmjere NSOR do 2030. godine pored specifičnih nacionalnih okolnosti i potreba uzimaju u obzir i neophodnost pružanja doprinosa u dostizanju zadataka utvrđenih UN Agendom 2030. Kako bi rezultati djelovanja u oblasti rodne ravnopravnosti bili mjerljivi u okviru NSOR do 2030. godine definisani su sljedeći ciljni ishodi:

- ✚ Eliminirana politička, ekonomska i svaka druga vrsta diskriminacije po rodnoj osnovi
- ✚ Minimum 40% žena u tijelima političkog odlučivanja na nacionalnom i lokalnom nivou
- ✚ Eliminirani svi oblici nasilja nad svim ženama i djevojčicama u javnim i privatnim sferama, uključujući trgovinu ljudima i seksualne i druge vrste
- ✚ Rodno ujednačeno učešće u neplaćenom radu
- ✚ Rodno ujednačen udio u nezaposlenosti
- ✚ Učvršćen nacionalni mehanizam za jednakost polova

Neophodno je obezbijediti da žene imaju jednaka prava i mogućnosti, ne samo u političkom, već i u ekonomskom životu zemlje, pristup ekonomskim resursima, vlasnička prava, pravo na posao, jednako plaćanje za jednaki posao, uz zaštitu od svih oblika diskriminacije na tržištu rada.

POGLAVLJE IV

PODACI I STATISTIKA

36. Tri glavne oblasti u kojima je Crna Gora postigla najveći napredak tokom proteklih pet godina kada je u pitanju rodna statistika na nacionalnom nivou

Pravni osnov za sprovođenje rodne statistike u Crnoj Gori je Zakon o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike i godišnji planovi statističkih istraživanja. Analiza ovih podataka omogućava korisnicima pregled polne strukture stanovništva u oblasti demografije, obrazovanja, radne snage, pravosuđa i drugih koje predstavljaju bitan izvor informacija za donošenje rodni politika.

Izvor podataka su sva istraživanja koja se sprovode u organu za statistiku (Zavod za statistiku Crne Gore - MONSTAT), i sadrže podatke o polnoj strukturi. Takođe, prikupljaju se i podaci iz evidencija drugih organa i institucija koje sadrže informacije o polnoj strukturi.

- *Uspostavljen je međuagencijski koordinacioni mehanizam za rodnu statistiku*

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Zavod za statistiku Crne Gore zaključili su u septembru 2016. godine Memorandum o saradnji na realizaciji projekta u vezi sa izradom "Indeksa rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori" i ostalih zajedničkih aktivnosti u oblasti antidiskriminacije, rodne ravnopravnosti i manjinskih prava.

Kako statistika nužno prati generalno sve razvojne politike, neophodno je ustanoviti Indeks rodne ravnopravnosti kao novi statistički mehanizam. Očekuje se da će se do 2020. godine navedeni mehanizam realizovati uz ekspertsku podršku EIGE (Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost).

Do ustanovljavanja indeksa rodne ravnopravnosti prioriteta u razvoju zvanične statistike odnosili su se na ekonomska, socijalna i radna pitanja stanovništva, a nakon toga se otvara prostor za razvoj statistike rodne ravnopravnosti. Indeksa rodne ravnopravnosti će mjeri rodnu ravnopravnost indeksom od 1 (potpuna neravnopravnost) do 100 (potpuna ravnopravnost), kroz šest oblasti: znanje, rad, novac, zdravlje, vrijeme i moć.

Razvoj Indeksa rodne ravnopravnosti i drugih statistika iz oblasti diskriminacije doprinijeće efikasnijem vođenju politike ljudskih prava.

- *Upotrijebljeno je više rodno osjetljivih podataka u formulisanju politike i implementaciji programa i projekata*

U septembru 2016. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Zavod za statistiku Crne Gore su u okviru realizacije projekta "Indeks rodne ravnopravnosti" u Crnoj Gori i ostalih zajedničkih aktivnosti u oblasti antidiskriminacije, rodne ravnopravnosti i manjinskih prava objavili jubilarnu publikaciju „Žene i Muškarci u Crnoj Gori u 2016”⁴⁰, koja je šesto izdanje, počevši od 2006. i čiji je cilj da se na jednom mjestu prikaže najveći broj obilježja razvrstanih po polu:

Publikacija "Žene i muškarci" se sastoji od tabela i grafikona bez dodatnih statističkih i socioloških analiza.

Podaci koji su prikazani u ovoj publikaciji odnose se na sljedeće oblasti: 1) Stanovništvo; 2) Zdravlje; 3) Obrazovanje; 4) Socijalna zaštita; 5) Pravosuđe; 6) Zaposlenost i zarade; 7) Politika; 8) Nasilje u porodici. Osim apsolutnih podataka prikazanih po polu data je i polna raspodjela u procentima kojom se prati položaj žena i muškaraca. Većina podataka prikazanih u ovoj publikaciji i rezultati su istraživanja koja sprovodi Zavod za statistiku, i ovaj izvor nije posebno naveden. Manji dio podataka preuzet je od drugih državnih institucija čija su imena navedena ispod tabela ili grafikona.

Novo, sedmo, izdanje publikacije "Žene i muškarci"⁴¹ objavljeno je u 2018. godini.

37. Tri glavna prioriteta Crne Gore za jačanje nacionalne statistike rodne ravnopravnosti u narednih pet godina

- *Upotreba više rodno osjetljivih podataka u formulisanju politike i implementaciji programa i projekata*

Uspostavljeni Indeks rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori, kao pouzdan pokazatelj stanja, predstavljaće važan instrument kako za projektovanje budućih javnih politika kojima se unapređuje oblast rodne ravnopravnosti, tako i za mjerenje stepena senzitivnosti politika uopšte.

U Crnoj Gori postoje relevantni podaci za većinu oblasti koje su određene za mjerenje indeksa rodne ravnopravnosti, dok će za oblasti gdje nedostaju podaci biti neophodna dodatna istraživanja i ekspertna pomoć i podrška.

- *Sprovođenje novih anketa za izradu nacionalnih osnovnih informacija o specijalizovanim temama*

Statistika o ženskom preduzetništvu je nužna, s obzirom na to da se stalno ukazuje na njen potencijal, ali i nedostupnost pojedinih potrebnih pokazatelja razvoja. U tu svrhu se planira se analiza i izmjena zakonskih rješenja koja onemogućavaju vođenje statistike o ženskom

⁴⁰ Žene i muškarci u Crnoj Gori u 2016, <http://www.mmp.gov.me/rubrike/Publikacije/166949/zene-i-muskarci-u-Crnoj-Gori-2016.html>

⁴¹ Žene i muškarci u Crnoj Gori, 2018. <http://monstat.org/userfiles/file/publikacije/Zene%20i%20muskarci%20u%20Crnoj%20Gori%202019%20preview%20FINAL.pdf>

preduzetništvu, objedinjavanje svih relevantnih podataka na jednom mjestu, kao i laka dostupnost tih podataka. Takođe, uspostavljanje relevantnih indikatora, u skladu sa EUROSTAT, omogućiće upoređivanje razvijenosti ženskog preduzetništva u Crnoj Gori sa drugim zemljama i EU.

Navedeno će sigurno doprinijeti obimu, raznovrsnosti i kvalitetu istraživanja o ženskom preduzetništvu, kao i adekvatnom praćenju implementacije i na tim osnovama predlaganje korektivnih ili novih mjera politike ženskog preduzetništva.

U tom smislu je neophodno da Zavod za statistiku kontinuirano evidentira, ažurira i razvrstava sve statističke podatke od značaja za razvoj preduzetništva - po polu; da Zavod za te potrebe analizira efekte angažmana žena u biznisu, uz statističko poređenje sa aktivnostima i stanjem u preduzetništvu muškaraca, kao i da analizira uticaj koji tradicionalne vrijednosti, institucionalne, kulturološke, regulatorne i pravne barijere imaju na još uvijek nedovoljno učešće žena u privredi.

Pored toga, veoma je značajno sprovoditi različite ankete kroz koje će se prikupiti dodatni podaci o stanju razvoja i potreba žena preduzetnica, kao što su pitanja od značaja za razvoj inovativnosti, uvođenje novih tehnologija i korišćenja ICT.

Takođe, potrebno je da se realizuju specijalizovana istraživanja, posebno ona koja se odnose na istraživanja o nivou postojećih znanja i vještina žena preduzetnica, te da se ispita nivo usklađenosti postojećih obuka sa njihovim potrebama; da se s rezultatima istraživanja upoznaju razvojni partneri i provajderi obuke, a u cilju kreiranja novih programa edukacije za žene preduzetnice.

Strategijom zaštite od nasilja u porodici 2016 – 2020 planirana su kontinuirana istraživanja u cilju prikupljanja statističkih, administrativnih i pravosudnih podataka o svim oblicima nasilja, razvrstanih u odnosu na vrstu nasilja, pravosudni postupak (krivični ili prekršajni), podatak o tome da li je u pitanju ponovljeno nasilje (ranije vođeni postupci i izrečene mjere), pol, godište i relaciju između žrtve i učinioca, geografsku lokaciju.

Uspostaviće se sistematsko evidentiranje podataka zdravstvene statistike prema polu uz redovno praćenje, obrađivanje i publikovanje.

Publikovaće se rezultati obrade statističkih podataka o zastupljenosti žena i muškaraca u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti na državnom i lokalnom nivou, kao i na mjestima odlučivanja koja imenuje Vlada.

38. Nacionalni set indikatora za praćenje napretka u SDG

Nacionalnom strategijom održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine utvrđuje i složeni set indikatora⁴² koji treba da omogući efikasno praćenje i izvještavanje, a čine ga preuzeti indikatori održivog razvoja UN, specifični nacionalni indikatori, indikatori pojedinih međunarodnih organizacija i složeni indikatori.

⁴² Set inidikatora dat je u ANEKSU 12 Izvještaj Ministarstva održivog razvoja Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju

Bitno je spomenuti i kompleksni indikator - Indeks rodne nejednakosti (GII) koji je takođe uključen u okviru Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine. On prati rodnu (ne)jednakost s aspekta društvenog razvoja. Odražava se u tri dimenzije: reproduktivno zdravlje (mjeri se kroz maternalni mortalitet i stopu porođaja adolescentkinja), politička pozicija u sistemu (mjeri se pomoću udjela mjesta u parlamentu koje zauzimaju žene, kao i odnosa žena i muškaraca starijih od 25 godina koji imaju makar neki stepen srednjeg/višeg/visokog obrazovanja) i ekonomska aktivnost (mjeri se pomoću stope participacije na tržištu rada žena i muškaraca starijih od 15 godina).

Od 2010. godine, GII je dio Globalnog Izvještaja o ljudskom razvoju. Međutim, ovaj indikator je za Crnu Goru prvi put obračunat tek 2014. godine i tada je njegova vrijednost iznosila 0,172. Taj rezultat pozicionira Crnu Goru na 37. mjesto, u odnosu na 155 država koje su uključene u ovaj izvještaj.⁴³ To dalje znači da ne postoji drastična nejednakost među rodovima u Crnoj Gori. Analiza ovog indikatora tokom vremena može pokazati da li se nejednakost rodova povećava ili smanjuje sa razvojem države. Prema ovom indeksu, šanse za razvoj se smanjuju kada se nejednakost povećava.

Kako bi se dostigla rodna ravnopravnost u periodu koji predstoji, neophodno je donositi rodno senzitivne propise i politike, ali i raditi na političkom i ekonomskom osnaživanju žena. Da bi žene mogle ostvariti svoj puni potencijal i time doprinijeti održivom razvoju cjelokupne zajednice, one moraju biti ravnopravni društveni subjekti. Kroz eliminaciju rodne ravnopravnosti Crna Gora će doprinijeti ostvarenju globalnog Cilja 5 za održivi razvoj.

39. Prikupljanje kompilacija podataka o SDG % indikatorima i o rodnim specifičnostima u okviru drugih SDG

Strategijom održivog razvoja je predviđeno da se o njenom sprovođenju na bazi Akcionog plana i indikatora izvještava na dvogodišnjem nivou, počevši od 2019. godine. NSOR, takođe, definiše da je jedan od prioriteta, u periodu koji slijedi, uspostavljanje efikasnog sistema praćenja održivosti nacionalnog razvoja, koji bi uključio praćenje sprovođenja ciljeva, mjera i zadataka održivog razvoja utvrđenih Akcionim planom NSOR. S tim u vezi, NSOR je predvidjela da je neophodno uspostaviti informacionu platformu za obradu indikatora održivog razvoja i time obezbijediti uslove za pripremu pilot izvještaja do 2019. godine. Ministarstvo održivog razvoja i turizma sprovodi pripremne aktivnosti za izradu prvog izvještaja o sprovođenju Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine koji će ukazati na stepen implementacije Strategije u odnosu na mjere i aktivnosti za dvogodišnji period, kao i određene podatke o indikatorima održivog razvoja, koji uključuju i analizu uvođenja indikatora u sistem statističkog praćenja što će uzeti u obzir i indikatore koji se odnose na rdonu ravnopravnost.

Dodatno, u narednom periodu je neophodno raditi na jačanju međusektorske koordinacije između resora u Vladi radi usklađivanja javnih politika s politikom održivog razvoja, kako je

⁴³ Podaci iz Izvještaja Ministarstva održivog razvoja Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju - Aneks 12

definirano NSOR-om do 2030. godine. To uključuje utvrđivanje nedostataka u horizontalnoj i vertikalnoj ravni uprave u pogledu preuzimanja ciljeva i indikatora održivog razvoja u nacionalni okvir, kako bi se postiglo usklađivanje postojećih relevantnih strategija, programa i planova s Agendom UN za održivi razvoj do 2030. godine. Konkretno, potrebno je izvršiti analizu sektorskih politika s aspekta njihove usklađenosti s NSOR do 2030. godine i s tim u vezi treba predložiti izmjene i dopune postojećih sektorskih politika u odnosu na obaveze nadležnih resora i organa uprave u sprovođenju NSOR do 2030. godine. Na ovaj način bi se također u velikoj mjeri doprinijelo dostizanju Cilja 5 imajući u vidu da je NSOR preuzela sve zahtjeve agende 2030.

40. Dezagregacije koje se rutinski obezbjeđuju glavnim istraživanjima u Crnoj Gori

U Crnoj Gori nema sistemske segregacije Roma iako je očigledna izvjesna geografska segregacija iz razloga što je većina Roma nastanjena u predgrađima i centralizovana u improvizovanim naseljima.

Što se tiče Vladinih programskih dokumenta, pitanje desegregacije uglavnom tretiraju dokumenta Ministarstva prosvjete. Svi projekti inkluzivnog obrazovanja, koje realizuje Ministarstvo prosvjete i nauke poslednjih godina naglasak stavljaju na element prevencije segregacije.

Prema informacijama Ministarstva prosvjete⁴⁴, u 2015. godini 224 romske i egipćanske djece je bilo uključeno u redovni predškolski program obrazovanja, dok je dodatnih 80 prisustovalo poludnevnim programima. Što se tiče osnovne škole, iako je Zakonom o osnovnom obrazovanju (član 4.), propisano osnovno obrazovanje kao obavezno za svu djecu uzrasta od šest do petnaest godina, samo 76% RE djece ide u osnovnu školu. Podaci pokazuju da više od 11% romske djece ne pohađa školu (dječaci 9,4% i djevojčice 13,8%), zbog nepovoljnih socijalnih uslova, uključujući i siromaštvo, socijalnu segregaciju, nedostatak porodične podrške, kao i ranog stupanja u brak.

Područna jedinica osnovne škole JU OŠ "Božidar Vuković Podgoričanin" u blizini izbjegličkog kampa Konik je zatvorena završno sa školskom 2015/16 godinom. U 2016/17 školskoj godini sva djeca iz pomenutog područnog odjeljenja su integrisana u sedam (7) gradskih škola (OŠ "Božidar Vuković Podgoričanin", OŠ "21. maj", OŠ "Marko Miljanov", OŠ "Savo Peajanović", OŠ "Vuk Kardžić", OŠ "Vladimir Nazor" i OŠ "Oktoih") i za iste je obezbijeđen prevoz za koji troškove snosi Ministarstvo prosvjete.

U 2015/2016 školskoj godini, srednju školu je pohađalo 99 učenika (50 dječaka i 49 djevojčica), a 20 studenata/kinja je bilo na studijama na tri univerziteta u Crnoj Gori.

U školskoj 2016/17 godini u predškolske ustanove upisana su 103 djeteta, u osnovne škole je upisano 1617 učenika/ca, u srednje škole 112 učenika/ca, dok je na fakultetima akademske 2016/2017 upisano 20 studenata/kinja romske i egipćanske populacije.

⁴⁴ <http://www.mmp.gov.me/biblioteka/izvjestaji>

Školske 2017/18. godine u predškolsko vaspitanje i obrazovanje je upisano 191 dijete romske i egipćanske zajednice. Broj učenika romske i egipćanske zajednice u redovnom osnovnom obrazovanju, školske 2018/2019. godine, je 1793 učenika (936 M, 857 Ž), što čini 2,66% od ukupnog broja upisane djece u osnovne škole u Crnoj Gori. Školske 2018/19. godine nastavu redovno pohađa 137 učenika (75 M, 62Ž) romske i egipćanske populacije što u procentima čini 0,48% od ukupnog broja upisane djece u srednje škole u Crnoj Gori. Za II polugodište školske 2017/18 (januar-jun 2018.), isplaćene su stipendije (60 € mjesečno) za 102 učenika romske i egipćanske populacije (43 Ž, 59 M), a za I polugodište školske 2018/19 (septembar-decembar 2018.), isplaćene su stipendije za 110 učenika romske i egipćanske populacije (54 Ž, 56 M). Na osnovu podataka kojim raspolaže Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, akademske 2018/19. godine, je 14 studenata/ica (7 M, 7 Ž), stipendista, pripadnika romske i egipćanske zajednice. Za II semester akademske 2017/18 (januar-jun 2018.), isplaćene su stipendije (150 € mjesečno) za 17 studenata romske i egipćanske populacije (11 Ž, 6 M), a za I semestar akademske 2018/19 (septembar-decembar 2018.), isplaćene su stipendije za 14 studenata/kinja romske i egipćanske populacije (7 Ž, 7 M). Realizovane su dvije obuke za *saradnike* u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti zdravstva (u augustu i u oktobru 2018.) i u izvještajnom periodu je 10 škola objavilo konkurs za 18 saradnika. Obezbjedeći su udžbenici za učenike/ce romske i egipćanske populacije od prvog do devetog razreda. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je finansiralo izradu kompleta udžbenika za učenike I, II i III razreda osnovne škole. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je organizovalo sedmodnevno zimovanje za 23 učenika romske i egipćanske populacije (12 M, 11 Ž) VII, VIII i IX razreda OŠ iz u JU "Lovćen-Bečići" na Ivanovim Koritima, a na ljetovanju, u istoj ustanovi je boravilo 22 učenika romske i egipćanske populacije.

Ministarstvo prosvjete je obezbijedilo prevoz za više od 400 učenika romske i egipćanske zajednice koji pohađaju nastavu u sedam osnovnih škola u Opštini Podgorica, i to: OŠ „Božidar Vuković Podgoričanin”, OŠ "21. maj", OŠ "Marko Miljanov", OŠ "Savo Pejanović", OŠ "Vuk Karadžić", OŠ "Vladimir Nazor" i OŠ "Oktoih".⁴⁵

⁴⁵ Aneks 13 – Informacija Odjeljenja za unapređenje i zaštitu prava RAE populacije za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju

ANEKSI

ANEKS 1 – Izvještaj Vrhovnog suda Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju

Nakon dugogodišnje borbe aktivistkinja za ženska prava, 1995.godine u Pekingu, usvojeni su Pekinška deklaracija i platforma za akciju, čija je suština u unaprijeđivanju ciljeva jednakosti, razvoja i mira u korist svih žena na svijetu i u interesu cijelog čovječanstva.

Uoči obilježavanja jubileja 20 godina od usvajanja Pekinške deklaracije, 2020. godina će biti značajna za davanje pregleda na nacionalnim nivoima, za uočavanje napretka, kao i za ubrzano ostvarivanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i djevojaka.

U tom pogledu, sve države su pozvane da preduzmu sveobuhvatne preglede na nacionalnom nivou o ostvarenom napretku i izazovima sa kojima se susrijeću u implementaciji Pekinške deklaracije i platforme za akciju.

Vrhovni sud Crne Gore, kao najviši sud u državi, kao garant i promoter zaštite ljudskih prava, zadužen je da sa aspekta nadležnosti crnogorskih sudova, da opšti pregled o implementaciji Pekinške deklaracije.

Poglavlje 1: prioriteti, dostignuća, izazovi i neuspjeh

Koja su najvažnija dostignuća, izazovi i nastojanja u pravcu ravnopravnosti polova i osnaživanje žena u posljednjih 5 godina?

Eliminisanje nasilja nad ženama i djevojkama

Crna Gora je među prvim državama koje su potpisale Konvenciju Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljem tekstu – Istanbulska konvencija), koja je stupila na snagu u odnosu na Crnu Goru u avgustu 2014. godine. Time je preuzeta i obaveza da se sa dužnom pažnjom spriječe, istraže, kazne i obezbijedi reparacija za sva djela obuhvaćena Istanbulskom konvencijom.

Konvencija poziva na uspostavljanje rodno ravnopravnog društva, jer je nasilje nad ženama duboko ukorijenjeno u nejednakom društvenom položaju žena i muškaraca, a obnavlja se kulturom tolerancije prema nasilju i negiranjem postojanja nasilja. Ona zahtijeva da se prava žrtve u stave u središte svih mjera i da se primjenjuju kroz djelotvornu saradnju svih nadležnih organa, institucija i organizacija.

U junu 2017. godine, sudovi su dali doprinos u izradi prvog državnoj Izvještaja, koji između ostalog, razmatra i predstavlja aktivnosti preduzete od strane crnogorskih sudova u pogledu svih aspekata Konvencije.

U drugoj polovini 2018. godine, završen je prvi(osnovni) krug evaluacije primjene Istanbulske konvencije, i GREVIO Komitet, kao tijelo zaduženo za postupak praćenja primjene ove Konvencije od strane država članica, je usvojio prvi Izvještaj za Crnu Goru. U pitanju je Izvještaj koji ocjenjuje Konvenciju u cjelini, procjenjujući nivo usklađenosti crnogorskog zakonodavstva i prakse na svim područjima obuhvaćenim Konvencijom.

Ocjenjujući stanje u Crnoj Gori, GREVIO Komitet konstatuje da je značajno postignuće je što je Crna Gora zaokružila svoj zakonodavni okvir kada je riječ o borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici donošenjem niza zakona, od kojih je najvažniji Zakon o zaštiti od nasilja u porodici iz 2010. godine, koji uvodi prekršaj nasilje u porodici, a po prvi put se uvode posebne mjere zaštite za žrtvu i mjere zabrane prilaska, kao i druga važna prava za žrtve.

Sa velikom pažnjom smo primili prvi GREVIO Izvještaj za Crnu Goru, zainteresovani da čujemo u kojim oblastima ima prostora za napredak, svjesni i sami da je potrebno uložiti još dosta napora, kako bi ispunili složene zahtjeve Istanbulske konvencije kao najsveobuhvatnijeg međunarodnog ugovora u ovoj oblasti.

Jednakost i nediskriminacija prema zakonu i pristupu pravdi

Crnogorski sudovi, snažno su posvećeni stvaranju pravnog prostora koji je zasnovan na poštovanju ljudskih prava, pa i prava svih žena i djevojčica, i to bez diskriminacije po bilo kom osnovu.

Ustavom Crne Gore zagarantovano je pravo da su svi pred zakonom jednaki, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo. Takođe, u smislu pristupa pravdi, svako ima pravo na jednaku zaštitu svojih prava i sloboda i na pravni lijek protiv odluke kojom se odlučuje o njegovom pravu ili na zakonom zasnovanom interesu.

Pored toga, svako uziva pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, ustanovljenim na osnovu zakona, koje pravo je garantovano Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

Besplatna pravna pomoć

Značajne preduslove za jednak pristup pravdi Crna Gora je ispunila donošenjem Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći koji se primjenjuje od 1. januara 2012. godine. Zakonom se uređuje sveobuhvatan sistem pružanja besplatne pravne pomoći i omogućava se pristup sudu licima slabijeg imovnog stanja. Kada je riječ o žrtvama krivičnih djela nasilja u porodici i trgovine ljudima, oni prema ovom Zakonu imaju status privilegovanih korisnika, i njima se ova zaštita pruža bez prethodne procjene imovnog stanja.

U cilju realizacije mjera predviđenih Strategijom reforme pravoda 2014.-2018. godine i pratećim akcionim planom, gdje je u okviru strateškog cilja „jačanje dostupnosti, transparentnosti i javnog povjerenja u pravosuđe“, kao jedna od strateških smjernica, predviđeno je razvijanje i unaprijeđenje sistema besplatne pravne pomoći. Shodno tome, u prethodnom periodu su preduzete sljedeće aktivnosti:

- Udruženje sudija Crne Gore izradilo je brošuru o pravu na besplatnu pravnu pomoć koja je dostavljena osnovnim sudovima i objavljena na njihovim web stranicama, a info-letak o BPP izrađen uz podršku UNDP-a je dostavljen svim osnovnim sudovima, centrima za socijalni rad i poštama;

- Televizija Crne Gore je u više navrata, u okviru jutarnjeg programa, organizovala priloge i gostovanja sa temom besplatna pravna pomoć;

- Unaprijeđen je način prikupljanja i analiziranja podataka o pružanju besplatne pravne pomoći, tako što je Ministarstvu pravde omogućen pristup podacima iz PRIS-a. Naime, PRIS u realnom vremenu omogućava pregled podataka pružanja besplatne pravne pomoći, na način što se za svaki pojedinačni sud na dnevnom nivou mogu dobiti podaci o broju podnesenih zahtjeva za besplatnu pravnu pomoć, načinu odlučivanja po zahtjevima, statistika po licima kojima je odobrenih besplatna pravna pomoć, statistika po korisnicima, kao i po obliku pružene pravne pomoći i ukupnom iznosu isplaćenih i vraćenih sredstava po osnovu pružanja pravne pomoći.

- U saradnji Udruženja sudija i Centra za demokratsku tranziciju sa sudovima, izradjena je brošura o besplatnoj pravnoj pomoći koja je istaknuta na internet stranicama sudova.

- U cilju afirmisanja sistema besplatne pravne pomoći među studentima pravnih fakulteta u Crnoj Gori, na osnovu Memoranduma o saradnji koji su potpisali Vrhovni sud Crne Gore i Pravni fakultet Univerziteta Donja Gorica, na stručnu praksu u Osnovnom sudu u Podgorici upućeno je dvoje saradnika u nastavi.

U periodu od 2014. do 2016. godine, žene oštećene raznim vrstama krivičnih djela su podnijele ukupno 88 zahtjeva za BPP. Od toga broja, 83 zahtjeva su usvojena, 3 zahtjeva su odbijena, dok su 2 zahtjeva odbačena⁴⁶.

Saradnja sa civilnim sektorom

Istanbulska konvencija poziva članice da prepoznaju, podstiču i podržavaju na svim nivoima rad nevladinih organizacija i organizacija civilnog društva u borbi protiv nasilja nad ženama i da uspostave djelotvornu saradnju sa ovim organizacijama.

U tom duhu, a radi davanja holističkog odgovora na nasilje nad ženama, sklopili smo partnerstva i sa nevladinim organizacijama koje se bore za prava žena.

⁴⁶ Podatak iz prvog Izvještaja o sprovođenju Istanbulske konvencije

Tako smo u martu 2016. godine. potpisali Memorandum o saradnji sa nevladinom organizacijom "Centar za ženska prava", vođeni ciljem da razmjenjujemo informacije i saradjujemo na implementaciji projekata i aktivnosti u oblasti zaštite od nasilja nad ženama i nasilja u porodici, suzbijanju diskriminacije žena i promociji ravnopravnosti žena i muškaraca. Uspostavljena saradnja dala je rezultate u vidu publikovanja inoviranog izdanja Informatora za svjedoke/oštećene krivičnim djelima nasilja u porodici i trgovine ljudima, uz nadu da će svjedoci i žrtve na ovim stranicama pronaći sve potrebne informacije, koje će im pomoći da se dok borave u sudu ne osjećaju kao „nestručni autsajderi“, i da će im ovaj vid podrške omogućiti da se se osjećaju prijatno tokom trajanja sudskog procesa.

Kao plod ove saradnje organizovana je i dvodnevna obuka na kojoj su osobe zadužene za podršku oštećenima i svjedocima iz crnogorskih sudova imale priliku da prošire znanje i praktično vježbaju vještine koje su neophodne za rad sa žrtvama i svjedocima porodičnog nasilja.

Polna struktura sudija u sudovima

Prema Godišnjem Izvještaju o radu Sudskog savjeta i ukupnom stanju u sudstvu za 2018. godinu, ukupan broj sudija u crnogorskim sudovima je 253, od čega žene zauzimaju 152 sudijska mjesta(60.08%), a muškarci sudije – 101(39.92%). Kada je riječ o najvišem sudu u državi, Vrhovnom sudu Crne Gore, od ukupno 19 sudija, 14 sudija su žene, a 5 sudija su muškog roda.

Izazovi

Sudovi nisu ostali imuni na očekivanja javnosti kada je riječ o kaznenoj politici crnogorskih sudova. Svjesni smo potrebe da je u borbi protiv nasilja nad ženama neophodno odlučno i snažno reagovati, putem odgovarajuće i odvrćajuće kaznene politike.

Povedeni tom potrebom, Vrhovni sud Crne Gore, je u granicama svojih ovlašćenja, a poštujući osnovna načela sudstva - samostalnosti i nezavisnosti, dao preporuke sudijama krivičarima da je neophodno pooštriti kaznenu politiku.

Jednim dijelom sudska kaznena politika opredijeljena je zakonodavnim rješenjima kada je riječ o prekršaju nasilje u porodici, Naime, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici propisuje novčanu kaznu u fiksnom iznosu od 150 eura kao kaznu za prekršajnu odgovornost, pa su tako sudovi onemogućeni u adekvatnom odmjeraivanju kazne.

Takođe, izazov postoji i u dijelu osnaživanja ljudskih i tehničkih kapaciteta Službi za podršku svjedocima žrtvama nasilja u porodici i trgovine ljudima koje su osnovane pri svim crnogorskim sudovima koji postupaju u ovim predmetima. U tom cilju, svim službama su date smjernice za budući razvoj i unaprijeđenje njihovog rada, koji se odnose na tehničku opremljenost sudova postojanje posebnih čekaonica za žrtve odvojenih od sudnice, kao i na osposobljavanje zaposlenih u Službama.

Poglavlje 2.

13. Kojim oblicima nasilja nad ženama i djevojkama, i u kojim specifičnim kontekstima ili postavkama, ste dali prioritet za akciju, u posljednjih pet godina?

Kao što je i uočeno u pomenutom GREVIO Izvještaju, nasilje u porodici je najzastupljeniji oblik nasilja nad ženama, koji u pravnom sistemu Crne Gore, egzistira kao prekršaj i kao krivično djelo.

Prekršaji nasilje u porodici – statistika za 2018. godinu

Kada je riječ o prekršajima, iz Godišnjeg izvještaja sudova za prekršaje za 2018. godinu, se može vidjeti da su sudovi za prekršaje u toku 2018. godine imali ukupno u radu 1.972 predmeta iz oblasti Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, od čega 1.101 Sud za prekršaje u Podgorici, 496 Sud za prekršaje u Budvi i 375 predmeta Sud za prekršaje u Bijelom Polju.

Ukupno je završeno 1.563 predmeta ili 79,26%, od čega u Sudu za prekršaje Podgorica 836, u Sudu za prekršaje Budva 417 i u Sud za prekršaje Bijelo Polje 310 predmeta.

Navedeni predmeti su završeni na način što je izrečeno:

-novčanih kazni 521

- kazni zatvora 165
- uslovnih osuda 256
- opomena 102
- vaspitnih mjera 27,
- u 13 predmeta je odbačen zahtjev,
- u 47 predmeta je obustavljen postupak,
- u 368 predmeta donijeta oslobađajuća odluka,
- dok su 53 predmeta riješena na drugi način.
- Takođe, ukupno je izrečeno 408 zaštitnih mjera, i to:
- udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje 65
- zabrana približavanja 116
- zabrana uznemiravanja i uhođenja 154
- obavezno psihijatrijsko liječenje i liječenje od zavisnosti 64
- obavezni psihosocijalni tretman 8, i
- pojačan nadzor od strane roditelja 1.

Uporednom analizom navedenih podataka sa podacima iz Godišnjeg izvještaja o radu sudova za prekršaje na predmetima iz oblasti Zakona o zaštiti od nasilja u porodici za 2017. godinu, utvrđuje se da je broj predmeta u radu u 2018. godini povećan u odnosu na 2017. godinu sa 1.790 na 1.972, odnosno za 10,16%. Takođe, i pored povećanja broja predmeta u radu, procenat završenih predmeta je povećan sa 76,31% (1.366 predmeta) na 79,26% (1.563 predmeta).

Što se tiče načina rješavanja završenih predmeta uporednom analizom podataka za 2018 i 2017. godinu utvrđuje se da je procenat izrečenih novčanih kazni povećan u 2018. godini sa 32,33% na 33,34%, procenat izrečenih kazni zatvora povećan sa 7,52% na 10,56%, dok je procenat uslovnih osuda povećan sa 13,07% na 16,38%. Procenat obustava je neznatno opao sa 6,93% na 6,52%, pri čemu je procenat izrečenih vaspitnih mjera neznatno porastao (sa 0,58% na 1,73%), kao i procenat odbačenih zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka (0,36% na 0,83%). Značajno je opao procenat oslobađajućih odluka, i to sa 31,24% na 23,54%. U pogledu izrečenih zaštitnih mjera, zapaža se da je u 2018. godini izrečeno ukupno 408 mjera, dok je u 2017. godini taj broj iznosio 302, što je povećanje za 35% u odnosu na 2017. godinu.

Krivična djela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici - statistika

Kada je riječ o krivičnim djelima nasilja u porodici, sudovi su tokom 2018. godine imali ukupno u radu 232 predmeta. Od toga broja, 147 predmeta je pravnosanažno riješeno, i to 136 predmeta – osuđujućom odlukom, njih 6 oslobađajućom odlukom, 2 predmeta su riješena presduom kojom se optužba odbija, dok je u 2 slučaja donijeto rješenje o odbačaju.

Kada je riječ o ostalim oblicima nasilja nad ženama, značajno je pomenuti da je Crna Gora izmjenama i dopunama krivičnog zakonodavstva u julu 2017. godine, izvršila usklađivanje sa standardima Istanbulske konvencijom, i to uvođenjem novih oblika inkriminacija: prinudna sterilizacija, genitalno sakaćenje i proganjanje.

Takođe, pooštrena je kaznena politika za krivično djelo nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici. Naime, za osnovni blik ovog djela kazna je povećana sa jedne na dvije godine zatvora. Povodom preporuke GREVIO Komiteta da postoji hitna potreba za povećanjem svijesti kod nosilaca sudijske funkcije o svim oblicima nasilja obuhvaćenim Istanbulske konvencijom, ističemo da se i crnogorskim sudovima čini veoma korisnim i pozitivnim organizovanje dodatnih obuka o raznim aspektima Istanbulske konvencije.

Naknada štete žrtvama krivičnih djela nasilja

Crna Gora je 2009. godine potvrdila Evropsku konvenciju o naknadi štete žrtvama krivičnog djela nasilja, čime je preuzela i obavezu da donese poseban zakon kojim će se uspostaviti nacionalni mehanizam za naknadu štete. Zakon o naknadi štete za žrtvama krivičnih djela nasilja donijet je 2015. godine, prema kojem se daje pravo na naknadu štete licu koje je oštećeno krivičnim djelom - žrtvi, a koje je izvršeno sa umišljajem uz primjenu sile i koje za neposrednu posledicu ima smrt, teški tjelesnu povredu ili teško narušenje fizičkog ili psihičkog zdravlja. Primjena ovog zakona počće danom pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji.

ZKP propusuje mogućnost podnošenja imovinskopravnog zahtjeva koji je nastao usljed izvršenja krivičnog djela, ako se time ne bi znatno odugovlačio postupak. Imovinskopravni zahtjev može se odnositi na naknadu štete, povraćaj stvari ili poništaj određenog pravnog posla. Takođe, oštećeni imaju pravo da zahtijevaju naknadu štete i kroz redovan parnični postupak. Crnogorsko sudstvo prihvata preporuku međunarodnih komiteta(CEDAW Komitet. GREVIO Komitet, GRETA) da bi u cilju prevazilaženja problema u praksi, koji se odnose na dugo trajanje postupaka za ostvarivanje naknade za žrtve nasilja, bilo poželjno ići u pravcu uvođenja naknade od strane države. Zakon o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja, koji je Crna Gora donijela 2016. godine, predviđa mogućnost nadoknade štete od države, i podržava se mišljenje da njegova primjena ne bi trebala da zavisi od ulaska Crne Gore u Evropsku uniju.

Poglavlje 4:

Podaci i statistika

Sudovi svoju statistiku crpe iz PRIS-a. Pravosudni informacioni sistem koriste svi sudovi za praćenje predmeta, za neke aspekte upravljanja predmetima i komunikaciju sa strankama. PRIS takođe sakuplja sveobuhvatne statističke podatke, koji se unose u godišnje izvještaje o radu sudova.

IKT Strategija pravosuđa posvećena je razvoju i unaprijeđenju pravosudnog informacionog sistema kao jedinstvenog sistema sudova, Državnog tužilaštava, Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija i Ministarstva pravde. Ponudiće se djelotvoran i standardizovan sistem za sttističko izvještavanje, u kojem će podaci biti u bazi po raznim kriterijumima i metodologijama.

Posebna pažnja biće usmjerena na praćenje podataka kada su u pitanju krivična djela nasilja u porodici i nasilja nad ženama, gdje će se obezbijediti da svi podaci budu razvrstani po: polu i godinama starosti žrtve, odnosu žrtve i učinioca, mjestu izvršenja nasilja, vrsti nasilja, podaci o djeci kao žrtvama/svjedocima nasilja itd.

ANEKS 2 – Informacija iz Ministarstva zdravlja Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju

Crna Gora ratifikovala je Konvenciju Savjeta Evrope o suzbijanju i sprječavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici 2013.godine, te je njenim stupanjem na snagu 2014. godine, naša država preuzela niz obaveza koje se tiču strukturne zabrane diskriminacije i sprovođenja principa „Nulte tolerancije“, prema nasulju nad ženama i nasilju u porodici kroz djelotvornu i koordiniranu saradnju svih nadležnih organa, institucija i organizacija.

Opšti principi Konvencije Savjeta Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici za ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu definisan je, između ostalog, Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, Zakonom o zdravstvenom osiguranju, Zakonom o pravima pacijenata, podzakonskim aktima donešenim u skladu sa zakonom, kao i drugim propisima čija su osnova navedeni zakoni, a odnose se na Sektor zdravstvenih politika. U cilju kreiranja i implementacije odgovarajućih politika usvojena je Strategija za očuvanje i unapređenje reproduktivnog i seksualnog zdravlja za period 2013. – 2020. godina.

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti utvrđeno je da u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu građani su jednaki, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, rodni identitet, seksualnu orijentaciju, starosnu dob, invaliditet, jezik, vjeru, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i drugo lično svojstvo u skladu sa zakonom.

Zakonom o pravima pacijenata utvrđeno je jednako pravo na kvalitetnu i kontinuiranu zdravstvenu zaštitu garantuje se svakom pacijentu u skladu sa njegovim zdravstvenim stanjem, opšte prihvaćenim stručnim standardima i etičkim načelima uz pravo na ublažavanje patnje i bola u svakoj fazi bolesti i stanja na svim nivoima zdravstvene zaštite.

Zakon o uslovima i postupku za prekid trudnoće utvrđeno je da doktor specijalista ginekologije i akušerstva je dužan da u svim slučajevima podnošenje zahtjeva za prekid trudnoće trudnicu, odnosno roditelja, usvojioca, staraoca ili organ starateljstva upozna sa medicinskim metodama i sredstvima za izvršenje prekida trudnoće i ukaže na opasnost i štetne posljedice po zdravlje koje mogu da nastupe usljed prekida trudnoće.

Iz navedenog normativnog okvira obaveza je zdravstvenih ustanova u sprovođenju zdravstvenih politika u dijelu prava pacijenata da obezbijede pružanje zdravstvenih usluga bez bilo kog oblika nasilja bilo psihičkog, psihološkog ili drugog vida nasilja prema pacijentkinjama što je u skladu sa zakonom i kažnjivo. U slučaju prijema pacijentkinja koje su pretrpjele bilo kakav vid nasilja psihičkog, psihološkog ili fizičkog zdravstveni radnik u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi je u obavezi da identifikuje nasilje ukoliko je prepoznato i isto prijavi Ministarstvu unutrašnjih poslova u cilju procesuiranja i preduzimanja odgovarajućih radnji na zaštiti od nasilja.

U tom smislu implementacijom normativnog okvira u sektoru zdravstva, poštujući principe i obaveze iz međunarodnih obaveza donešen je PROTOKOL O ZAŠTITI OD NASILJA U PORODICI I NASILJA NAD ŽENAMA I PROTOKOL O ZAŠTITI OD NASILJA NAD DJECOM, koji se odnose na sektor zdravlja i dostupni su svim zdravstvenim ustanovama, a zdravstveni radnici su u obavezi da postupaju u skladu sa donešenim protokolima.

ANEKS 3 – Izvještaj Zavoda za zapošljavanje Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju

Godina 2014.

Programi obrazovanja i osposobljavanja odraslih obuhvataju aktivnosti kojima se nezaposlenim licima pruža mogućnost da inoviraju znanje u okviru istog zanimanja i nivoa obrazovanja, steknu stručne kvalifikacije, odnosno znanja i vještine potrebne za obavljanje poslova u okviru zanimanja, radi povećanja zapošljivosti, odnosno, zapošljavanja ovih lica. Ciljnu grupu programa čine lica sa neadekvatnim znanjima i vještinama, suficitarnih zanimanja, dugoročno nezaposlena lica, pripadnici RE populacije, korisnici novčane naknade i drugih socijalnih davanja, kao i druga lica pripremljena za uključivanje u ovu mjeru aktivne politike zapošljavanja. Ovi programi u 2014. g., realizovani su za 1.551 lice iz evidencije Zavoda. **Lica ženskog pola su učestvovala sa 61,57 % (955 učesnika).**

Javni rad je rad koji se organizuje u cilju zapošljavanja na određeno vrijeme prioritetno teže zapošljivih lica, radi očuvanja i unapređenja njihovih radnih sposobnosti, kao i ostvarivanja određenog javnog interesa. Ciljnu grupu ovih programa čine nezaposlena lica iz evidencije Zavoda, prioritetno teže zapošljiva lica koja su identifikovana kao dugoročno nezaposlena lica, lica sa invaliditetom, lica umanjениh radnih sposobnosti koja nemaju karakter invalidnosti, pripadnici RE populacije, korisnici novčane naknade i socijalnih davanja i druga nezaposlena lica kojima se omogućava radna i socijalna uključenost i ublažavanje posledice dugoročne nezaposlenosti. Zavod je u 2014. godini organizovao javne radove za 879 učesnika. **Lica ženskog pola učestvuju sa 55,66% (498 učesnika).**

Zavod je krajem 2013. godine počeo sa realizacijom **pilot programa stimulisanja prvog zapošljavanja lica sa stečenim srednjim obrazovanjem, III i IV nivoa obrazovanja, bez radnog staža ili sa stažom u nižem nivou obrazovanja**, kojima je omogućeno da u radnom okruženju steknu znanja i vještine potrebne za obavljanje poslova određenog zanimanja. Program se realizovao za 336 lica. **Lica ženskog pola su u navedenom programu učestvovala sa 28,6% (96 osoba).**

Program stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem predstavlja podsticaj za visokoškolce da kroz dokazivanje u radnom okruženju lakše dođu do zaposlenja. Korisnici programa se stručno osposobljavaju, u trajanju od devet mjeseci, tokom kojeg primaju naknadu. Program stručnog osposobljavanja, u drugom ciklusu realizacije 2013/2014. godine je sproveden za 3.858 lica sa stečenim visokim obrazovanjem. **Lica ženskog pola su učestvovala sa 61,75% (2.135 lica).**

Profesionalna rehabilitacija je proces koji se realizuje sa ciljem osposobljavanja pojedinca za socijalnu i radnu integraciju, pri čemu obuhvata mjere i aktivnosti koje omogućavaju da se lica sa invaliditetom i ostala teže zapošljiva lica, kao ciljna grupa, na odgovarajući način osposobe za rad, zadrže zaposlenje, u njemu napreduju ili promijene profesionalnu karijeru. Suštinu profesionalne rehabilitacije čini prepoznavanje problema, procjena preostale radne sposobnosti, usmjeravanje i osposobljavanje za zapošljavanje, uz psiho-socijalnu podršku i na kraju zapošljavanje, održavanje zaposlenja i napredovanje u njemu. U toku 2014. godine ukupno 81 lice (**50,62% žena**) je uključeno u proces profesionalne rehabilitacije

Godina 2015.

Programi **obrazovanja i osposobljavanja odraslih** realizovani su za 892 nezaposlena lica. **Lica ženskog pola**, u navedenim programima učestvovala su sa **56% (550 lica).**

Realizacijom javnih radovi u 2015. godini omogućeno je zapošljavanje 1.383 dugoročno nezaposlena lica, od čega je **56,9% lica ženskog pola**.

Stimulisanje zapošljavanja lica sa stečenim srednjim obrazovanjem - Polazeći od kretanja na tržištu rada u poslednjih nekoliko godina koja ukazuju na visoko učešće lica sa stečenim srednjim obrazovanjem, Zavod je, u 2015., realizovao program stimulisanja zapošljavanja ovih lica. Programom je obuhvaćeno 309 lica, od čega **137 lica ženskog pola (44,34%)**.

Mladi su naš potencijal, pružimo im šansu - Ovim programom je obuhvaćeno 50 lica životne dobi do 30 godina, sa stečenim visokim obrazovanjem, radnim iskustvom u nivou obrazovanja, naprednim poznavanjem rada na računaru i engleskog jezika. U izvještajnom periodu, učesnici programa su: doprinjeli podizanju svijesti nezaposlenih lica o značaju preduzetništva kroz vršnjačku edukaciju, učestvovali u izradi biznis planova za nezaposlena lica kao potencijalne korisnike kredita, u saradnji sa opštinama, biznis centrima, centrima za socijalni rad, školama, turističkim organizacijama, nevladinim organizacijama, sportskim klubovima i drugim organizacijama, učestvovali u izradi projektnih aplikacija za dodjelu sredstava iz nacionalnih i međunarodnih fondova i inicirali osnivanje tri klastera. **58% učesnika programa su lica ženskog pola**.

Realizovan je i program **Osposobljavanje za samostalan rad** u cilju stimulisanja zapošljavanja 123 lica, bez iskustva u nivou obrazovanja. Program je obezbijedio prvo zapošljavanje 109 nezaposlenih lica u trajanju od šest mjeseci i 14 lica u trajanju od devet mjeseci, čime su ova lica stekla uslov za polaganje stručnog ispita. **Lica ženskog pola su učestvovala sa 47,2% u ovom programu**.

Program stručnog osposobljavanja, u trećem ciklusu realizacije 2014/2015. godina je sproveden za 3.458 lica sa stečenim visokim obrazovanjem. **Lica ženskog pola**, u programu učestvuju sa **61,75% (2.135 lica)**.

Godina 2016.

Zavod za zapošljavanje je, tokom 2016. godine, realizovao **programe obrazovanja i osposobljavanja**, za 454 nezaposlena lica. **Lica ženskog pola**, u navedenim programima učestvovala su sa **59%**.

U izvještajnom periodu u **javnim radovima** zaposleno je 1.096 lica iz evidencije Zavoda. **Lica ženskog pola**, u navedenim programima učestvovala su sa **69%**.

Mladi su naš potencijal, pružimo im šansu - Stimulišući zapošljavanje mladih u opštinama prebivališta, programom je obuhvaćeno 49 lica sa stečenim visokim obrazovanjem, od kojih **60% lica ženskog pola**.

Realizovao **program osposobljavanja za samostalan rad** za 71 nezaposleno lice, bez iskustva, sa III i IV nivoom obrazovanja, stečenim prije manje od dvije godine. Programom je obezbijedeno osposobljavanje uz rad u trajanju od šest mjeseci. **Učešće lica ženskog pola je 42%**.

„Stop sivoj ekonomiji” je projekat realizovan u cilju osposobljavanja i zapošljavanja mladih na poslovima suzbijanja sive ekonomije. Učesnici programa su u realnoj radnoj sredini pružali tehničku podršku i pomoć službenim licima Uprave za inspeksijske poslove, Uprave policije i Poreske uprave u suzbijanju neformalnog poslovanja. Uz kontinuirano mentorstvo, učesnici programa su zaposleni na određeno vrijeme, u trajanju od 3 mjeseca, na poslovima: registracije poreskih obveznika, obveznika doprinosa i osiguranja, kontrole ispravnosti registracionih prijava i rješenja o registraciji, primjene pozitivnih poreskih propisa, prijema i obrade poreskih prijava, obrade i sređivanja poreskih evidencija, u call centru, realizacije projekta „Budi

odgovoran“ i na drugim poslovima inspekcijskih službi u svim segmentima utvrđenim operativnim planom rada. Ovim programom obuhvaćeno je 100 nezaposlenih visokoobrazovnih lica, do 29 godina života, sa radnim iskustvom u najkraćem trajanju od devet mjeseci, od kojih je **56% lica ženskog pola**.

Program stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem, u četvrtom ciklusu realizacije - 2015/16. god., realizovan je za 3.319 lica sa stečenim visokim obrazovanjem, bez iskustva u nivou obrazovanja. Učešće lica ženskog pola iznosi 61%.

U mjere **profesionalne rehabilitacije** ukupno je uključeno 210 lica. Od ukupnog broja uključenih, **118 su žene (56,19%)**.

Godina 2017.

Programi obrazovanja i osposobljavanja odraslih su u 2017. godini realizovani za 553 nezaposlena lica. **Učešće žena** u navedenim programima iznosi **51,45% (283 žene)**.

U 2017. g., u **javnim radovima** je zaposleno 1.214 lica iz evidencije Zavoda. **Lica ženskog pola su učestvovala sa 57%**.

Programom **“Stop sivoj ekonomiji”** je obuhvaćeno je 145 nezaposlenih visokoobrazovnih lica, od kojih je **48 % lica ženskog pola**.

Program stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem u 2016/2017. godini se sprovodio za 3.360 lica. **Učešće lica ženskog pola** u ukupnom broju uključenih lica iznosi **1826 – 54,34**.

U mjere i aktivnosti profesionalne rehabilitacije u 2017. godini su bila uključena lica. Od ukupnog broja uključenih, **94 su žene**, što čini **51,36%** od ukupnog broja uključenih.

Godina 2018.

Programi obrazovanja i osposobljavanja odraslih su u 2018. godini realizovani za 1.295 nezaposlenih lica. **Učešće žena** u navedenim programima je iznosilo **52,8%**.

U 2018. godini u **javnim radovima** je zaposleno 1.345 lica iz evidencije Zavoda. **Lica ženskog pola su učestvovala sa 58,93%**.

Zavod je i u 2018. godini sprovodio i program aktivne politike zapošljavanja **“Stop sivoj ekonomiji”**. Ovim programom obuhvaćeno je 180 nezaposlenih visokoobrazovnih lica, do 30 godina života, sa radnim iskustvom u najkraćem trajanju od devet mjeseci, od kojih je **56,7% lica ženskog pola**.

Program stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem u 2017/2018. godini se sprovodi za 3.055 lica. **Učešće lica ženskog pola** u ukupnom broju uključenih lica iznosi **58%**.

Zavod za zapošljavanje je u 2018. godini u saradnji sa agencijama za zapošljavanje, realizovao Pilot program podrške teže zapošljivim licima u pripremi i aktiviranju na tržištu rada **“Osnaži me i uspjeću”**. Program je kreiran na bazi nacionalnih i evropskih smjernica i preporuka, s ciljem pružanja podrške teže zapošljivim licima, prioritetno ženama bivšim korisnicama naknade po osnovu rođenja troje i više djece i korisnicima materijalnog obezbjeđenja porodice, u pripremi i aktiviranju na tržištu rada. Programom je obuhvaćeno 925 teže zapošljivih lica. U ukupnom broju učesnika programa, **lica ženskog pola učestvuju sa 95,7%**.

U 2018. god., u **mjere i aktivnosti profesionalne rehabilitacije** uključena su 303 lica. Od ukupnog broja uključenih, **200 su žene, što čini 63,89%** od ukupnog broja uključenih.

Zavod za zapošljavanje u kontinuitetu sprovodi „Inovirani program za kontinuirano stimulisanje zapošljavanja i preduzetništva u Crnoj Gori“ (poznatiji kao „Inovirani program samozapošljavanja“). Ovaj program podrazumijeva finansiranje pokretanja sopstvenog biznisa nezaposlenih lica, kao i kreditiranje malih i srednjih preduzeća pod povoljnijim uslovima od tržišnih. Za kreditna sredstva iz ovog Programa mogu konkurisati fizička lica – lica sa evidencije nezaposlenih, preduzetnici, kao i pravna lica sa statusom malog i srednjeg preduzeća. Preduslov za dobijanje kreditnih sredstava je otvaranje novih radnih mjesta zahvaljujući poslovnoj aktivnosti koja se otpočinje ili proširuje. Za svako novootvoreno radno mjesto može se dobiti do 5.000€, s tim što je maksimalni iznos kredita 15.000 € (3 novootvorena radna mjesta). Rok otplate kredita je 3 godine za fizička i 2 godine za pravna lica sa grace periodom od 1 godine. Kamatna stopa je 3% i 4% na godišnjem nivou. Kamatna stopa od 3% je nezaposlene žene nosioce kredita i lica iz manje razvijenih opština, a 4% za lica iz razvijenijih opština i mala i srednja preduzeća.

U periodu od 1.1.2014. do 31.12.2018. godine za nezaposlena lica je isfinansirano 173 kredita. Od ovog broja, 43,93% kredita je dodijeljeno nezaposlenim licima ženskog pola (76 kredita) u iznosu od 420.000€, čijom realizacijom je omogućeno otvaranje 84 nova radna mjesta.

ANEKS 4 – Izvještaj Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju

Programom razvoja poljoprivrede i ruralnih područja Crne Gore u okviru IPARD II 2014-2020 (IPARD II program), u okviru mjere 1 – Investicije u fizički kapital poljoprivrednih gazdinstava, prilikom rangiranja projekata za investicije na gazdinstvima u kojima su žene nosioci gazdinstva dobijaju 15 bodova, dok u okviru mjere 3 – Diverzifikacija gazdinstava i razvoj poslovanja, ukoliko su žene nosioci gazdinstva dobijaju 20 bodova.

Sa sprovođenjem IPARD II programa otpočeto je u 2018. godini. U okviru mjere 1 – Investicije u fizički kapital poljoprivrednih gazdinstava, Od 389 pristiglih projekata, za 31 pristigli projekat nosilac gazdinstva su žene, odnosno 7,97 % u odnosu na ukupan broj pristiglih zahtjeva. U toku je administrativna kontrola zahtjeva. Za ovu mjeru izdvojeno je 10,720.000,00 EUR, od čega je 75% EU dio, a 25 % iz nacionalnog budžeta.

Za promociju mjere 1 – Investicije u fizički kapital poljoprivrednih gazdinstava održane su 22 radionice u svoro svim opštinama u Crnoj Gori na kojima je prisustvovalo 877 potencijalnih aplikanata. Odštampano je 1000 primjeraka vodiča za korisnike, flajera za procedure nabavke, flajera za obavezne standarde i roll roll up-ovi. Najave i saopštenja za javnost pripremani su za svaki od događaja, uključujući radionice koje su realizovane u vezi sa IPARD javnim pozivima. I najave i saopštenja sa slikama slati su svim medijima u Crnoj Gori. Takođe, informacije o objavljivanju javnog poziva slata su svim opštinama i Agro biznis centrima putem elektronske pošte sa svim pratećim dokumentima za javni poziv. Za sve ove aktivnosti utrošeno je 7,500 eura izvor finansiranja je Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja.

Sve je veći broj žena koji su nosioci poljoprivrednih gazdinstava. Od 2016.godine pa do danas u Registru poljoprivrednih gazdinstava registrovano je 1349 gazdinstava kojima su žene nosioci gazdinstva. Mjere podrške Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja omogućile su modernizuju gazdinstva, jačanje proizvodne konkurentnosti, povećavanje produktivnost gazdinstava, smanjenje troškova, povećanje kvaliteta proizvoda, higijene i bezbjednosti hrane.

ANEKS 5 - Informacija Univerziteta Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju

U okviru poglavlja „B“ Pekinške platforme za akciju - Obrazovanje i obuka žena, Univerzitet Crne Gore u svim oblastima svog rada kontinuirano afirmiše princip rodne ravnopravnosti.

U prethodnom periodu, usaglašen je Memorandum o saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava, kojim se definišu dalje aktivnosti Univerziteta Crne Gore u ovom segmentu djelovanja.

Kroz obrazovne kurikulume na odgovarajućim studijskim programima, studentkinje i studenti stiču stručna znanja i vještine iz oblasti rodne ravnopravnosti, sa ishodima i mogućnostima za primjenu u praksi. Po osnovu međuinstitucionalnog sporazuma za kreditnu mobilnost sklopljenog u okviru Erasmus + programa Univerziteta Crne Gore, studentkinja Političkih nauka boravi na Univerzitetu Island u Reykjaviku, na programu koji je baziran na konceptu rodne ravnopravnosti.

Studijski programi su ravnopravno dostupni i studentkinjama i studentima i Univerzitet Crne Gore ih ravnomjerno promovise kroz upisnu politiku.

Kroz pravne propise Univerziteta Crne Gore data je mogućnost da se i kroz programe cjeloživotnog učenja stiču odgovarajuća znanja i vještine.

Kao najveća obrazovna institucija, između prioriteta predviđenih Pekinškom deklaracijom i Platformom za akciju, smatramo da je obrazovanje djevojaka i žena i sticanje savremenih znanja i vještina osnovni uslov za odgovarajuće zapošljavanje i samim tim za njihovo ekonomsko osnaživanje u cilju postizanja rodnog balansa u svim društvenim segmentima.

Imajući u vidu odredbe Agende za održivi razvoj do 2030.godine, Univerzitet Crne Gore u punom obimu podržava cilj 4., koji se odnosi na kvalitet obrazovanja, a posebno, kroz svakodnevni obrazovni proces, afirmiše vrijednosti iz tačke 4.7 ovog cilja, tako da svi studenti: „steknu znanja i vještine potrebne da se unaprijedi održivi razvoj, između ostalog i putem edukacije za održivi razvoj i održive stilove života, ljudska prava, rodnu ravnopravnost, kao i za promovisanje kulture mira i nenasilja, pripadnosti globalnoj zajednici i poštovanja kulturne raznolikosti i doprinosa kulture održivom razvoju”.

ANEKS 6 - Informacija Ministarstva prosvjete za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju

Rodno osjetljivo obrazovanje i vaspitanje

Ministarstvo prosvjete je i u 2018. godini pristupilo organizovanju i sprovođenju zadataka i aktivnosti iz oblasti rodne ravnopravnosti u obrazovanju i vaspitanju

Kampanja – „Stručno je ključno – uči, zaradi, sebe izgradi“

Ova kampanja je uspješno realizovana i ostvarila je dobre efekte jer se povećao broj upisanih učenika i učenica u nove, modularizovane programe stručnog obrazovanja. Oko 20% više djece upisalo je programe u trogodišnjem trajanju, a oko 40% njih je na trećem stepenu istovremeno u dualnom obrazovanju. Dualno obrazovanje je zaživjelo nakon skoro decenije i trenutno imamo oko 280 djece kod oko 100 poslodavaca, a za učešće u novoj školskoj godini zainteresovano je još više poslodavaca i djece.

U tekućoj školskoj godini počela je primjena deset modernizovanih obrazovnih programa, kao što su: Elektrotehničar elektronike, Elektrotehničar elektronskih komunikacija, Elektrotehničar računarskih sistema i mreža, Elektrotehničar za razvoj mobilnih i veb aplikacija, Modni dizajner, Nautički tehničar, Gastronom idr. Očekuje se da će sljedeće školske godine biti uvedeno još 15 takvih modernizovanih programa.

Ministarstvo prosvjete nastavlja sa finansiranjem deficitarnih zanimanja za stručne škole.

Organizovane su manifestacije promocije dualnog obrazovanja: u Podgorici - 5. maja u Beranama - 16. maja, a u Budvi 29. maja 2018. godine. Sve ove prezentacije održane su pod pokroviteljstvom Ministarstva prosvjete, a u saradnji sa Centrom za stručno obrazovanje (CZS) i poslodavcima, uz prisustvo učenika/ca završnih razreda osnovne škole, učenika/ca srednjih škola, veliko broj roditelja, nastavnika/ca, osnovnih i srednjih škola.

CZS je organizovao **manifestaciju – XVII dani obrazovanja i učenja odraslih od 20. do 30. novembra** u okviru koje su realizovane aktivnosti za promociju obrazovne ponude za obrazovanje odraslih u Crnoj Gori, kao i dani otvorenih vrata organizatora obrazovanja odraslih za zainteresovane građane/ke.

Organizator obrazovanja odraslih – Urban protection training centar Montenegro“ je u saradnji sa CZS, organizovao **okrugli sto na temu deficitarna zanimanja iz oblasti bezbjednosti“ i prezentaciju portala bezbjednosti**. U okviru ovih programa, posebno je isticana mogućnost upisa žena na ove programe obrazovanja.

12. Koje aktivnosti je vaša zemlja preduzela u posljednjih pet godina kako bi poboljšala ishode učenja i vještine žena i djevojaka?

- Povećan je pristup vještinama i obuci u novim i oblastima u nastajanju, pogotovo u oblasti nauka, tehnologija, inženjeringa i matematike i digitalne pismenosti. Osiguran je pristup sigurnim uslugama vode i sanitarija i olakšano upravljanje menstrualnom higijenom, posebno u školama i drugim postavkama obrazovanja/ obuka.

30. Koje aktivnosti je vaša zemlja preduzela u posljednjih pet godina da integriše rodne perspektive i interese u politike životne sredine?

- Promovisano je obrazovanje žena i djevojaka u nauci, inženjeringu, tehnologiji i drugim disciplinama koje se odnose na prirodno okruženje

Na 12. i 30. pitanje može se dati isti odgovor:

Obilježavanje Međunarodnog dana djevojčica u ICT-u počelo je 2011. godine na inicijativu Međunarodne telekomunikacione unije (ITU) u sklopu globalnog cilja da se podigne svijest o važnosti osnaživanja i ohrabrivanja djevojčica i djevojaka da se uključe u obrazovne programe s fokusom na informaciono – komunikacione tehnologije i grade svoje karijere u ovoj oblasti. Dan djevojčica u ICT-u obilježava se posljednjeg četvrtka u aprilu.

Ministarstvo javne uprave je u saradnji sa Ministarstvom prosvjete obilježavalo Međunarodni dan djevojčica u ICT-u.

U okviru tog dana održavane su razne aktivnosti:

- radionice pod nazivom „Izazovi i mogućnosti u ICT-u“.

Na radionici predstavljene su prednosti i potencijalne prijetnje na Internetu, navedeni načini na koje se mogu riješiti ovakvi problemi i pružiti pomoć i onome ko trpi nasilje kao i primjeri nasilja i govora mržnje na internetu, ali i samom nasilniku, mogućnostima prijave cyber incidenata i nasilja na internetu)

- predavanja učenicama srednjih škola iz Podgorice o grafičkom dizajnu, spoju vizuelnih komunikacija, umjetnosti i informaciono-komunikacionih tehnologija.
- takmičenje djevojčica za najbolje grafičko rješenje i za najbolji literarni rad na temu „Ja u svijetu tehnologija“. Najboljima su uručene nagrade – tablet računari. Istaknute su prednosti studiranja i karijere u oblasti vizuelne umjetnosti i grafičkom dizajnu.
- organizovano takmičenje za najbolji literarni rad na temu „Ja u svijetu tehnologija“. Najboljim učesnicima takmičenja uručene su nagrade : lap top računari, tablet računari, smart telefoni. Za sve nagrađene obezbijedena je besplatna ECDL obuka i ECDL sertifikat, dok prvonagrađeni iz srednje škole stiče pravo na volonterski staž u ICT firmi sponzoru konkursa.
- predavanja o prednosti i značaju informaciono – komunikacionih tehnologija i provjera informatičkih vještina po ECDL standardu. Učenici su provjerili svoje informatičke vještine kroz kombinovani test po ECDL standardu i ovi testovi su uvid u njihovo znanje IT-a.

16. Koje aktivnosti je vaša zemlja preduzela u posljednjih pet godina kako bi spriječila i odgovorila na nasilje nad ženama i djevojčicama olakšanim od strane tehnologije (onlajn seksualno uznemiravanje, onlajn uhođenje, dijeljenje intimnih slika bez pristanka)?

Ministarstvo javne uprave svakodnevno promoviše i edukuje o bezbjednom i odgovornom korišćenju interneta i savremenih tehnologija i mogućim prijetnjama na internetu.

Širenje svijesti o prijetnjama u sajber prostoru, kao i njihovom uticaju na cjelokupno društvo postalo je vitalno. Kroz podizanje svijesti, individualni i korporativni korisnici mogu naučiti kako da se ponašaju i osjećaju sigurnijim i spremnim da posluju u online svijetu.

Edukacija građana kroz objavljivanje raznih sigurnosnih savjeta, uputstava i upozorenja bazira se na aktuelnim trendovima u tehnologiji i distribuciji relevantnih znanja regionalnih i međunarodnih stručnjaka. Važan segment u širenju svijesti je i unapređenje sadržaja na portalu sa materijalima, koji se kontinuirano ažuriraju u skladu sa novim tehnologijama, vezanim za sigurnost informacija (smjernice, priručnik, prezentacije, vebinari, predavanja).

Fokus na različite ciljne grupe je rezultat uspješnih i efikasnih kampanja o širenju svijesti o bezbjednosnim izazovima.

Kontinuirano praćenje i evaluacija kampanje je korisna u smislu identifikacije novih nastalih potreba i prilagođavanja procesa kampanje. Održivi ljudski i finansijski resursi i kontinuirani monitoring mogu doprinijeti povećanju fleksibilnosti i prilagodljivosti kampanje.

Ministarstvo javne uprave je u saradnji sa Ministarstvom prosvjete, Telenor fondacijom, Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda, 5 godina zaredom realizovalo projekat „Osvoji internet – Surfuj pametno“.

Projekat je nastao kao potvrda dugoročne zajedničke posvećenosti u oblasti povećanja bezbjednosti i zaštite djece na internetu, odnosno kreiranja sigurne digitalne sredine za najmlađe korisnike modernih tehnologija u Crnoj Gori.

Od početka inicijative #SurfujPametno edukovano je više od 20.000 osnovaca iz 20 crnogorskih opština koji su kroz 490 interaktivnih radionica prošli obuku kako na bezbjedan način koristiti internet i društvene mreže i izbjeavati opasne i nepoželjne sadržaje.

Na temu sajber bezbjednosti održane su sledeće aktivnosti:

- Dan sigurnog interneta - obilježava se širom svijeta pod sloganom “Ujedinjeni za bolji internet”

U okviru ovog projekta održane su radionice, debate i prezentacije za djecu, nastavnike i roditelje u osnovnim i srednjim školama, radilo se na kreiranju zajedničkog digitalnog sadržaja na temu bezbjednosti djece na Internetu, održane su filmske projekcije i niz drugih aktivnosti posvećenih ovoj temi. Cilj ove međunarodne akcije je promocija bezbjednog i odgovornog korišćenja interneta i savremenih tehnologija, sa posebnim fokusom na djecu i mlade širom svijeta.

- Konferencija „State-sponsored attacks in cyberspace“ u saradnji sa u Ambasdom Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske i njihovim ekspertskim partnerom DCAF-om (The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces), za predstavnike državnih institucija, privatnog sektora i predstavnike univerziteta u Crnoj Gori.
- INFOFEST 2016 – panel “Sajber bezbjednost je zajednička odgovornost”
- INFOFEST 2017 – panel Aktuelne prijetnje i izazovi u sajber prostoru
- INFOFEST 2018 –panel „Tehnologije, privatnost i politike privatnosti”;

- Sajber vježba u saradnji sa Ambasadom Ujedinjenog Kraljevstva i Sjeverne Irske i DCAF-om
- Obuka "u saradnji sa Upravom za kadrove obuka "Sajber bezbjednost" – izazov 21.vijeka" za državne i lokalne službenike i namještenike, održana više puta u toku 2017. godine. U okviru interaktivnih sesija su razmatrani i prikazani načini: zaštite na društvenim mrežama, zaštite ličnih i poslovnih podataka, zaštita e-maila, zaštite od „ransomwera“, itd.
- Radionica: „Bezbjednost u korišćenju informaciono-komunikacionih tehnologija“
- Medijska gostovanja na temu bezbjednog korišćenja interneta

ANEKS 8 - Informacija iz Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju

1. Koja su najvažnija dostignuća, izazovi i nastojanja u pravcu ravnopravnosti polova i osnaživanje žena u posljednjih 5 godina?

Rad na eliminaciji stereotipa i predrasuda u predmetnoj oblasti, koji su uglavnom uzroci za diskriminaciju po osnovu pola. Poboljšanje statusa žena u sektoru bezbjednosti, promocija poslova u sektoru bezbjednosti kod mlađe populacije, sa posebnim osvrtom na djevojke i žene i profesionalno osnaživanje žena u sektoru bezbjednosti.

2. Koje od navedenih stavki su bile u top pet prioriteta za ubrzavanje napretka za žene i djevojke u vašoj zemlji kroz zakon, politike i/ ili programe, u proteklih pet godina? (molimo provjerite relevantne kategorije)

Kao posebna mjera su definisane strateškim dokumentima obuke zaposlenih na predmetne teme. Urađen je poseban program obuke, po kojem se tri godine obučavaju zaposleni. Promoviše se pravo na roditeljsko odsustvo.

Obrazovan je tim koji čine predstavnici državnih organa i nevladinog sektora, koji se bave sprječavanjem porodičnog nasilja i nasilja nad ženama, koji zajednički realizuje mjere u cilju poboljšanja stanja u predmetnoj oblasti.

3. Tokom proteklih pet godina, da li ste preduzeli konkretne mjere da spriječite diskriminaciju i promovirate prava žena i djevojaka koje doživljavaju višestruke i ukrštene oblike diskriminacije?

Ministarstvo unutrašnjih poslova, u saradnji sa Visokim komesarijatom Ujedinjenih nacija za izbjeglice (UNHCR) – Kancelarija u Podgorici, organizovalo jednodnevnu obuku na temu “Smjernice Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbjeglice o proganjanju vezano za polnu određenost u kontekstu člana 1A(2) Konvencije o status izbjeglica iz 1951. godine i njenog Protokola iz 1967. godine”, rodno-zasnovano nasilje i odobravanje boravka migrantkinjama, žrtvama rodno-zasnovanog nasilja (Istanbulska konvencija), 14. juna 2018. godine u Podgorici, za službenike Direkcije za azil, Direkcije za prihvrat i smještaj stranaca koji traže međunarodnu zaštitu, Direkcije za strance, migracije i readmisiju i Područne jedinice za građanska stanja i lične isprave – Podgorica.

Ministarstvo unutrašnjih poslova, u saradnji sa Visokim komesarijatom Ujedinjenih nacija za izbjeglice (UNHCR) – Kancelarija u Podgorici, organizovalo jednodnevnu obuku na temu “Smjernice Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbjeglice o proganjanju vezano za polnu određenost u kontekstu člana 1A(2) Konvencije o status izbjeglica iz 1951. godine i njenog Protokola iz 1967. godine”, rodno-zasnovano nasilje i odobravanje boravka migrantkinjama, žrtvama rodno-zasnovanog nasilja (Istanbulska konvencija).

6. Koje aktivnosti je vaša zemlja preduzela u posljednjih pet godina da bi unaprijedila ravnopravnost polova u pogledu uloge žene u plaćenom radu i zapošljavanju?

Na obukama se promoviše zakonodavni i institucionalni okvir u predmetnoj oblasti i osnažuju polaznici da traže zaštitu svojih prava koja im pozitivni propisi garantuju. Određeni su rješenjem starješine organa službenik-posrednik u slučajevima zlostavljanja na radu,

određene su „osobe od povjerenja“u centrima i odjeljenjima bezbjednosti i osoba koja koordinira aktivnostima za postizanje rodne ravnopravnosti. Obrazovan je Etički odbor.

13. Kojim oblicima nasilja nad ženama i djevojkama, i u kojim specifičnim kontekstima ili postavkama, ste dali prioritet za akciju, u posljednjih pet godina?

Inicirane su izmjene Zakona o strancima. Jedan od razloga je usaglašavanje Zakona sa Konvencijom Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici - Istanbulska konvencija.

Predložene izmjene odnose se na to da se dozvola za privremeni boravak radi spajanja porodice može produžiti strancu koji je žrtva krivičnog djela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, bez obzira na dužinu trajanja braka. Zakonom je predviđeno da se strancu kome je prestao stalni boravak, ponovo se može izdati dozvola za stalni boravak ako se utvrdi da je kao žrtva trgovine ljudima (nedozvoljeni brak) neprekidno boravio van Crne Gore duže od jedne godine.

Nacionalna kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima je u saradnji i uz podršku misije OEBS-a sredinom 2018. godine angažovala eksperta koji je izradio analizu uticaja sprovođenja Strategije za period 2012-2017. godine na osnovu koje je izrađen predlog nacarta nove Strategije za period 2019-2024. godine, sa pratećim akcionim planom za 2019. godinu. Ova evaluacija je predstavljena siroj stručnoj javnosti na okruglom stolu koji je u sklopu Javne rasprave povodom Nacrta Strategije za borbu protiv trgovine ljudima za period 2019-2024. godine sa pratećim Akcionim planom za 2019. godinu organizovan 26. novembra 2018. godine. O rezultatima implementacije strategije za borbu protiv trgovine ljudima i pratećeg akcionog plana i fazama u izradi novog strateškog dokumenta, javnost je informisana putem televizijskih gostovanja predstavnika Nacionalne kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima, koja su organizovna na Javnom servisu povodom obilježavanja svjetskog i evropskog dana borbe protiv trgovine ljudima. Svi navedeni izvjestaji su dostupni na web sajtu MUP/Nacionalne kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima (www.antitrafficking.gov.me) i prezentovani su javnosti putem prigodnih saopštenja i medijskih gostovanja.

Nacionalna kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima u partnerstvu sa Crvenim krstom Crne Gore sredinom 2018. godine otpočela je realizaciju projekta uz podršku MO UNICEF, koji se odnosi na mapiranje osnovnih uzroka potencijalnog nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja i / ili bilo kog drugog oblika eksploatacije Roma i Egipćana u kampu Konik u Podgorici.

Nacionalna kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima je u partnerstvu sa NVO SOS Nikšić tokom 2018. godine otpočela projekat pod nazivom "Unapređenje pružanja usluga i svijesti o borbi protiv trgovine ljudima na Balkanu, Albanija, Makedonija, Crna Gora, Kosovo" koji ima za cilj da ojača kapacitete predstavnika institucija u primjeni transnacionalnih SOP za razmjenu informacija o slučajevima trgovine ljudima, a koji su urađeni i usvojeni kao operativni mehanizam za kvalitetniju implementaciju potpisanih bilateralnih Sporazuma o saradnji. Tokom radionica koje su organizovane ukazano je na posebnu osjetljivost žena i djevojčica u odnosu na pojavu trgovine ljudima, a učešće u radu istih uzeli su i predstavnici Ministarstva rada i socijalnog staranja/centra za socijalni rad, Uprave policije, kao i NVO Crnogorski ženski lobi.

Nacionalna kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima je u toku maja mjeseca 2018. godine realizovala četiri treninga-obuke za predstavnike turističke provrede za sjevernu, centralnu i južnu regiju kojom prilikom su učesnici obuka –njih preko 50 upoznati su sa samom problematikom trgovine ljudima, ključnim trendovima koji tretiraju ovu problematiku, indikatorima za prepoznavanje žrtava, kao i mehanizmima upućivanja.

Predstavnice Nacionalne kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima i Ministarstva za ljudska i manjinska prava u saradnji sa organizacijama civilnog društva, učestvovala su u realizaciji edukacija i kampanje koja je otpočela septembra mjeseca 2018. na temu: „Borba protiv nasilja u porodici, dječjih ugovorenih brakova i trgovine ljudima, namjenjene romskoj i egipćanskoj

populaciji". Kampanja je realizovana posjetom romskim naseljima u 10 gradova (Berane, Bijelo Polje, Pljevlja, Herceg Novi, Tivat, Kotor, Ulcinj, Bar, Podgorica i Nikšić), razgovor sa roditeljima i djecom o navedenim negativnim društvenim pojavama, ukazivanje na važnost obrazovanja, informisanje o službama i institucijama za podršku i pomoć.

Aktivnosti realizovane u cilju obilježavanja 18. oktobra - Evropskog dana borbe protiv trgovine ljudima su bile usmjerene na jačanje otpornosti ranjivih kategorija u odnosu na fenomen trgovine ljudima. S tim u vezi na inicijativu Nacionalne kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima 18. oktobra u svim osnovnim i srednjim školama realizovan je čas na temu "Borba protiv trgovine ljudima/djecom". U saradnji sa Crvenim krstom Crne Gore organizovana je radionica na temu "Trgovina ljudima" namjenjena tražiocima azila smještenim u Centru za azilante. Pored navedenog, na info pultu u centru Podgorice volonteri Crvenog krsta su distribuirali informativne flajere koje je izradila Nacionalna kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima.

26. Koje aktivnosti je vaša zemlja preduzela u posljednjih pet godina za izgradnju i održavanje mira, promovisanje miroljubivih i inkluzivnih društava za održivi razvoj i sprovođenje agende - žene, mir i bezbjednosti?

Definisana je obaveza da strateška dokumenta Uprave policije moraju sadržati komponentu rodne ravnopravnosti. Interna akta su usaglašena sa nacionalnim dokumentom za primjenu Rezolucije Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija-1325, Žene, mir i bezbjednost.

27. Koje aktivnosti je vaša zemlja preduzela u posljednjih pet godina da poveća liderstvo, zastupljenost i učešće žena u prevenciji sukoba, rješavanju, izgradnji mira, humanitarnim akcijama i odgovorima na krizu, na nivou odlučivanja u situacijama oružanih i drugih sukoba, i u krhkim ili kriznim postavkama?

Crnogorska policija svake godine upućuje po jednu policijsku službenicu u mirovnu misiju na Kipar.

28. Koje aktivnosti je vaša zemlja preduzela u posljednjih pet godina kako bi poboljšala sudsku i ne-sudsku odgovornost za kršenja međunarodnog humanitarnog prava i kršenja ljudskih prava žena i djevojaka u situacijama oružanih i drugih sukoba ili humanitarnih akcija i kriznog odgovora?

Kada je u pitanju borba protiv trgovine ženama i djecom u institucionalnom smislu formiran je Odsjek za suzbijanje trgovine ljudima, krijumčarenja i ilegalnih migracija u martu 2018 god. Ova aktivnost predstavlja unapredjenje u smislu jačanja kapaciteta kada su u pitanju krivična gonjenja za navedenu oblast.

Takodje izdvajamo da je formiran Operativni tim za borbu protiv trgovine ljudima kojim rukovodi VDT u Podgorici a članovi tima kojih ima 8 su predstavnici: tužilaštva, MUP-a, Uprave policije, Ministarstva pravde. Ovaj tim shodno odluci i osnivanju kao glavni zadatak ima krivično gonjenje izvršilaca i identifikaciju žrtava trgovine ljudima.

Jedna od mjera za sprovođenje Strategije zaštite od nasilja u porodici 2016–2020. godine je i izrada akta kojim će se precizirati postupanja nadležnih institucija u slučajevima prepoznavanja i procesuiranja dječjih brakova i vanbračnih zajednica.

S tim u vezi, početkom 2017. godine Ministarstvo unutrašnjih poslova je uz podršku UNICEF-a, u pravcu realizacije obaveze iz Strategije zaštite od nasilja u porodici (2016-2020), vezano za procesuiranje slučajeva ranih brakova, donijelo Smjernice za postupanje nadležnih institucija u slučajevima prepoznavanja i procesuiranja dječjih brakova i vanbračnih zajednica, sa ciljem unapređenja zaštite djece od nasilja. Ovaj dokument predstavlja dodatnu alatku u postupanju

svih nadležnih institucija i sadrži niz koraka koje svaka od njih može i treba da preduzme prilikom saznanja da je došlo do dječje vanbračne zajednice.

Smjernice za postupanje i procesuiranje slučajeva dječjih brakova i vanbračnih zajednica imaju jasan cilj, a to je davanje preporuka nadležnim institucijama i zaposlenima, koji će postupati u situacijama vezanim za pojavu dječjih brakova.

Imajući u vidu specifičnost i kompleksnost same problematike koja je predmet ovog akta, bio je neophodan multisektorski pristup, da bi se pripremio sveobuhvatan materijal kojim bi se pomoglo zaposlenima u institucijama koji postupaju u ovim situacijama, kao i žrtvama pomenutih brakova, odnosno vanbračnih zajednica.

Dokument se sastoji od osvrta na nacionalno i međunarodno zakonodavstvo iz ove oblasti, indikatore za prepoznavanje pojave i specifičnih koraka koje svaka institucija uključena u sistem treba i može da preduzme.

Policija u ovim slučajevima, postupa kao i drugim u kojima su djeca učesnici, a to znači hitno, obazrivo i sa dužnom pažnjom. U slučaju saznanja o postojanju dječjeg braka, upoznaće se centar za socijalni rad, eventualno i Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima (ukoliko se posumnja da se radi o žrtvi trgovine ljudima). Policijski službenik je dužan da žrtvu upozna s mogućnošću smještaja u sklonište, s mogućnošću ostvarivanja besplatne pravne pomoći, kao i s pravom izbora lica koje će prisustvovati svim postupcima i radnjama u vezi sa zaštitom (povjerljivo lice).

Smjernicama za postupanje i procesuiranje jača se saradnja državnih tijela koja su direktno uključena u pitanje borbe protiv sklapanja nedozvoljenih brakova. Kroz jasno određene operativne postupke, koji su definisani Smjernicama, konkretizovane su zakonom definisane obaveze ovih institucija.

Od strane MUP formiran Operativni tim za borbu protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama, čiji je cilj biti i jačanje kapaciteta policije u smislu osposobljavanja što većeg broja službenika za rad sa djecom.

Zadatak Tima biće sagledavanje dosadašnje prakse i analiza konkretnih slučajeva, utvrđivanje daljih smjernica za postupanje i unaprjeđenje na planu prevencije i suzbijanja nasilja u porodici. Ovo tijelo funkcionisaće na principu jačanja koordinacije i uspostavljanja jedinstvene prakse. Takođe, Tim će targetirati slabe karike u lancu postupajućih institucija i svojim djelovanjem uticati na promjene.

Saradnja na prevenciji, razmjeni informacija, edukaciji, prijavljivanju i krivičnom gonjenju, kao i pomoć i zaštita žrtava biće prioriteti u radu tima.

Tim je zamišljen kao tijelo koje će razvijati mehanizme za blagovremenu i adekvatnu reakciju, najprije policije, a i drugih institucija; koje će procjenjivati kapacitete i sugerisati ključne promjene; jačanje povjerenja i transparentnost policije.

Tim će posebnu pažnju usmjeriti na praćenje obuka i dalju edukaciju predstavnika institucija koji saslušavaju žrtve, kako bi postupali s većim senzibilitetom u ovakvim situacijama i pružali veću podršku žrtvama porodičnog nasilja, ali i izricali mjere prema izvršiocima nasilja. S tim u vezi, biće pripremljen plan za organizaciju specijalizovanih i ciljanih obuka o identifikaciji i procjeni rizika od nasilja, kao i o dokazivanju i dokumentovanju slučajeva nasilja.

Kroz aktivnosti Operativnog tima će se u kontinuitetu pratiti problematika porodičnog nasilja. Biće intenziviran dijalog sa svim subjektima koji rade sa žrtvama u dijelu razmjene informacija i saznanja o istorijatu nasilja. Na ovaj način ćemo doprinijeti boljoj primjeni Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i efikasnijoj zaštiti žrtve.

13. Kojim oblicima nasilja nad ženama i djevojkama, i u kojim specifičnim kontekstima ili postavkama, ste dali prioritet za akciju, u posljednjih pet godina?

Izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2017.godine u krivično zakonodavstvo Crne Gore, uvedena su nova krivična djela Sakaćenje ženskih genitalija i Prinudna sterilizacija čime je izvršeno usklađivanje sa čl. 38 i 39 Istanbulske konvencije. Takođe, uvedeno je novo krivično djelo Proganjanje na koji način je izvršeno usaglašavanje sa članom 34 Istanbulske konvencije. Nadalje, izvršeno je pooštavanje kazni kod krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici na način što je za osnovni oblik ovog krivičnog djela kazna je povećana sa jedne na dvije godine, dok je za kršenje mjere zaštite od nasilja u porodici (koje odredi sud ili drugi državni organ na osnovu zakona) predviđena kazna zatvora do jedne godine, umjesto šest mjeseci. Izvršene su izmjene krivičnog djela Silovanje, a uveden je i novi oblik krivičnog djela Zaključenje ništavog braka.

14. Koje akcije je vaša zemlja postavila kao prioritet u posljednjih pet godina kako bi se bavila nasiljem nad ženama i devojkama?

Izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2017.godine u krivično zakonodavstvo Crne Gore, uvedena su nova krivična djela Sakaćenje ženskih genitalija i Prinudna sterilizacija čime je izvršeno usklađivanje sa čl. 38 i 39 Istanbulske konvencije. Takođe, uvedeno je novo krivično djelo Proganjanje na koji način je izvršeno usaglašavanje sa članom 34 Istanbulske konvencije.

Nadalje, izvršeno je pooštavanje kazni kod krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici na način što je za osnovni oblik ovog krivičnog djela kazna je povećana sa jedne na dvije godine, dok je za kršenje mjere zaštite od nasilja u porodici (koje odredi sud ili drugi državni organ na osnovu zakona) predviđena kazna zatvora do jedne godine, umjesto šest mjeseci. Izvršene su izmjene krivičnog djela Silovanje, a uveden je i novi oblik krivičnog djela Zaključenje ništavog braka.

16. Koje aktivnosti je vaša zemlja preduzela u posljednjih pet godina kako bi spriječila i odgovorila na nasilje nad ženama i djevojčicama olakšanim od strane tehnologije (onlajn seksualno uznemiravanje, onlajn uhođenje, dijeljenje intimnih slika bez pristanka)?

Izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2017.godine u krivično zakonodavstvo Crne Gore, uvedena su nova krivična djela Sakaćenje ženskih genitalija i Prinudna sterilizacija čime je izvršeno usklađivanje sa čl. 38 i 39 Istanbulske konvencije. Takođe, uvedeno je novo krivično djelo Proganjanje na koji način je izvršeno usaglašavanje sa članom 34 Istanbulske konvencije.

Nadalje, izvršeno je pooštavanje kazni kod krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici na način što je za osnovni oblik ovog krivičnog djela kazna je povećana sa jedne na dvije godine, dok je za kršenje mjere zaštite od nasilja u porodici (koje odredi sud ili drugi državni organ na osnovu zakona) predviđena kazna zatvora do jedne godine, umjesto šest mjeseci. Izvršene su izmjene krivičnog djela Silovanje, a uveden je i novi oblik krivičnog djela Zaključenje ništavog braka.

Takođe 2017. godine izmjenama Krivičnog zakonika, kod krivičnog djela iz člana 211 Dječija pornografija, izvršeno je usklađivanje sa obavezama iz Lanzarot konvencije i Konvencije Savjeta Evrope o računarskom kriminalu, na način da je uvedena definicija dječje pornografije na način što se dječjom pornografijom smatra svaki materijal koji vizuelno prikazuje dijete koje se bavi stvarnim ili simuliranim seksualno eksplicitnim ponašanjem i svako prikazivanje

polnih organa djeteta u primarno seksualne svrhe. Na ovaj način uvedena je definicija Dječije pornografije u skladu sa stavom 2 člana 20 Konvencije.

18. Da li je vaša zemlja preduzela bilo koju akciju u posljednjih pet godina koja je naročito bila orjentisna na tretiranje nasilja nad specifičnim grupama žena koje se suočavaju sa višestrukim oblicima diskriminacije?

DA

Izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2017.godine u krivično zakonodavstvo Crne Gore, uvedena su nova krivična djela Sakaćenje ženskih genitalija i Prinudna sterilizacija čime je izvršeno usklađivanje sa čl. 38 i 39 Istanbulske konvencije. Takođe, uvedeno je novo krivično djelo Proganjanje na koji način je izvršeno usaglašavanje sa članom 34 Istanbulske konvencije.

Nadalje, izvršeno je pooštavanje kazni kod krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici na način što je za osnovni oblik ovog krivičnog djela kazna je povećana sa jedne na dvije godine, dok je za kršenje mjere zaštite od nasilja u porodici (koje odredi sud ili drugi državni organ na osnovu zakona) predviđena kazna zatvora do jedne godine, umjesto šest mjeseci. Izvršene su izmjene krivičnog djela Silovanje, a uveden je i novi oblik krivičnog djela Zaključenje ništavog braka.

Takođe izvršene su izmjene u članu 42a Krivičnog zakonika, a koji se odnosi na Otežavajuće okolnosti prilikom odmjeraivanja kazne. Navedeni član glasi:

(1) Ako je krivično djelo učinjeno iz mržnje prema drugom licu zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, pripadnosti rasi ili vjeroispovijesti ili zbog odsustva te pripadnosti, invaliditeta, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, tu okolnost sud će cijeliti kao otežavajuću, osim ako to nije propisano kao obilježje osnovnog ili težeg oblika krivičnog djela.

(2) Ako je krivično djelo učinjeno prema licu koje pripada posebno ranjivoj kategoriji lica (djeca, lica sa invaliditetom, trudna žena, starija lica, izbjeglice), sud će tu okolnost uzeti kao otežavajuću.

28. Koje aktivnosti je vaša zemlja preduzela u posljednjih pet godina kako bi poboljšala sudsku i ne-sudsku odgovornost za kršenja međunarodnog humanitarnog prava i kršenja ljudskih prava žena i djevojaka u situacijama oružanih i drugih sukoba ili humanitarnih akcija i kriznog odgovora?

Krivični zakonik Crne Gore u okviru poglavlja "krivična djela protiv polne slobode" propisuje veće i oštrije kazne u odnosu na krivična djela izvršena prema djetetu (radnje silovanja, obljube nad djetetom, obljube zloupotrebom položaja, dječije pornografije, zlostavljanje i zanemarivanje djece i dr).

Crna Gora je potpisala i ratifikovala brojne međunarodne konvencije kojima se stite prava djeteta, Konvenciju UN o pravima djeteta i oba njena protokala (Opcioni protokol Konvencije o pravima djeteta koji se odnosi na prodaju djece, dječiju prostituciju i dječiju pornografiju i Opcioni protokol o zabrani angažovanja djece u oružanim sukobima), ali i druge kao što je Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (2000) i Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito žena i djece, Konvenciju Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima.

Trgovina ljudima, koja u najsirem smislu predstavlja najgrublje kršenje osnovnih sloboda i osnovnih ljudskih prava, čije su najčešće žrtve žene i djeca, propisana je kao krivično djelo u članu 444. Krivičnog zakonika Crne Gore:

(1) Ko silom ili prijetnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, povjerenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, radi dobijanja saglasnosti od lica koje ima kontrolu nad drugim licem: vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju eksploatacije njegovog rada, prinudnog rada, dovođenja u položaj sluge, ropstva ili ropstvu sličan odnos, vršenja kriminalne djelatnosti, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, sklapanja nedozvoljenog braka, radi oduzimanja dijela tijela za presađivanje ili radi korišćenja u oružanim sukobima, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.

U nadležnosti Nacionalne kancealrije za brbu protiv trgovine ljudima je koordinacija rada državnih, međunarodnih i nevladinih organizacija na implementaciji nacionalne politike borbe protiv trgovine ljudima koja je sadržana u Strategiji za borbu protiv trgovine ljudima za period 2012-2018. godine. Strategiju za borbu protiv trgovine ljudima čine šest cjelina: prevencija i edukacija, efikasno krivično gonjenje, identifikacija žrtava trgovine ljudima, pomoć, zaštita i reintegracija žrtava, koordinacija i partnerstvo i međunarodna saradnja. Vlada je početkom ove godine usvojila Akcioni plan za implementaciju Strategije za borbu protiv trgovine ljudima za 2017 - 2018. godinu sa konkretnim aktivnostima, rokovima, nosiocima i partnerima, pokazateljima uspjeha i izvorima finansiranja. Ovim dokumentom je u okviru Strateškog cilja 1. koji se odnosi na potrebu jačanja postojećih mehanizme uz dodatno usavršavanje stručnjaka, organa i organizacija koje zajednički rade na identifikaciji žrtava, poštovanje zajedničkih standarda i protokola postupanja, definisan i Operativni cilj:

Nacionalno zakonodavstvo Crne Gore u potpunosti je usklađeno sa Konvencijom Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici. (Što uključuje i djecu)

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici ("Službeni list CG", br. 46/10), uređuje se zaštita od nasilja u porodici, zaštitne mjere, postupak za određivanje zaštitnih mjera i druga pitanja od značaja za zaštitu od nasilja. Rješenja koja su predviđena u tekstu zakona u potpunosti su usklađena sa duhom i preporukama: Mišljenje Evropskog ekonomskog i socijalnog savjeta o porodičnom nasilju nad ženama (Opinion of the European Economic and Social Committee on Domestic violence against women - 2006/C 110/15); Mišljenje Evropskog ekonomskog i socijalnog savjeta o djeci kao posrednim žrtvama porodičnog nasilja (Opinion Of the European Economic and Social Committee on Children as indirect victims of domestic violence -2006/C 325/15).

U Krivičnom zakoniku Crne Gore u članu 220 propisano je krivično djelo: nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici. Krivičnim zakonikom propisane su kazne sa svakog ko primjenom nasilja ugrožava tjelesni ili duševni integritet članova svoje porodice ili porodične zajednice. Takođe, Krivični zakonik propisuje čitav niz inkriminacija koje se mogu dovesti u vezu sa suzbijanjem nasilja u porodici, a posebno u odnosu na zaštitu djece od nasilja, na primjer, obljuba sa djetetom (član 206 KZ), oduzimanje maloljetnog lica (član 217 KZ), promjena porodičnog stanja (član 218 KZ), zapuštanje i zlostavljanje maloljetnog lica (član 219 KZ), nedavanje izdržavanja (član 221 KZ), kršenje porodičnih obaveza (član 222 KZ), rodoskrvnjenje (član 223 KZ), trgovina djecom radi usvojenja (član 445 KZ).

Izmijenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2017. godine izmijenjen je član 42a Krivičnog zakonika, tako da je propisano da "ako je krivično djelo učinjeno iz mržnje prema drugom licu zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, pripadnosti rasi ili vjeroispovijesti ili zbog odsustva te

pripadnosti, invaliditeta, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, tu okolnost sud će cijeliti kao otežavajuću, osim ako to nije propisano kao obilježje osnovnog ili težeg oblika krivičnog djela“, te da „ako je krivično djelo učinjeno prema licu koje pripada posebno ranjivoj kategoriji lica (djeca, lica sa invaliditetom, trudna žena, starija lica, izbjeglice), sud će tu okolnost uzeti kao otežavajuću.”

Dakle, navedenim izmjenama predviđeno je kao otežavajuća okolnost prilikom odmjerenja kazne za učinjeno krivično djelo, pored ostalog, ako je krivično djelo učinjeno prema licu koje pripada posebno ranjivoj kategoriji lica (djeca, lica sa invaliditetom, trudna žena, starija lica, izbjeglice).

Kada je u pitanju za borba protiv ilegalne trgovine oružjem Krivični zakonik propisuje krivična djela Krijumčarenje (Član 265) i u stavu 2 propisuje da Ko prenese preko carinske linije, izbjegavajući mjere carinskog nadzora, veću količinu oružja ili municije ili oružje čije držanje je građanima zabranjeno ili drugu robu čija je proizvodnja ili promet ograničen ili zabranjen, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina i novčanom kaznom. Takođe, u članu 403 inkriminisano je Nedozvoljeno držanje oružja i eksplozivnih materija koje glasi: Ko neovlašćeno izrađuje, prodaje, nabavlja, vrši razmjenu, nosi ili drži vatreno oružje, municiju ili eksplozivne materije, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine. Zatim kvalifikovani oblik: Ko neovlašćeno drži, nosi, izrađuje, popravlja, prerađuje, prodaje, nabavlja, vrši razmjenu, prevozi ili na drugi način stavlja u promet vatreno oružje, municiju, eksplozivne materije, rasprskavajuće ili gasno oružje čije držanje je građanima zabranjeno, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina. i Najteži oblik ovog krivičnog djela: Ako je predmet djela iz st. 1 i 2 ovog člana veća količina oružja ili sredstava ili je u pitanju oružje ili druga sredstva velike razorne moći, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.

Kada je u pitanju borba protiv protiv proizvodnje, upotrebe i prometa nedozvoljenih droga Krivični zakonik propisuje član 300 Neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga i član 301 Omogućavanje uživanja opojnih droga.

29. Koje aktivnosti je vaša zemlja preduzela u posljednjih pet godina radi eliminisanja diskriminacije i kršenja prava djeteta?

Izmjenama i dopunama Porodičnog zakona (“Službeni list RCG”, broj 1/07 i “Službeni list CG”, broj 53/16) propisan je novi član 5a koji sadrži odredbe koje se odnose na princip nediskriminacije i ostvarivanje jednakih mogućnosti za svu djecu. U stavu 1 sadržana je antidiskriminaciona klauzula o zabrani svih oblika neposredne i posredne diskriminacije djeteta po bilo kom stvarnom ili pretpostavljenom ličnom svojstvu samog djeteta, njegovih roditelja, staratelja, članova porodice i djetetu bliskih lica.

Član 5^a

Zabranjena je neposredna i posredna diskriminacija djeteta ili grupe djece, njihovih roditelja, usvojitelja, staratelja, hranitelja, članova porodice djeteta i djetetu bliskih lica, koja se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom porijeklu, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i na drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima djeteta, njegovih roditelja, staratelja, članova **porodice i djetetu bliskih lica**.

Ne smatraju se diskriminacijom posebne mjere koje se uvode radi postizanja pune ravnopravnosti, zaštite i napretka djece, odnosno grupe djece koja se nalaze u neravnopravnom položaju.

ANEKS 10 – Informacija iz Ministarstva vanjskih poslova Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju

24. Da li vaša zemlja ima akcioni plan i vremenski rok za sprovođenje preporuka Komiteta za ukidanje svih oblika eliminaciju diskriminacije žena (ako je država članica), ili preporuke Univerzalnog periodičnog pregleda ili drugih mehanizama za ljudska prava Ujedinjenih nacija koji rješavaju rodne nejednakosti/diskriminacije žena?

Crna Gora trenutno nema jedinstveni akcioni plan za praćenje/sprovođenje preporuka svih ugovornih tijela UN iz oblasti ljudskih prava i UPR. U cilju efikasnijeg izvještavanja, Crna Gora je izabrana da bude pilot zemlja za primjenu OHCHR baze za praćenje i sprovođenje preporuka ugovornih tijela i UPR. Primjenom ove baze biće definisane aktivnosti, kao i vremenski rok za implementaciju pojedinačnih preporuka.

ANEKS 11 – Izvještaj Ministarstva odbrane Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju

26. Koje aktivnosti je vaša zemlja preduzela u posljednjih pet godina na izgradnji i održavanju mira, promovisanju miroljubivih i inkluzivnih društava za održivi razvoj i sprovođenje agende – žene, mir i bezbjednost?

Ministarstvo odbrane u donošenju nacionalnih akcionih planova za primjenu Rezolucije Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1325 (u daljem tekstu: R SBUN 1325), ima ulogu inicijatora i nadležnost za praćenje i izvještavanje o sprovođenju aktivnosti propisanih njime.

Usvajanje Akcionog plana značajno je u kontekstu pregovora o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji, posebno za Poglavlje 31 – Vanjska, bezbjednosna i odbrambena politika koje je otvoreno 24. juna 2014. godine.

Prvi Akcioni plan za primjenu R SBUN 1325 (2017-2018), Vlada Crne Gore, usvojila je u februaru 2017. godine. Cilj ovog plana ogledao se u obuhvatanju i razradi tri suštinska područja za primjenu R SBUN 1325, i to:

- povećanje učešća žena u odlučivanju i mirovnim procesima,
- zaštita žena i djevojaka u konfliktnim zonama i
- integracija rodne perspektive i rodnog obrazovanja u mirovne operacije,

kao i područje mehanizama za primjenu RSBUN 1325 i njoj pratećih rezolucija.

Izvještavanje o primjeni Akcionog plana je redovno i ostvaruje se na godišnjem nivou. Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore nosioci su odgovornosti za 20 aktivnosti, od čega je 17 aktivnosti realizovano, realizacija jedne aktivnosti je u toku, a dvije aktivnosti nijesu realizovane.

U februaru 2019. godine nacrt novog Akcionog plana sa programom sprovođenja 2019-2020. godine je urađen i u procesu je usvajanja.

Rodna pitanja su postala sastavni dio politika i procesa. Strategijska i planska dokumenta Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore prepoznala su značaj integrisanja rodne perspektive i primjene R SBUN 1325 u sistem odbrane. Rodna perspektiva uključena je: u programe obuke, kroz Instrukciju za obuku Vojske Crne Gore, u međunarodnim aktivnosti Ministarstva i Vojske, kroz učešće u međunarodnim aktivnostima u kojima učestvuje Crna Gora, u povećanju broja žena u mirovnim misijama i operacijama i kao vojno diplomatskih predstavnica u međunarodnim organizacijama, u kampanjama za privlačenje nedostajuće strukture za potrebe Vojske, imenovanjem rodnog savjetnika/ce na strateškom nivou u Ministarstvu odbrane i Vojsci i u planovima zapošljavanja i obrazovanja žena.

U dijelu unapređenja rodne ravnopravnosti, Ministarstvo odbrane je, u julu 2016. godine, donijelo Strategiju upravljanja ljudskim resursima u Ministarstvu odbrane i Vojsci Crne Gore, kojom je definisana *Politika rodne ravnopravnosti* i u vezi s tim određeni strateški ciljevi: povećana zastupljenost žena u Vojsci, na komandnim dužnostima i u misijama i kontinuirano sprovođenje nacionalnih politika rodne ravnopravnosti, R SBUN 1325 i drugih primjenjivih i prihvaćenih regulativa.

Na osnovu godišnjih akcionih planova za implementaciju Strategije donose se pojedinačni planovi upravljanja ljudskim resursima koji se između ostalih odnose na: *Plan aktivnosti na implementaciji politike rodne ravnopravnosti i R SBUN 1325 u Ministarstvu odbrane i Vojsci Crne Gore, Plan promotivnih aktivnosti na privlačenju kadrova za potrebe Vojske Crne Gore, Plan personalne podrške zaposlenima u Ministarstvu odbrane i Vojsci Crne Gore, Plan zapošljavanja u Ministarstvu odbrane i Vojsci Crne Gore, Plan obrazovanja kadeta i stipendiranja studenata*, koji omogućavaju da se ženama približi i omogući služba u Vojsci, kroz mogućnosti učestvovanja u

projektima Ministarstva, obrazovanja na inostranim vojnim akademijama, stipendiranja, prijema u službu, i kroz pozitivne primjere i ostvarene karijere žena u Vojsci.

Ministarstvo odbrane je donijelo i *Smjernice za privlačenje i zadržavanje žena u Vojsci Crne Gore*, koje su namijenjene komandom sastavu Vojske, organizacionim jedinicama koje se bave ljudskim resursima, planiranjem i razvojem, obrazovanjem i obukom, operacijama, odnosima sa javnošću, kao i svim strukturama unutar Ministarstva i Vojske, u čijoj nadležnosti su regrutovanje, prijem, selekcija i profesionalni razvoj lica u Vojsci.

Na povećanje rodne svijesti veliki uticaj je imalo i usvajanje zakona iz sistema odbrane. Tako, Zakon o Vojsci propisuje da se prilikom prijema u službu u Vojsci vodi računa i o rodno balansiranoj zastupljenosti, a Pravilo službe Vojske Crne Gore propisuje način vršenja službe u Vojsci i druga pitanja od značaja za vršenje te službe koji se odnose i na žene i muškarce. U skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti, u Ministarstvu je imenovana koordinatorka u vezi pitanja rodne ravnopravnosti, koja vrši poslove u vezi pitanja rodne ravnopravnosti iz nadležnosti Ministarstva. Takođe, u Vojsci Crne Gore, imenovana je kontakt osoba za pitanja rodne ravnopravnosti. Formacijom Vojske, u Generalštabu utvrđeno je formacijsko mjesto rodnog savjetnika na strateškom nivou, i u toku su aktivnosti na određivanju jednog oficira koji će obavljati ove poslove, i koji će biti upućen na obuku za ovu dužnost.

Kada je riječ o kontrolnim mehanizmima za pitanja rodne ravnopravnosti stvoren je tim od šest regionalnih instruktora/ki za rodnu ravnopravnost u vojnim operacijama koji realizuju obuke ovu temu u jedinicama Vojske. Dvoje od ovih instruktora/ki postali su članovi Regionalne platforme za reformu sektora bezbjednosti (RSSRP), jedinstvene baze više od 50 stručnjaka iz vlada država jugoistočne Evrope, koja je uspostavljena 2015. godine

U metodologijama za selekciju za zapošljavanje u Vojsci, obrazovanje na vojnim akademijama i usavršavanje, uključen je kriterijum koji podržava izbor žena ukoliko imaju iste rezultate kao muškarci na provjerama sposobnosti. Takođe, prilikom promotivnih aktivnosti za zapošljavanje i obrazovanje za potrebe Vojske, koriste se pozitivne mjere za privlačenje žena.

Ministarstvo je prepoznalo značaj privlačenja i zadržavanja žena u Vojsci i njihovo napredovanje u karijeri, koje promoviše efikasnije i odgovornije oružane snage, i čije učešće u mirovnim misijama i operacijama doprinosi da mirovni procesi širom svijeta budu djelotvorniji i efikasniji.

Tako, prilikom sprovođenja javnih oglasa za prijem u službu u Vojsci i obrazovanje kadeta, ovo ministarstvo koristi "pozitivnu reklamu", pozivanjem žena da se prijave.

U realizaciji promotivnih aktivnosti postavljaju se info pultovi posvećeni pitanjima rodne ravnopravnosti, štampaju se posebni flajeri i brošure, na internet stranici Ministarstva postoji poseban link „Žene u Vojsci" koji promoviše benefite rada u odbrani. Takođe se u promotivnim aktivnostima angažuju mlade i uspješne oficirke Vojske i u cilju afirmacije vojnog poziva kod žena objavljuje se niz reportaža o ženama u Vojsci.

Ministarstvo objavljuje časopis „*Partner*", na kojima se kontinuirano promovišu i šira javnost se informiše o aktivnostima žena profesionalnih vojnih lica.

Vođeno je više kampanja u različitim formama čiji je cilj bio podizanje svijesti javnosti o pojavama značajnim za bezbjednost (npr. sprječavanje trgovine ljudima, sprječavanje nasilja u porodici i dr.).

Ostalo:

Istraživanje o položaju žena u oružanim snagama država Zapadnog Balkana sprovedeno je u okviru UNDP/SEESAC projekta, pod nazivom „Podrška integraciji principa rodne ravnopravnosti u sektoru bezbjednosti u zemljama Zapadnog Balkana". Rezultat ovog istraživanja jeste usvojena Studija o položaju žena u oružanim snagama zemalja Zapadnog Balkana (2014. godine), koja predstavlja zajednički rad ministarstava odbrane i oružanih snaga u regionu, i jedinstven je primjer regionalne saradnje te vrste. Studija sadrži uporedive podatke

o zastupljenosti žena u oružanim snagama na Zapadnom Balkanu, politike i prakse ministarstava odbrane i oružanih snaga u oblasti privlačenja i zapošljavanja žena, razvoja karijere, obrazovanja i obuke, podatke o učešću žena u mirovnim misijama, politike i prakse u oblasti postizanja rodne ravnopravnosti u oružanim snagama, kao i konkretne primjere dobrih praksi koje se sprovode u ministarstvima odbrane na Zapadnom Balkanu. Projekat je bio značajan za Crnu Goru, zbog njene opredijeljenosti za regionalnu saradnju, zatim zbog važnosti pitanja rodne ravnopravnosti za sistem odbrane, s obzirom da je imao za cilj da pomogne naporima zemalja regiona, potpisnika zajedničke izjave, da poboljšaju prisustvo žena u vojnoj profesiji i da povećaju, odnosno zadrže postojeće žensko vojno osoblje u odbrambenom sistemu i zato jer je razvijen u skladu sa principima R SBUN 1325 – Žene, mir i bezbjednost, koju Ministarstvo i Vojska, od 2008. godine, implementiraju u sistemu odbrane.

Za važnost integrisanja pitanja rodne ravnopravnosti u procese reforme sistema odbrane Crna Gora je veliki značaj posvetila regionalnom pristupu, s obzirom da uvođenje rodne perspektive znači nova iskustva u međunarodnoj, kolektivnoj i nacionalnoj odbrani. Ministarstvo i Vojska su prepoznali ovo i podržali drugu fazu regionalnog projekta na temu: *“Jačanje regionalne saradnje u uključivanju rodne perspektive u reformi sektora bezbjednosti na Zapadnom Balkanu”*, kako bi se nastavio rad na jačanju kapaciteta Ministarstva i Vojske u implementaciji odgovornih politika, jačanju i promovisanju rodne ravnopravnosti i sprovođenju rodne politike u cilju očuvanja mira u svijetu.

U ključnom dokumentu za obuku Vojske Crne Gore - Instrukciji za obuku, kao poseban modul uvedena je obuka iz oblasti rodne ravnopravnosti i Rezolucije 1325 SBUN, koja se kontinuirano, od 2013. godine, sprovodi u svim jedinicama Vojske i za sva lica u službi u Vojsci, koju sprovode treneri/ce za rodnu ravnopravnost u vojnim operacijama. Ova obuka uvedena je u programe obuka za lica u službi u Vojsci koji se upućuju u mirovne misije, kao i za ona lica u službi u Vojsci koja pohađaju osnovne vojničke, podoficirske i oficirske kurseve. Ministarstvo odbrane je posvetilo veliku pažnju pitanjima rodne ravnopravnosti, pa je s tim u vezi u prethodnom periodu značajan broj lica u službi u Vojsci Crne Gore pohađao obuke o RSBUN 1325 i njoj pratećih rezolucija, kao i NATO Direktivi BI SCI. U periodu od 2016. do 2018. godine obuke o rodno zasnovanom nasilju nad ženama i primjeni antidiskriminacionih zakona Crne Gore pohađalo je oko 515 lica u službi u Vojsci. U saradnji sa RACVIAC-om, MO i VCG obučava svoje oficire/ke, o rodnoj ravnopravnosti u vojnim operacijama.

Ministarstvo odbrane kontinuirano implementira NATO Direktivu BI-SCI 40-1 i NATO/EAPC politiku i Akcioni plan o implementaciji R SBUN 1325 – Žene, mir i bezbjednost kroz niz aktivnosti i to: uvođenjem rodnog savjetnika/ce na strateškom nivou u MO i VCG, konstantnom edukacijom zaposlenih u VCG, kao i dijela komandnog kadra Vojske o rodnoj ravnopravnosti i Rezoluciji SBUN 1325, s posebnim osvrtom na rodno zasnovano nasilje, seksualno nasilje i nasilje nad ženama, povećanjem broja trenera/ica za rodnu ravnopravnost u vojnim operacijama koji sprovode edukacije u jedinicama Vojske. Svi naponi Ministarstva odbrane od 2008. godine rezultirali su upućivanjem oficirke Vojske (maj Sanje Pejović) na dužnost savjetnice za rodna pitanja vrhovnog komandanta savezničkih snaga za Evropu u Savezničkoj komandi za Evropu (SHAPE), od jula 2018. godine.

U Ministarstvu/Vojsci, vodi se rodno senzitivna baza podataka.

Svake godine iz budžeta se izdvajaju značajna sredstva za implementaciju aktivnosti u vezi pitanja rodne ravnopravnosti i primjeni RSBUN 1325.

27. Koje aktivnosti je vaša zemlja preduzela u posljednjih pet godina da poveća liderstvo, zastupljenost i učešće žena u prevenciji sukoba, rješavanju, izgradnji mira, humanitarnim

akcijama i odgovorima na krizu, na nivou odlučivanja u situacijama oružanih i drugih sukoba, i u krhkim ili kriznim postavkama?

Kroz implementaciju ciljeva iz čitavog seta planskih dokumenata, nastavlja se dosljedno sprovođenje politika rodne ravnopravnosti, podsticanjem žena na usavršavanje i obrazovanje u cilju razvoja vojne karijere, liderskih sposobnosti, dostupnosti komandnih dužnosti i učešće u mirovnim misijama, zaštita žena od svakog oblika diskriminacije i prijavljivanje svih slučajeva diskriminacije po osnovu pola, kroz uklanjanje kulturalnih barijera, stvaranje pozitivne klime za integraciju žena u Vojsci i obezbijediti da se u sistem uvrste rodni savjetnici, odnosno tim stručnjaka obučenih po rodnim i pitanjima kulturološke svjesnosti, koji će se moći delegirati kao savjetnici, odnosno specijalisti, stavljati na raspolaganje za učešće u mirovnim misijama i koji će biti nosioci aktivnosti na podizanju svijesti o rodnoj ravnopravnosti po dubini u jedinicama Vojske.

Broj žena u Vojsci se povećao, sa 8,97% u 2014. godini na 10,62% u 2019. godini, kao i broj žena koje žele da se pridruže Vojsci Crne Gore, kroz prijavljivanje na javne oglase za obrazovanje na inostranim vojnim akademijama i za zapošljavanje u Vojsci, u svojstvu vojnika po ugovoru, oficirki i civilnih lica. Aktivnom promocijom mogućnosti obrazovanja žena na inostranim vojnim akademijama i njihovim uključivanjem u procese obrazovanja povećan je i broj žena na dužnostima koje su nekada bile tipično „muške“. Tako, imamo ženu na dužnosti pilota, kao i na dužnostima komandirki navigacijskog broskog odreda, deklarisanog Voda NBHO, Odjeljenja za pokretni sistem veza, Inženjerskog voda, Voda za podršku u Obavještajno-izviđačkoj četi i na dužnosti zamjenice komandira Vazduhoplovno operativnog centra. Naredne godine, prestižnu američku vojnu akademiju „West Point“ završava jedna kadetkinja.

Prema evidenciji Ministarstva, na dan 31.1.2019. godine, u MO ima 45,19% žena, od čega je 106 državnih službenica i jedna podoficirka. Tri žene su vojno-diplomatski predstavnici u Misiji Crne Gore pri NATO-u. Iz kategorije visoko-rukovodnog kadra zaposlene su dvije žene, i to sekretarka Ministarstva i generalna direktorica Direktorata za materijalne resurse, dok u kategoriji ekspertske-rukovodnog kadra ima sedam žena. U Vojsci, na dan 31.1.2019. godine, ima 10,62% žena, i to 39 profesionalnih vojnika po ugovoru, 27 podoficirki, 16 oficirki i 107 žena civilnih lica. Trenutno se, na inostranim vojnim akademijama, školuje devet kadetkinja. Do sada je sedam žena učestvovalo u mirovnim misijama u Avganistanu, od čega jedna oficirka. Opšti zaključak je da je u prethodnom periodu povećan broj žena koje učestvuju u mirovnim misijama i broj žena na rukovodećim mjestima u sektoru bezbjednosti.

Regionalna i međunarodna saradnja, kroz različite vidove i projekte, bila je velika podrška na intenziviranju ovih procesa posebno u dijelu jačanja internih mehanizama za sprovođenje rodne ravnopravnosti kroz brojne edukacije. ***Pozitivan primjer je da je nakon uspješno završenih obuka za rodnu instruktorku, omogućeno učešće na kursu za rodnu savjetnicu na strateškom nivou, u Nordijskom Centru za rod u vojnim operacijama, za oficirku Vojske, majorice Sanje Pejović, koja je nakon uspješnog završetka iste upućena na dužnost rodne savjetnice komandanta NATO Savezničke Komande za operacije u Monsu - Kraljevina Belgija.***

ANEKS 12 – Izvještaj iz Ministarstva održivog razvoja i turizma Crne Gore za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju

Odgovor na pitanja: 23, 26, 31, 34. a, 37, 38 i 39

Učešćem u međunarodnom dijalogu o Ciljevima održivog razvoja i Agendi održivog razvoja do 2030. godine iskazana je puna posvećenost Crne Gore prioritetnim pitanjima održivog razvoja, kao što je između ostalih i rodna ravnopravnost. Ova posvećenost potvrđena je 7. jula 2016. godine kada je Vlada Crne Gore usvojila Nacionalnu strategiju održivog razvoja do 2030. godine (NSOR do 2030. godine), kao krovni, dugoročni razvojni dokument kojim je u potpunosti u nacionalni sistem integrisala zahtjeve Ujedinjenih nacija utvrđene Agendom za održivi razvoj do 2030. godine.

Vođena preporukama ove Agende Crna Gora je izradom Nacionalne strategije održivog razvoja (NSOR) do 2030. godine, postavila platformu za prevođenje ciljeva, zadataka i indikatora održivog razvoja u nacionalni kontekst. Na taj način, Crna Gora je ovom strategijom uspostavila sveobuhvatni okvir za nacionalni odgovor na izazove koji se nalaze na putu ka ostavrenju održivog razvoja crnogorskog društva u oblasti ekonomije, zaštite životne sredine i razvoja društva u okviru koje su i izazovi koji se odnose na rješavanje pitanja diskriminacije po više osnova.

Kao jedna od najvažnijih tema Agende 2030 rodna diskriminacija, kojoj je posvećen peti Cilj za održivi razvoj (SDG 5): *Postići rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i djevojčice* Nacionalnom strategijom održivog razvoja do 2030. godine ovo pitanje obrađeno je u okviru društvenih resursa, gdje je u poglavlju dva data ocjena stanja u ovoj oblasti, koja je temeljena na analizi izvještaja o implementaciji prethodne Nacionalne strategije održivog razvoja, sprovođenju Milenijumskih razvojnih ciljeva (MRC) u Crnoj Gori, kao i na analizi sektorskih strateških i zakonodavnih dokumenata.

Na osnovu ove analize u okviru NSOR do 2030. godine definisana je prioritetna tema *Podrška vrijednostima, normama i obrascima ponašanja značajnim za održivost društva* i strateški cilj *Stimulisati aktivan odnos ključnih aktera prema održivosti razvoja*. Identifikovani strateški cilji je odgovor na probleme u dostizanju održivog razvoja Crne Gore u ovoj oblasti a odnosi se i na pitanja rodne ravnopravnosti. Ovaj strateški cilj doveden je u direktnu vezu s izazovima koji se odnose na dostizanje petog Cilja održivog razvoja (SDG 5), kroz realizaciju definisane mjere *Eliminisati rodnu diskriminaciju* Akcionog plana NSOR do 2030. godine. Definisanu mjeru je moguće dostići realizacijom sljedećih podmjera u narednom periodu:

- *Svuda eliminisati sve oblike diskriminacije protiv žena i djevojčica;*
- *Prepoznati i cijeniti neplaćenu njegu i poslove u domaćinstvu kroz pružanje javnih usluga, infrastrukturu i politike socijalne zaštite i promovisanje zajedničke odgovornosti u domaćinstvu i porodici;*
- *Obezbijediti puno i djelotvorno učešće žena i jednake mogućnosti za vođstvo na svim nivoima odlučivanja u političkom, privrednom i javnom životu;*
- *Preduzeti reforme kako bi žene dobile jednaka prava na privredne resurse, kao i pristup vlasništvu i kontroli nad zemljištem i drugim oblicima imovine, finansijskim uslugama, nasljedstvu i prirodnim resursima;*
- *Unaprijediti korišćenje pomoćne tehnologije, posebno informaciono-komunikacione tehnologije, za promovisanje osnaživanja žena;*

- *Usvojiti i ojačati odgovarajuće politike i važeće zakone za promovisanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i djevojčica na svim nivoima;*

Mjere i podmjere NSOR do 2030. godine pored specifičnih nacionalnih okolnosti i potreba uzimaju u obzir i neophodnost pružanja doprinosa u dostizanju zadataka utvrđenih UN Agendom 2030. Kako bi rezultati djelovanja u oblasti rodne ravnopravnosti bili mjerljivi u okviru NSOR do 2030. godine definisani su sljedeći ciljni ishodi:

- Eliminirana politička, ekonomska i svaka druga vrsta diskriminacije po rodnoj osnovi
- Minimum 40% žena u tijelima političkog odlučivanja na nacionalnom i lokalnom nivou
- Eliminirani svi oblici nasilja nad svim ženama i djevojčicama u javnim i privatnim sferama, uključujući trgovinu ljudima i seksualne i druge vrste
- Rodno ujednačeno učešće u neplaćenom radu
- Rodno ujednačen udio u nezaposlenosti
- Učvršćen nacionalni mehanizam za jednakost polova
- Neophodno je obezbijediti da žene imaju jednaka prava i mogućnosti, ne samo u političkom, već i u ekonomskom životu zemlje, pristup ekonomskim resursima, vlasnička prava, pravo na posao, jednako plaćanje za jednaki posao, uz zaštitu od svih oblika diskriminacije na tržištu rada.

NSOR do 2030. godine utvrđuje i složeni set indikatora koji treba da omogući efikasno praćenje i izvještavanje, a čine ga preuzeti indikatori održivog razvoja s UN, specifični nacionalni indikatori, indikatori pojedinih međunarodnih organizacija i složeni indikatori. Za indikatore koji se odnose na rodnu ravnopravnost NSOR-om do 2030. godine definisano je da je odgovorna institucija za njihovo sprovođenje Ministarstvo za ljudska i manjinska prava.

Preuzeti Un indikatori održivog razvoja:

- SDGs 5.1.1 Da li su uspostavljeni pravni okviri za unapređenje, sprovođenje i praćenje ravnopravnosti i nediskriminacije na osnovu pola (Indikator se prati u CG, nadležna institucija Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (MLJMP));
- SDGs 5.2.1 Udio žena i djevojčica u dobi od 15 godina i starijih koje su u partnerskom odnosu bile izložene fizičkom, seksualnom ili psihičkom nasilju od strane sadašnjeg ili bivšeg intimnog partnera, u prethodnih 12 mjeseci, prema obliku nasilja i prema starosnoj dobi (Indikator se prati u CG. Istraživanje o prevalenci nasilja nad ženama, dio je plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti 2017-2020, ali njegova realizacija zavisi od finansija. Indikator se radi periodično zavisno od istraživanj nadležna institucija Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (MLJMP));
- SDGs 5.2.2 Udio žena i djevojčica u dobi od 15 godina i starijih koje su bile izložene seksualnom nasilju od strane osoba mimo intimnog partnera, u prethodnih 12 mjeseci, po starosnoj dobi i mjestu dešavanja (Ne prati se ovakav indikator u CG, ali se prati alternativni, "Demographic and Health Surve". Trenutna istraživanja prevalence nasilja nisu uključila ovo pitanje. Predlaže se da se uključi kroz naredno istraživanje koje bi po planu trebalo da se desi 2020. godine, nadležna institucija Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (MLJMP));

- SDG 5.3.1 Udio žena starosne dobi od 20-24 godina koje su bile u braku ili u zajednici prije 15. godine i prije 18. godine (Indikator se prati u CG, kroz MICS istraživanje (Istraživanje Višestrukih pokazatelja – MICS je međunarodni program istraživanja domaćinstva razvijen od strane UNICEF-a), nadležna institucija MONSTAT);
- SDGs 5.4.1 Udio vremena provedenog na neplaćeni rad u domaćinstvu i brigu o drugima, po polu, starosnoj dobi i lokaciji (ne prati se ovakav indikator, prati se sličan: Time spent in unpaid work, minutes per day - UN Women and UNSD, nadležna institucija ministarstvo rada i socijalnog staranja);
- SDGs 5.5.1 a i b Udio mjesta koje žene imaju u nacionalnim parlamentima i udio mjesta koje žene imaju u lokalnim samoupravama (Indikator se prati u CG na sljedeći način: Women in national parliments - Inter-Parliamentary Union or United Cities and Local Governments, nadležna institucija Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (MLJMP));
- SDGs 5.5.2 Udio žena na rukovodećim mjestima (ne prati se ovakav indikator u CG, prati se sličan: Udio žena među ministrima u Vladi. Udio žena među gradonačelnicima, nadležna institucija Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (MLJMP));
- SDGs 5.6.1 Udio žena starosne dobi od 15-49 godina, koje donose svoje informisane odluke u vezi sa seksualnim odnosima, upotrebom kontracepcije i reproduktivnim zdravljem (Ne prati se ovaj indikator u CG, nadležna institucija Institut za javno zdravlje i Ministarstvo zdravlja, koje treba da uvede ovaj indikator najkasnije do 2024. godine);
- SDGs 5.6.2 Broj zemalja sa zakonima i propisima koji garantuju ženama starosne dobi od 15-49 godina pristup seksualnoj i reproduktivnoj zdravstvenoj zaštiti, informacijama i obrazovanju (Ne prati se ovaj indikator u CG, nadležna institucija Ministarstvo zdravlja, koja treba da uvede ovaj indikator najkasnije do 2024. godine);
- SDGs 1.4.2 Udio ukupnog poljoprivrednog stanovništva sa vlasničkim ili sigurnim pravima nad poljoprivrednim zemljištem, po polu; i (b) udio žena među vlasnicima ili nosiocima prava nad poljoprivrednim zemljištem, prema vrsti svojine (Ne prati se ovakav, prati se sličan Broj muškaraca i žena koji su nosioci prava nad nepokretnostima, nadležna institucija Uprava za nekretnine, koja treba da uvede ovaj indikator najkasnije do 2024. godine);
- SDGs 5.a.2 Udio zemalja u kojima pravni okvir (uključujući i običajno pravo) garantuje ženama jednaka prava na vlasništvo nad zemljištem i/ili kontrolu zemljišta (Ne prati se indikator, nadležna institucija Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (MLJMP, koja treba da uvede ovaj indikator najkasnije do 2024. godine);
- SDGs 9.c.1 Udio pojedinaca koji posjeduju mobilni telefon, po polu (Indikator se prati u CG, nadležna institucija Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost);

- SDGs 5.c.1 Procenat zemalja sa sistemima za praćenje i javna izdvajanja za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (Ne prati se ovakav indikator u CG, prati se sličan: This system has not yet been established, and UN Women is working on it, nadležna institucija Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (MLJMP));
- SDGs 16.7.1 Udio radnih mjesta (po polu, starosnoj dobi, osobama sa invaliditetom i populacionim grupama) u javnim institucijama (nacionalna i lokalna zakonodavna tijela, javna služba, i pravosuđe) u poređenju sa raspodjelom na nivou države (Ne prati se u CG, nadležna institucija Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (MLJMP) koje treba da uvede ovaj indikator najkasnije do 2024. godine).

Bitno je spomenuti i kompleksni indikator - *Indeks rodne nejednakosti* (GII) koji je takođe uključen u okviru Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine. On prati rodnu (ne)jednakost s aspekta društvenog razvoja. Odražava se u tri dimenzije: reproduktivno zdravlje (mjeri se kroz maternalni mortalitet i stopu porođaja adolescentkinja), politička pozicija u sistemu (mjeri se pomoću udjela mjesta u parlamentu koje zauzimaju žene, kao i odnosa žena i muškaraca starijih od 25 godina koji imaju makar neki stepen srednjeg/višeg/visokog obrazovanja) i ekonomska aktivnost (mjeri se pomoću stope participacije na tržištu rada žena i muškaraca starijih od 15 godina).

Od 2010. godine, GII je dio Globalnog Izvještaja o ljudskom razvoju. Međutim, ovaj indikator je za Crnu Goru prvi put obračunat tek 2014. godine i tada je njegova vrijednost iznosila 0,172. Taj rezultat pozicionira Crnu Goru na 37. mjesto, u odnosu na 155 država koje su uključene u ovaj izvještaj. To dalje znači da ne postoji drastična nejednakost među rodovima u Crnoj Gori. Analiza ovog indikatora tokom vremena može pokazati da li se nejednakost rodova povećava ili smanjuje sa razvojem države. Prema ovom indeksu, šanse za razvoj se smanjuju kada se nejednakost povećava.

Kako bi se dostigla rodna ravnopravnost u periodu koji predstoji neophodno je donositi rodno senzitivne propise i politike, ali i raditi na političkom i ekonomskom osnaživanju žena. Da bi žene mogle ostaviti svoj puni potencijal i time doprinjeti održivom razvoju cjelokupne zajednice, one moraju biti ravnopravni društveni subjekti. Kroz eliminaciju rodne ravnopravnosti Crna Gora će doprinjeti ostvarenju globalnog Cilja 5 za održivi razvoj.

Strategijom je predviđeno da se o njenom sprovođenju na bazi Akcionog plana i indikatora izvještava na dvogodišnjem nivou, počevši od 2019. godine. NSOR, takođe, definiše da je jedan od prioriteta u periodu koji slijedi uspostavljanje efikasnog sistema praćenja održivosti nacionalnog razvoja koji bi uključio praćenje sprovođenja ciljeva, mjera i zadataka održivog razvoja utvrđenih Akcionim planom NSOR. S tim u vezi NSOR je predvidjela da je neophodno uspostaviti informacionu platformu za obradu indikatora održivog razvoja i time obezbijediti uslove za pripremu pilot izvještaja do 2019. godine. Ministarstvo održivog razvoja i turizma sprovodi pripremne aktivnosti za izradu prvog izvještaja o sprovođenju Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine koji će ukazati na stepen implementacije Strategije u odnosu na mjere i aktivnosti za dvogodišnji period, kao i određene podatke o indikatorima održivog razvoja, koji uključuju i analizu uvođenja indikatora u sistem statističkog praćenja što će uzeti u obzir i indikatore koji se odnose na rdonuravnopravnost.

Dodatno, u narednom periodu je neophodno raditi na jačanju međusektorske koordinacije između resora u Vladi radi usklađivanja javnih politika s politikom održivog razvoja, kako je definisano NSOR-om do 2030. godine. To uključuje utvrđivanje nedostataka u horizontalnoj i vertikalnoj ravni uprave u pogledu preuzimanja ciljeva i indikatora održivog razvoja u nacionalni okvir, kako bi se postiglo usklađivanje postojećih relevantnih strategija, programa i planova s Agendom UN za održivi razvoj do 2030. godine. Konkretno, potrebno je izvršiti analizu sektorskih politika s aspekta njihove usklađenosti s NSOR do 2030. godine i s tim u vezi

treba predložiti izmjene i dopune postojećih sektorskih politika u odnosu na obaveze nadležnih resora i organa uprave u sprovođenju NSOR do 2030. godine. Na ovaj način bi se takođe u velikoj mjeri doprinjelo dostizanju 5 Cilja imajući u vidu da je NSOR preuzela sve zahtjeve agende 2030.

ANEKS 13 – Informacija iz Odjeljenja za unapređenje i zaštitu prava RAE populacije – Ministarstvo za ljudska i manjinska prava za potrebe sačinjavanja Nacionalnog izvještaja o primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju

11. Koje aktivnosti je vaša zemlja preduzela u posljednjih pet godina kako bi poboljšala zdravstvene rezultate žena i djevojaka u vašoj zemlji?

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji sa Ministarstvom zdravlja i NVO sektorom, svake godine sprovodi akcije preventivnih zdravstvenih pregleda za pripadnike romske i egipćanske zajednice, s fokusom na žene i djevojčice. Tokom 2018. godine, pregledi su organizovani u domovima zdravlja u Podgorici, Tivtu, Bijelom Polju, Nikšiću i Beranama u okviru kojih je ukupno pregledano 150 osoba, od čega 100 žena. Romkinja, a pregledi su izvršeni u cilju prevencije i provjere stanja pacijenata u pogledu kardio-vaskularnih oboljenja, ultrazvuk abdomena, dijabetes, ultrazvučni ginekološki pregledi, rentgen pluća, štitasta žlijezdu, grudi, pluća, mamografija i druge vrste pregleda. Vrste pregleda koje će biti izvršena u okviru ovih kampanja, određuju se u dogovoru sa samim korisnicima/ama. Vođeni parolom da je prevencija pola zdravlja, cilj ovih akcija upravo je podizanje svijesti pripadnika/ca romske i egipćanske populacije o značaju očuvanja zdravlja.

12. Koje aktivnosti je vaša zemlja preduzela u posljednjih pet godina kako bi poboljšala ishode učenja i vještine žena i djevojaka?

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava svake godine, pa tako i na početku školske 2018/19. godine obezbijedilo je kompletne udžbenika za svu djecu romske i egipćanske populacije I, II i III razreda osnovne škole. Svjesni socijalne situacije u kojoj se najveći broj pripadnika ove manjinske grupe nalazi, a afirmišući značaj i obavezu obrazovanja, za ovu aktivnost se svake godine u budžetu Ministarstva za ljudska i manjinska prava opredijeli između 30.000,00 i 40.000,00 eura.

Osim toga, jedna od kontinuiranih aktivnosti Ministarstva prethodnih godina je i dodjela stipendija svim srednjoškolcima i studentima romske i egipćanske populacije koji su se blagovremeno i potpuno prijavili za istu. Stipendije za srednjoškolce su dodijeljene u iznosu od 60 € mjesečno, a za studente u iznosu 150 € mjesečno.

- Za II polugodište školske 2017/18 (januar-jun 2018.), isplaćene su stipendije za 102 srednjoškolaca romske i egipćanske populacije (43 Ž, 59 M).

- Za II semester akademske 2017/18 (januar-jun 2018.), isplaćene su stipendije za 17 studenata/ica romske i egipćanske populacije (11 Ž, 6 M).

- Za I polugodište školske 2018/19 (septembar-decembar 2018.), isplaćene su stipendije za 110 učenika/ca romske i egipćanske populacije (54 Ž, 56 M).

- Za I semester akademske 2018/19 (septembar-decembar 2018.), isplaćene su stipendije za 14 studenata/ica romske i egipćanske populacije (7 Ž, 7 M).

Još jedna od redovnih aktivnosti Ministarstva za ljudska i manjinska prava je organizovanje sedmodnevnog zimovanja i ljetovanja za učenike/učenice VII, VIII i IX razreda u cilju motivisanja istih da redovno pohađaju nastavu i nastave školovanje naakon osnovne škole. Zimovanje je upriličeno za 23 učenika/učenice (12 M, 11 Ž) iz Herceg Novog, Tivta, Podgorice i Nikšića, dok je na ljetovanju boravilo 22 (12 Ž, 10 M) učenika/učenice iz Berana, Petnjice, Podgorice i Nikšića.

13. Kojim oblicima nasilja nad ženama i djevojkama, i u kojim specifičnim kontekstima ili postavkama, ste dali prioritet za akciju, u posljednjih pet godina?

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, svake godine, u saradnji sa nadležnim institucijama i NVO, pa i tokom 2018. godine organizovalo je edukacije i kampanje namijenjene roditeljima, djeci, romskim i egipćanskim aktivistkinja, službenicima/službenicama državne uprave o zaštiti od nasilja u porodici i maloljetničkih prisilnih/ugovorenih brakova među romskom populacijom i to: u Ulcinju, Baru, Beranama, Bijelom Polju, Pljevljima, Podgorici, Herceg Novom, Tivtu, Kotoru, Budvi i Cetinju, Nikšiću. Službenici Nacionalne Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima uzeli su učešće u realizaciji naprijed pomenutih edukacija – kroz pripremu i prezentaciju sadržaja koji se odnose na borbu protiv trgovine ljudima – sa posebnim osvrtom na rane prisilne/ugovorene brakove kao jednim vidom trgovine ljudima. Sa učesnicima je razgovarano kako da prepoznaju nasilje u porodici i kako treba postupiti ukoliko se nasilje dogodi, kao i o posljedicama maloljetnih ugovorenih brakova i kako i kome prijaviti sumnju da se nekom ugovara brak ili saznanje da je brak već sklopljen. Pored navedenih tema predavači/ce su ukazali/e i na izuzetan značaj obrazovanja za romsku i egipćansku populaciju, što je preduslov za uključivanje u sve tokove društvenog života u Crnoj Gori. S tim u vezi, Ministarstvo je 2018. godine finansiralo štampanje ukupno 900 informativnih flajera na crnogorskom, romskom i albanskom jeziku o vidovima zaštite od trgovine ljudima i nasilja u porodici, koji su tokom pomenutih kampanja i edukacija podijeljeni građanima.

19. Koje akcije i mjere su vaše zemlje preduzele u posljednjih pet godina da promovišu učešće žena u javnom životu i donošenju odluka?

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (MLJMP) kontinuirano sprovodi edukacije za mlade pripadnike/ce manjinskih naroda, s naglaskom na pripadnike/ce romske i egipćanske populacije i akcentom na žene, u cilju osnaživanja istih za uključivanje u javni i politički život. Tokom 2018. edukacije su sprovedene u Nikšiću, Podgorici i Tivtu na kojima je učestvovalo u prosjeku po 20 učesnika/ca na jednoj edukaciji, od čega 40 žena.

40. Koje od sljedećih dezagregacija se rutinski obezbjeđuju glavnim istraživanjima u vašoj zemlji?

Prema informacijama Ministarstva prosvjete⁴⁷, u 2015. godini 224 romske i egipćanske djece je bilo uključeno u redovni predškolski program obrazovanja, dok je dodatnih 80 prisustovalo poludnevnim programima. Što se tiče osnovne škole, iako je Zakonom o osnovnom obrazovanju (član 4.), propisano osnovno obrazovanje kao obavezno za svu djecu uzrasta od šest do petnaest godina, samo 76% RE djece ide u osnovnu školu. Podaci pokazuju da više od 11% romske djece ne pohađa školu (dječaci 9,4% i djevojčice 13,8%), zbog nepovoljnih socijalnih uslova, uključujući i siromaštvo, socijalnu segregaciju, nedostatak porodične podrške, kao i ranog stupanja u brak.

Područna jedinica osnovne škole JU OŠ "Božidar Vuković Podgoričanin" u blizini izbjegličkog kampa Konik je zatvorena završno sa školskom 2015/16 godinom. U 2016/17 školskoj godini sva djeca iz pomenutog područnog odjeljenja su integrisana u sedam (7) gradskih škola (OŠ "Božidar Vuković Podgoričanin", OŠ "21. maj", OŠ "Marko Miljanov", OŠ "Savo Peajanović", OŠ "Vuk Kardžić", OŠ "Vladimir Nazor" i OŠ "Oktoih") i za iste je obezbijeđen prevoz za koji troškove snosi Ministarstvo prosvjete.

U 2015/2016 školskoj godini, srednju školu je pohađalo 99 učenika (50 dječaka i 49 djevojčica), a 20 je bilo na studijama na tri univerziteta u Crnoj Gori.

U školskoj 2016/17. godini u predškolske ustanove upisana su 103 djeteta, u osnovne škole je upisano 1617 učenika/ca, u srednje škole 112 učenika/ca, dok je na fakultetima akademske 2016/2017 upisano 20 studenata/kinja romske i egipćanske populacije.

Školske 2017/18. godine u predškolsko vaspitanje i obrazovanje je upisano 191 dijete romske i egipćanske zajednice. Broj učenika/ca romske i egipćanske zajednice u redovnom osnovnom

⁴⁷ <http://www.mmp.gov.me/biblioteka/izvjestaji>

obrazovanju, školske 2018/2019. godine, je 1793 učenika (936 M, 857 Ž), što čini 2,66% od ukupnog broja upisane djece u osnovne škole u Crnoj Gori. Školske 2018/19. godine nastavu redovno pohađa 137 učenika (75 M, 62Ž) romske i egipćanske populacije što u procentima čini 0,48% od ukupnog broja upisane djece u srednje škole u Crnoj Gori. Za II polugodište školske 2017/18 (januar-jun 2018.), isplaćene su stipendije (60 € mjesečno) za 102 učenika romske i egipćanske populacije (43 Ž, 59 M), a za I polugodište školske 2018/19 (septembar-decembar 2018.), isplaćene su stipendije za 110 učenika romske i egipćanske populacije (54 Ž, 56 M). Na osnovu podataka kojim raspolaže Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, akademske 2018/19. godine, je 14 studenata/ica (7 M, 7 Ž), stipendista, pripadnika romske i egipćanske zajednice. Za II semestar akademske 2017/18 (januar-jun 2018.), isplaćene su stipendije (150 € mjesečno) za 17 studenata romske i egipćanske populacije (11 Ž, 6 M), a za I semestar akademske 2018/19 (septembar-decembar 2018.), isplaćene su stipendije za 14 studenata romske i egipćanske populacije (7 Ž, 7 M). Realizovane su dvije obuke za Saradnike u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti zdravstva (u augustu i u oktobru 2018.) i u izvještajnom periodu je deset (10) škola objavilo konkurs za 18 Saradnika. Obezbjedeći su udžbenici za učenike romske i egipćanske populacije od prvog do devetog razreda. MLJMP je finansiralo izradu kompleta udžbenika za učenike I, II i III razreda OŠ. MLJMP je organizovalo sedmodnevno zimovanje za 23 učenika romske i egipćanske populacije (12 M, 11 Ž) VII, VIII i IX razreda OŠ iz u JU "Lovćen-Bečići" na Ivanovim Koritima, a na ljetovanju, u istoj ustanovi je boravilo 22 učenika romske i egipćanske populacije.

Ministarstvo prosvjete je obezbijedilo prevoz za više od 400 učenika romske i egipćanske zajednice koji pohađaju nastavu u sedam osnovnih škola u Opštini Podgorica, i to: OŠ "Božidar Vuković Podgoričanin", OŠ "21. maj", OŠ "Marko Miljanov", OŠ "Savo Peajanović", OŠ "Vuk Kardžić", OŠ "Vladimir Nazor" i OŠ "Oktoih".